

# ELÄMÄNTILANNE JA YLEISTEN KIRJASTOJEN EI-KÄYTTÄJYYDEN SYYT

Niina Kuisma

Tampereen yliopisto  
Informaatiotieteiden yksikkö  
Informaatiotutkimus ja  
interaktiivinen media  
Pro gradu -tutkielma  
Joulukuu 2014

Tutkielmassa selvitetään, miten erilaiset elämäntilanteet vaikuttavat yleisten kirjastojen palveluiden ei-käyttäjäyden syihin ja miten ei-käyttäjät kokevat kirjaston palveluna. Tutkimusaineistona toimivat kaksitoista fokusryhmähaastattelua, jotka toteutettiin vuoden 2013 maaliskuu-toukokuussa Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Kouvolassa. Haastatteluryhmien sisällä ihmisiä yhdistää heidän elämäntilanteensa, joka tässä tutkimuksessa tarkoittaa ihmisen suhdetta työelämään. Haastatteluaineisto kattaa yhteensä kahdeksan elämäntilanneryhmää, jotka ovat ala- ja yläasteikäiset koululaiset, ammatti- ja ammattikorkeakoulun opiskelijat, työllistetyt, työssäkäyvät, kotiäidit sekä eläköityneet. Yhteensä haastatteluihin osallistui 41 henkilöä.

Tutkimuksen mukaan elämäntilanne vaikuttaa ainakin osittain yleisten kirjastojen ei-käytön syihin. Lapsilla pitkä matka kirjastoon ja nuorilla esimerkiksi aktiivinen vapaa-aika vaikuttavat kirjaston käyttöön. Opiskelijoiden kohdalla ei-käytön syynä ovat muun muassa opiskelun aiheuttama ajanpuute sekä oman alan ajantasaisen aineiston puuttuminen yleisestä kirjastosta. Työllistetyillä sosioekonominen asema näyttää vaikuttavan osaltaan kirjastonkäyttöön kun taas työssäkäyvillä ei-käytön syitä ovat muun muassa lukemisharrastuksen puuttuminen, vapaa-ajan puute sekä kirjaston sijainti arkireittien ulkopuolella. Kotiäitien osalta kiireinen perhe-elämä sekä kirjaston toimintatavat hankaloittavat kirjastonkäyttöä. Eläköityneiden kohdalla kirjaston palveluiden käyttämättömyyteen vaikuttavat esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehtien lukeminen sekä vanhenemisen mukanaan tuomat fyysiset muutokset, jotka hankaloittivat lukemista sekä kirjastossa käyntiä.

Kirjaston palveluiden käyttämättömyydestä huolimatta suurin osa fokusryhmähaastatteluihin osallistuneista arvostaa kirjastoa palveluna. Useat haastateltavat pitivät tärkeänä esimerkiksi kirjaston tarjoamaa sivistystä, palvelujen ilmaisuutta sekä kirjaston sijaintia lähellä sen käyttäjiä. Kirjaston ei-käyttäjäyys ei siis tarkoita sitä, että kirjastoa ja sen tarjoamia palveluita ei arvostettaisi.

Avainsanat: yleiset kirjastot, ei-käyttö, ei-käyttäjäyys, kirjastonkäyttö, elämäntilanne

## Esipuhe

Haluan kiittää Hämeenlinnan kaupunginkirjastoa saamastani mahdollisuudesta osallistua hankkeeseen *Laatua ja tuottavuutta kirjastopalveluille verkostoituen – Hämeenlinnan, Kouvolan ja Lahden kirjastojen laatujärjestelmähanke 2012–2013* ja hyödyntää sen aikana kerättyä fokusryhmähaastatteluaineistoa omassa gradussani. Lisäksi haluan kiittää haastatteluihin osallistuneita henkilöitä, kaikkia hankkeessa mukana olleita ja etenkin projektikoordinaattori Hanna Kaistia, jonka kanssa teimme tiivistä yhteistyötä hankkeen aikana. Haluan tuoda myös esille, että pro gradu -tutkielma on oma tulokintani hankkeen aikana kerätystä haastatteluaineistosta, eikä se edusta hankkeessa mukana olleiden kirjastojen tai niiden henkilökunnan näkemyksiä kerätystä aineistosta tai pro gradu -tutkielmani aihealueesta.

Lopuksi haluan osoittaa erityiskiitokset perheelleni, ystävilleni sekä etenkin avomiehelleni korvaamattomasta tuesta opintojeni aikana. Ilman teidän apuanne en olisi nyt tässä.

Lopella 15.12.2014

Niina Kuisma

# Sisällysluettelo

1	JOHDANTO .....	1
2	KUKA ON KIRJASTON EI-KÄYTTÄJÄ? .....	3
3	YLEISTEN KIRJASTOJEN EI-KÄYTTÖ JA TAUSTAMUUTTUJAT.....	5
3.1	Kirjaston ei-käyttö ja ikä .....	5
3.2	Kirjaston ei-käyttö ja sosio-ekonominen asema.....	7
3.3	Kirjaston ei-käyttö ja sukupuoli .....	8
4	YLEISTEN KIRJASTOJEN EI-KÄYTÖN SYYT .....	9
4.1	Kirjaston toimintatavoista johtuvat ei-käytön syyt .....	9
4.2	Lukemistottumukset ja kirjaston ei-käyttö .....	11
4.3	Lapsuuden kirjastonkäytön vaikutus kirjaston ei-käyttöön aikuisena.....	11
4.4	Internet tiedonhankintakanavana.....	12
4.5	Ei-käyttäjien näkemykset yleisistä kirjastoista.....	12
4.6	Elämäntilanteen ja elämäntavan vaikutus kirjaston ei-käyttöön .....	14
4.7	Ei-käytön syiden jaottelusta .....	17
4.8	Kirjastonkäyttöä ja ei-käyttöä koskevien tutkimusten vertailtavuus.....	18
5	TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT .....	20
5.1	Fokusryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä.....	20
5.2	Ei-käyttäjyyden määrittely ja elämäntilanneluokittelu.....	21
5.3	Fokusryhmähaastattelujen toteutus .....	23
5.4	Temaattinen sisällönanalyysi .....	25
5.5	Analyysiprosessi.....	27
6	TULOKSET.....	30
6.1	Ala-aste.....	30
6.2	Yläaste .....	32
6.3	Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat .....	34
6.4	Ammattikorkeakoulun opiskelijat .....	38
6.5	Työllistetyt.....	40
6.6	Työssäkäyvät .....	42
6.7	Kotiäidit.....	47
6.8	Eläköityneet.....	50
7	POHDINTA .....	55
7.1	Kirjaston ei-käytön pääsyyt elämäntilanteittain .....	55
7.2	Elämäntilanneryhmille yhteiset ei-käytön syyt .....	57
7.3	Elämäntilanteen muutokset ei-käytön selittäjinä.....	58
7.4	Taustamuuttajat ja ei-käyttö.....	59
7.5	Mielikuva yleisistä kirjastoista ja yleisten kirjastojen arvostaminen .....	60

8	LOPUKSI .....	63
	LÄHTEET.....	64
	LIITTEET	

# 1 JOHDANTO

Tutkin gradussani yleisten kirjastojen tarjoamien palvelujen ei-käyttäjäyyttä sekä siihen johtavia syitä. Tarkoitukseni on selvittää, mitkä asiat ovat syynä yleisten kirjastojen ei-käyttöön ja vaikuttavatko ihmisten erilaiset elämäntilanteet ei-käytön syihin. Lisäksi tutkin, millaisia mielikuvia yleisten kirjastojen ei-käyttäjillä on kirjastosta palveluna.

Kirjastosektorilla on tehty paljon erilaisia käyttäjätutkimuksia ja -kyselyitä, mutta ei-käyttäjäyteen on kiinnitetty vähemmän huomiota. Kuitenkin esimerkiksi *Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016* tuo esille, että ei-käyttäjien määrä kasvaa, kun kilpailu ihmisten vapaa-ajasta tiukentuu (Yleisten kirjastojen neuvosto 2011). Lisäksi Suomen yleisten kirjastojen tilastoista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013a) käy ilmi, että lainaajia on maanlaajuisesti asukasluvusta vain noin 40 % ja että fyysiset käynnit kirjastossa ovat vähentyneet jo useamman vuoden ajan.

Vaikka yleisten kirjastojen ei-käyttäjäyden syitä on tutkittu suhteellisen vähän, pitävät useat tutkijat ei-käyttäjiä tärkeänä tutkimuskohteena kirjaston toiminnan arvioinnin ja kehittämisen kannalta. Esimerkiksi Sin ja Kim (2008, 207) tuovat esille kirjastojen käyttöä ja ei-käyttöä koskevassa artikkelissaan, että sekä kirjaston käyttäjien että ei-käyttäjien identiteetin ymmärtäminen on tärkeää, jotta yleiset kirjastot voivat suunnitella tehokkaita strategioita.

Aabø ja Strand (2004, 351–352) toteavat, että Norjassa julkisen sektorin budjettien pieneneminen on johtanut siihen, että yleisten kirjastojen pitää muiden julkisten palveluiden tavoin taistella rahoituksestaan. Jotta yleiset kirjastot voisivat perustella rahoituksen tarvetta, täytyy niiden selvittää ja dokumentoida, mikä niiden tuottama arvo kansalaisille on. Aabø ja Strand (2004, 353–354) määrittivät kirjaston kokonaisarvon (total value) koostuvan kirjaston käyttöarvon (use value) ja ei-käyttöarvon (nonuse value) summasta. Käyttöarvo koostuu tällä hetkellä yleisiä kirjastoja käyttävien ja mahdollisesti tulevaisuudessa yleisiä kirjastoja käyttävien henkilöiden kirjastolle antaman arvon summasta. Kirjaston ei-käyttöarvo taas tarkoittaa palvelun olemassaolosta muille syntyvää arvoa. Ei-käyttöarvo voi syntyä esimerkiksi kirjastojen tärkeydestä kansalliselle kirjallisuudelle, hyödyllisyydestä muille yhteiskunnan henkilöille sekä osuudesta yleisessä kasvatustyössä.

Aabøn ja Strandin tutkimuksessa (2004, 358–359) kirjastoja arvostaneita ihmisiä pyydettiin pisteyttämään ja samalla asettamaan järjestykseen ennalta annettuja syitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat heidän kirjastolle antamaansa arvoon. Tulosten perusteella noin 60–70 % yleisten kirjastojen arvosta

koostui käyttöarvosta siten, että noin 40–50 % arvosti kirjastoja pääasiassa, koska käytti niiden palveluita ja noin 20 % arvosti kirjastoja pääasiassa, koska saattaisi käyttää niiden palveluita tulevaisuudessa. Noin 30–40 % annetusta arvosta oli ei-käyttöarvoa, jolloin kirjastoja arvostettiin, koska niiden olemassaolosta on hyötyä muille. Täten ei-käyttöarvo muodosti tutkimuksessa merkittävän osan yleisten kirjastojen kokonaisarvosta. (Aabø & Strand 2004, 367.)

Erikoiskirjastoista puhuessaan McCarthy (1994, 30) muistuttaa, että ei-käyttäjät eivät välttämättä ole kirjastovastaisia, vaan heillä voi olla esimerkiksi muita tiedonhankintakanavia. Hän kuitenkin painottaa, että kirjastojen tulee tutkia myös potentiaalisten käyttäjien tarpeita, sillä muuten ne epäonnistuvat tehtävässään palvella koko kohdeyleisöään. Ei-käyttäjiä tutkimalla voidaan muun muassa saada selville kirjaston toimintaan liittyviä ongelmakohtia, joista ei ennen olla oltu tietoisia. Lisäksi ei-käyttäjien tunnistaminen mahdollistaa juuri heidän houkuttelemisekseen suunnitellun markkinoinnin. (McCarthy 1994, 33.) McCarthyn esittämä näkemys pätee myös yleisiin kirjastoihin, koska myös niiden täytyy tutustua potentiaalisten käyttäjien tarpeisiin, jotta ne voisivat palvella kaikkia kuntalaisia mahdollisimman hyvin.

Yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten sekä tiukentuneiden resurssien takia kirjaston pitää puolustaa olemassaoloaan ja perustella päättäjille, miksi palvelun toimintaa pitäisi rahoittaa, vaikka tilastojen valossa esimerkiksi fyysiset käynnit kirjastossa vähenevät ja ei-käyttäjiä on yhä enemmän. Ei-käyttötutkimusten kautta kirjastot voivat saada selville palveluissa koettuja epäkohtia, joita korjaamalla kirjastoilla on mahdollisuus laajentaa asiakaspohjaansa. Lisäksi on tärkeää selvittää myös ei-käyttäjien näkemyksiä yleisestä kirjastosta, jotta nähdään arvostavatko myös he kirjastoa palveluna.

## 2 KUKA ON KIRJASTON EI-KÄYTTÄJÄ?

Yleisten kirjastojen ei-käyttäjän ja ei-käyttäjäyyden määrittely ei ole aivan yksinkertaista. Yksi tapa lähestyä kirjaston ei-käyttäjän määrittelyä on miettiä, mitä tarkoittaa *kirjastonkäyttö* ja sitä kautta *kirjaston käyttäjä*. Vakkari (1983, 13) on väitöskirjassaan *Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot* esittänyt laajimmaksi kirjastonkäytön määritelmäksi seuraavan: ”Kirjastonkäyttö tarkoittaa sitä, että henkilö käy kirjastossa”. Hän kuitenkin toteaa, että tämän määritelmän perusteella kirjastonkäytöksi voi mieltää hyvin monenlaisia toimintoja, joita yhdistää vain se, että henkilö menee sisään kirjastoon ja tulee sieltä ulos. Vakkari (1983, 13–14) sanookin, että edellä mainittuun määritelmään yleensä mielletään liittyvän se, että kirjastossa kävijä hyödyntää käynnin aikana myös jotain kirjaston tarjoamaa palvelua. Näin kirjastonkäytön voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että henkilö käy kirjastossa ja käyttää samalla ainakin yhtä kirjaston palvelua. Jos kirjaston palveluiden ei-käyttö käsitetään kirjastonkäytön vastakohtana, tarkoittaisi termi *ei-käyttäjä* henkilöä, joka ei ole koskaan käynyt kirjastossa eikä hyödyntänyt mitään kirjaston palvelua.

Kuitenkin ainakin Suomessa sellaiset henkilöt, jotka eivät olisi koskaan käyttäneet kirjaston palveluita, ovat harvassa. Useasti ei-käyttäjä määritelläänkin henkilöksi, joka ei ole koskaan tai jonkun tietyn ajanjakson sisällä käyttänyt kirjaston palveluja. Esimerkiksi Nokian kaupunginkirjaston (Kari 2010, 16) ei-käyttäjäselvityksessä ei-käyttäjä määritellään henkilöksi, joka ei ole käynyt kirjastossa ollenkaan tai ei ainakaan pitkään aikaan. HelMet-kirjastojen ei-käyttäjätutkimuksessa (Rantanen 2008, 3–4) ei-käyttäjiksi lasketaan henkilöt, jotka eivät ole käyttäneet kirjastojen palveluita kuluneen vuoden aikana.

Kirjastonkäyttöstatusta voidaan tutkia myös kolmiportaisesti jakamalla ihmiset käyttäjiin (users), ei-käyttäjiin (non-users) ja joskus aikaisemmin kirjastoa käyttäneisiin (lapsed users), jotka eivät kuitenkaan enää hyödynnä kirjaston palveluita. On hyvä huomata, että tällaiset jaot eivät ole pysyviä vaan ihmiset voivat ajan kuluessa siirtyä ryhmästä toiseen. Muun muassa olosuhteiden tai elämäntilanteen muuttuminen voi johtaa siihen, että kirjaston palveluille ei enää ole käyttöä. Toisaalta kirjastonkäyttö voi alkaa tai jatkua esimerkiksi opiskelun aloittamisen tai työttömäksi jäämisen takia. (Ipsos MORI 2010, iii.)

Erilaiset teoreettiset määritelmät eivät kuitenkaan välttämättä sovi yhteen ihmisten itse määrittämien kirjastonkäyttöstatusten kanssa. Ipsos MORI:n (2010, 3) Englannissa suorittamassa tutkimuksessa selvitettiin ihmisten näkemyksiä kirjastoista, ja siinä haastateltavat kategorisoivat itsensä hyvin eri



tavoin kirjastonkäytön mukaan. Tutkimuksessa kirjaston käyttäjäksi määriteltiin henkilö, joka on käyttänyt kirjaston palveluita viimeisen vuoden aikana ja vastaavasti entiseksi käyttäjäksi henkilö, joka ei ole viimeiseen vuoteen käyttänyt kirjastoa. Kun ihmisiä pyydettiin itse määrittelemään kirjastonkäyttöstatuksensa, kirjastoa 1–6 kuukautta sitten käyttäneistä 30 % piti itseään entisinä kirjastonkäyttäjinä ja 63 % nykyisinä käyttäjinä (Ipsos MORI 2010, 9).

Joskus ei-käyttäjiin voidaan sisällyttää hyvinkin erilaisen kirjastonkäyttötaustan omaavia henkilöitä. Rissanen ja Santamaa (2010, 11) määrittelevät Seinäjoen pääkirjaston ei-käyttäjiä koskevassa opinnäytetyössään kirjaston ei-käyttäjiksi henkilöt, jotka 1) eivät ole koskaan käyttäneet kirjaston palveluita, 2) ovat joskus aiemmin käyttäneet kirjaston palveluita, 3) käyttävät yhä kirjaston palveluita hyvin satunnaisesti tai 4) käyttävät kirjaston palveluita, mutta eivät omaehtoisesti. Tässä jaottelussa on otettu esille myös kirjastonkäytön omaehtoisuus ja tässä tapauksessa ei-käyttäjä voi olla myös sellainen henkilö, joka on esimerkiksi koulun kanssa tai kavereiden mukana käynyt kirjastossa ilman, että olisi aikonut mennä sinne itse vapaaehtoisesti.

Kirjaston ei-käyttöä määriteltäessä voidaan ottaa huomioon myös kirjaston palveluiden epäsuora käyttö. Tällä tarkoitetaan sitä, että joku muu henkilö toimii kirjaston palveluiden välittäjänä ja esimerkiksi lainaa toiselle henkilölle kirjoja tai muuta aineistoa. Suhde epäsuoraan tai omaehtoiseen käyttöön vaihtelee eri tutkimuksissa – joissain tutkimuksissa epäsuora kirjastonkäyttö katsottiin kirjastonkäytöksi (esim. Lampinen 2010; Taavila 2011; Rissanen & Santamaa 2010) ja joissain taas ei (esim. Kaisti & Kuisma 2013).

Kirjastonkäytöstä ja kirjaston palveluiden käyttämättömyydestä puhuttaessa on hyvä muistaa, että kirjasto tarjoaa lainauspalvelun lisäksi myös monia muita palveluita. Vuoden 2012 Suomen yleisten kirjastojen tilastojen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013b) mukaan vain noin 39 % suomalaisista käytti lainausoikeuttaan hyväkseen kyseisenä vuonna. Tämä prosenttiluku ei kuitenkaan kuvaa kaikkia kirjaston palvelujen hyödyntäjiä, vaan osa käyttäjistä on todennäköisesti aineistojen lainaamisen sijaan esimerkiksi käynyt lehtienlukusalissa tai osallistunut johonkin tapahtumaan. Tämän lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että tänä päivänä kirjaston palveluita voi käyttää myös verkossa esimerkiksi verkkokirjaston kautta, ilman että kirjastossa kävisi fyysisesti.

### 3 YLEISTEN KIRJASTOJEN EI-KÄYTTÖ JA TAUSTAMUUTTUJAT

Yhdysvalloissa 1940-luvun loppupuolella aloitettu *Public Library Inquiry* oli yksi ensimmäisistä laajoista yleisten kirjastojen käyttöä ja ei-käyttöä koskevista tutkimuksista. Sen aikana käytiin läpi aiemmin tehtyjä kirjastonkäyttötutkimuksia, tehtiin uutta tutkimusta sekä analysoitiin jo olemassa olevaa kirjastodataa. (Smith 1999, 302.)

*Public Library Inquiry*n (lähde tässä Sin & Kim 2008, 207–208) tulokset osoittivat, että noin 18 % aikuisista ja alle 50 % lapsista ja nuorista käytti yleistä kirjastoa kerran vuodessa. Berelson analysoi edelleen tutkimuksen dataa muun muassa iän, koulutuksen, sukupuolen, ammatin, ekonominen statuksen, siviilisäädyn, rodun, uskonnon ja asuinpaikan suhteen vuonna 1949 ilmestyneessä teoksessaan *The Library's Public*. Hänen tutkimuksensa mukaan koulutus oli merkittävin positiivisesti kirjastonkäyttöön vaikuttava tekijä. Lisäksi hän määritteli, että kirjastonkäyttäjät olivat todennäköisimmän nuoria ja keskiluokkaan kuuluvia. (Berelson 1949, lähde tässä Sin & Kim 2008, 207–208).

Taustamuuttujien hyödyntäminen ja niiden vaikutuksen selvittäminen on edelleen osa kirjastonkäytön ja ei-käytön tutkimusta. Tässä luvussa käyn läpi miten iän, sosio-ekonomisen aseman sekä sukupuolen on osoitettu vaikuttavan kirjaston ei-käyttöön.

#### 3.1 Kirjaston ei-käyttö ja ikä

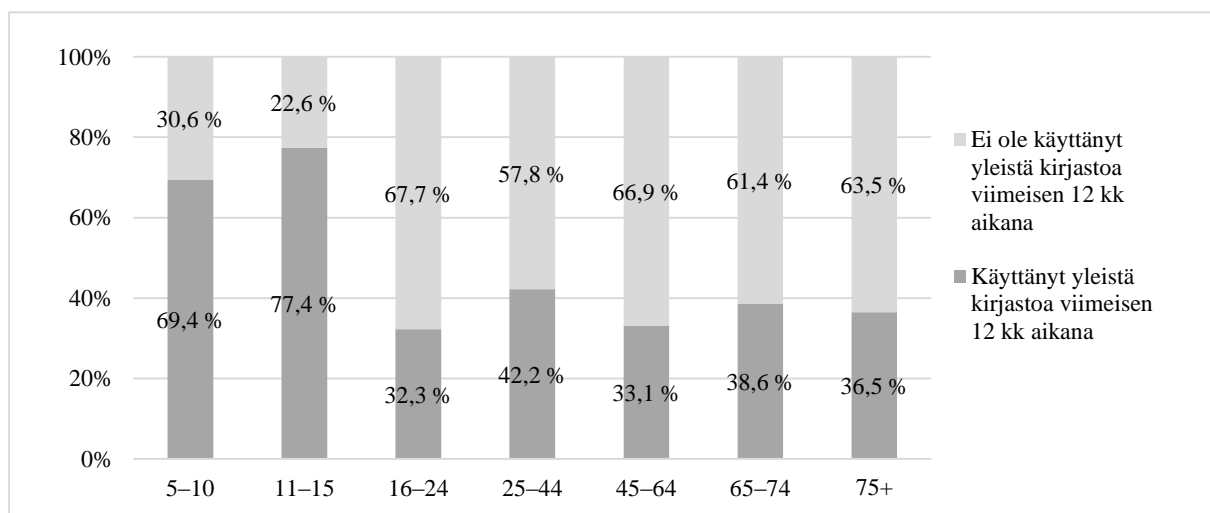
Serolan ja Vakkarin (2011) yleisten kirjastojen käyttöä ja siitä johtuvia hyötyjä kartoittavan kyselytutkimuksen yhtenä osana analysoitiin kirjaston taustamuuttujien vaikutusta kirjastonkäyttöön. Heidän tutkimuksessaan kyselyyn vastanneista 15–79-vuotiaista henkilöistä 17 % oli joskus aiemmin käyttänyt kirjaston palveluita ja 2 % ei ollut käyttänyt niitä koskaan. Tutkimuksen mukaan ei-käyttäjien määrä väestöstä lisääntyy iän kasvaessa, joskin poikkeuksena ovat 25–34-vuotiaat ei-käyttäjät, joiden osuus on suurempi kuin 35–54-vuotiaiden. Serola ja Vakkari uskovat tämän johtuvan siitä, että työhön ja perheeseen liittyvät velvollisuudet 25–34-vuotiaiden kohdalla verottavat vapaa-aikaa, mikä taas heijastuu kirjastonkäytön vähyyteen tässä ikäluokassa. (Serola & Vakkari 2011, 43.)

Sin ja Kim (2008) tulivat myös samansuuntaiseen tulokseen tutkiessaan Yhdysvalloissa vuonna 2002 kerätyn *Current Population Surveyn* ja *Public Library Surveyn* datan avulla yleisten kirjastojen käyttöä ja ei-käyttöä. Heidän tutkimuksensa mukaan taloudet, joissa on 21–29-vuotiaita jäseniä, käyttivät

kirjastoa epätodennäköisemmin kuin taloudet, joissa ei ollut tämän ikäisiä henkilöitä. Myös he arvelivat syyn olevan se, että tässä ikäluokassa on työelämään siirtyneitä sekä perhe-elämän aloittaneita henkilöitä, joilla on todennäköisesti käytettävissä vähemmän vapaa-aikaa. (Sin & Kim 2008, 208.)

Saksassa tehdyssä, 14–75-vuotiaita käsittelevässä kirjastonkäyttötutkimuksessa (German Library Association 2012) listattiin tulosten perusteella ominaisuuksia, joita löydettiin keskivertoa enemmän joko kirjaston käyttäjiltä, entisiltä käyttäjiltä tai ei-käyttäjiltä koko tutkimusjoukkoon verrattuna. Tulosten mukaan entiset kirjastonkäyttäjät, jotka eivät ole kahdentoista kuukauden sisään käyneet yleisessä kirjastossa (41 % vastanneista), ovat useimmiten 20–59-vuotiaita. Sen sijaan henkilöt, jotka eivät ole koskaan käyneet yleisessä kirjastossa (28 % vastanneista), ovat todennäköisimmin 60–75-vuotiaita. (German Library Association 2012, 13.) Nämä tulokset näyttäisivät siis tukevan näkemystä, jonka mukaan kirjaston ei-käyttö lisääntyy iän myötä.

Hawkins, Morris ja Sumsion (2001) tutkivat Iso-Britannian yleisten kirjastojen käyttäjien sosio-ekonomisia piirteitä aiemman tutkimusdatan perusteella ja tunnistivat muun muassa seitsemän kirjastonkäytön ikää. Heidän tutkimuksensa mukaan päiväkotikäisistä lapsista alle puolet ovat kirjaston jäseniä, mihin vaikuttaa lasten riippuvuus vanhemmistaan. Ala-asteelle mentäessä kirjastonkäyttö kuitenkin lisääntyy, mutta noin yhdentoista ikävuoden jälkeen etenkin yleisten kirjastojen viihdekäyttö alkaa vähentyä, koska lasten sosiaaliset aktiviteetit lisääntyvät. Noin 35–60-vuotiailla esimerkiksi ura, informaatiotarpeet sekä tulot alkavat vaikuttaa kirjastonkäyttöön. Yli 60-vuotiailla yleisten kirjastojen viihdekäyttö taas lisääntyy. (Hawkins et al. 2001, 261.)



Kuvio 1. Yleisten kirjastojen käyttäjien osuus ikäluokittain Englannissa vuonna 2012/2013 (lähteenä: Taking Part 2013b; Taking Part 2013c, 15)

Englannin kulttuuriministeriön kulttuurin, median ja urheilun asioista vastaavan osaston Taking Part -tutkimus (2013a, 4) kerää kotitalouskyselyiden avulla dataa muun muassa yleisten kirjastojen käytöstä. Vuosien 2012–2013 (huhtikuu 2012 – maaliskuu 2013) tutkimuksen mukaan (kuvio 1) alle 16-vuotiaiden ei-käyttäjien osuus on huomattavasti pienempi kuin sitä vanhempien. Eniten ei-käyttäjiä on 16–24-vuotiaiden sekä 45–64-vuotiaiden joukossa. Tutkimuksen mukaan kirjastojen ei-käyttö ei siis näytä lisääntyvän tasaisesti iän myötä.

Clark ja Hawkins (2011) tutkivat verkkokyselyllä 8–16-vuotiaiden kirjastonkäyttöä ja asenteita yleisiä kirjastoja kohtaan. Vuonna 2009 Englannissa tehdyssä tutkimuksessa oli mukana yli 17 000 koululaista 112 koulusta. Tutkimuksen tulosten perusteella kirjaston ei-käyttö lisääntyy nuorilla iän myötä. 8–11-vuotiaista ei-käyttäjiä oli 36,9 %, 11–14-vuotiaista 58,2 % ja 14–16-vuotiaista 75,5 %. (Clark & Hawkins 2011, 7.)

Sbaffi ja Rowley (2014) tutkivat yleisten kirjastojen ei-käyttäjiä Manchesterissa ja Roomassa lähettämällä kyselyitä kirjastonjohtajille sekä haastatteleamalla osaa heistä. Tulosten perusteella Roomassa suurin ei-käyttäjien joukko olivat 13–16-vuotiaat (70 % ikäluokasta ei-käyttäjiä) ja 17–19-vuotiaat (67 %). Manchesterissa eniten ei-käyttäjiä oli 13–25-vuotiaiden joukossa. 17–19-vuotiaista ei-käyttäjiä oli 81 %, 20–25-vuotiaista 68 % ja 13–16-vuotiaissa 57 %. (Sbaffi & Rowley 2014, 3–6.) Tutkimuksen tulokset ovat kirjaston johtajien näkemyksiä, joten suora kaupunkien asukkaiden kirjastonkäytön tutkiminen olisi voinut tuottaa erilaisia tuloksia. Toisaalta Sbaffi ja Rowley (2014, 10) esittävät, että maiden erilaiset kulttuurit ja sitä kautta kirjastonkäyttötavat vaikuttavat siihen, millaiset ikäryhmät käyttävät yleisten kirjastojen palveluita.

### **3.2 Kirjaston ei-käyttö ja sosio-ekonominen asema**

Koulutus on taustamuuttuja, jonka vaikutusta kirjastonkäytön tasoon on tutkittu paljon. Serolan ja Vakkarin (2011, 44–45) tutkimuksessa ei-käyttäjien määrä oli suurin kansakoulun suorittaneiden keskuudessa (36 %) ja se väheni mitä korkeampi peruskoulutuksen taso oli – peruskoulun käyneitä ei-käyttäjiä oli 19 % ja ylioppilastutkinnon omaavia 14 %. Suurin merkitys näytti siis olevan sillä, onko suorittanut kansakoulun vai jonkun korkeamman tutkinnon. Serola ja Vakkari (2011, 44) näkevät tässä myös yhteyden ei-käyttäjien kasvavaan määrään yli 55-vuotiaiden joukossa – kolmanneksella 55–64-vuotiaista oli ainoastaan kansakoulututkinto kun taas sitä vanhemmilla jo yli puolella. Serolan ja Vakkarin tutkimuksessa ei kuitenkaan huomioitu kuin peruskoulutus, joten se ei kerro mitään esimerkiksi ammatillisen koulutuksen tai korkeakoulutasoisen koulutuksen vaikutuksesta kirjastonkäyttöön tai käyttämättömyyteen.

Myös Taking Part -tutkimus (2013a, 24) tukee näkemystä vähäisen koulutuksen vaikutuksesta kirjaston ei-käyttöön, sillä vuonna 2012–2013 alempiin sosio-ekonomisiin ryhmiin kuuluvat käyttivät kirjastoa vähemmän (33 % tästä ryhmästä) kuin ylempiin sosio-ekonomiseen ryhmiin kuuluvat (39,7 %). Sin ja Kim (2008, 211) toteavat omassa tutkimuksessaan, että myös tulot vaikuttavat kirjaston käyttöön ja samalla korreloivat koulutuksen kanssa. Pelkillä tuloilla ei kuitenkaan heidän tutkimuksensa mukaan ole niin suurta merkitystä kirjastonkäytön tasoon kuin koulutuksella.

Saksassa tehdyssä kirjastonkäyttökyselyssä (German Library Association 2012, 13) selvisi, että henkilöillä, jotka eivät ole koskaan käyneet yleisessä kirjastossa, on todennäköisimmin matala koulutus. Sen sijaan joskus aiemmin kirjastoa käyttäneet, mutta käytön lopettaneet henkilöt ovat todennäköisimmin korkeasti koulutettuja.

### **3.3 Kirjaston ei-käyttö ja sukupuoli**

Myös sukupuoli näyttäisi osittain vaikuttavan kirjastonkäyttöön. Ipsos MORI:n (2010, 15) tutkimuksessa selvisi, että miehistä 20 % määritteli itsensä ei-käyttäjiksi kun taas vastaava määrä naisten joukossa oli 10 %. Myös Saksassa tehdyssä tutkimuksessa (German Library Association 2012, 13) selvisi, että sekä entiset kirjastonkäyttäjät että ei-käyttäjät olivat todennäköisimmin miehiä.

Myös Serolan ja Vakkarin (2011, 45) kyselytutkimuksen mukaan sukupuoli selittää kirjastonkäyttöä. 24 % kyselyyn vastanneista miehistä ei käyttänyt kirjastoa kun taas vastaava osuus naisten keskuudessa oli 16 %. Toisaalta tutkimuksesta käy ilmi, että 18 % miehistä ja 10 % naisista omaa vain kansakoulututkinnon, mikä saattaa vaikuttaa sukupuolten väliseen eroon kirjastonkäytössä.

Taking Part -datan (2013c, 15) mukaan tyttöjen ja poikien kirjastonkäytön tasossa ei ollut merkittäviä eroja. Sen sijaan aikuisten kohdalla kirjastonkäytön ero sukupuolten välillä oli selvä – miehistä 68,6 % oli ei-käyttäjiä kun taas vastaava osuus naisten kohdalla oli 57,7 % (Taking Part 2013a, 24).

Toisaalta ei-käyttäjäyyden taso ei liity välttämättä pelkästään sukupuoleen, vaan sen vaikutus voi muodostua yhdessä muiden tekijöiden kanssa. Clarkin ja Hawkinsin (2011, 9–10) tutkimuksessa 61,3 % pojista ei käyttänyt kirjastoa kun taas tyttöjen joukossa ei-käyttäjiä oli 50,8 %. Syyksi tähän eroon tutkijat esittivät sitä, että pojat ajattelivat kirjastosta negatiivisemmin kuin tytöt, ja että pojilla ystävien käyttäytyminen ohjasi kirjastonkäyttöä enemmän kuin tytöillä.

## 4 YLEISTEN KIRJASTOJEN EI-KÄYTÖN SYYT

Taustamuuttujat paljastavat tietoja tyypillisestä kirjaston ei-käyttäjistä, mutta eivät vielä suoraan kerro, miksi ihmiset eivät hyödynnä kirjaston palveluita. Kirjaston palveluiden käyttämättömyyteen voivat vaikuttaa esimerkiksi kirjaston omat toimintatavat, lukemis- ja tiedonhankintatottumukset, lapsuuden kirjastonkäyttö sekä näkemykset yleisistä kirjastoista. Lisäksi elämäntilanne ja elämäntapa voivat ratkaisevasti vaikuttaa siihen, käytetäänkö kirjaston palveluita.

### 4.1 Kirjaston toimintatavoista johtuvat ei-käytön syyt

Osa yleisten kirjastojen ei-käyttöön vaikuttavista syistä johtuvat siitä, miten kirjasto järjestää toimintansa. Sopimattomat tai lyhyet aukioloajat sekä kirjaston sijainti ja siihen mahdollisesti liittyvät kuljetus- tai paikoitusongelmat vaikuttavat vaihtelevasti kirjaston ei-käyttöön.

McNicol (2004, 80–81) tutki yleisten kirjastojen ei-käyttäjiä Iso-Britanniassa vuosina 1988 ja 1999 kerättyjen yleisiin kirjastoihin ja vapaa-ajan harrastuksiin liittyvien kirjoitusten avulla. Tämän masahavainnointidatan perusteella lyhennetyt aukioloajat johtivat joillain ihmisillä siihen, että heillä oli mahdollisuus käyttää kirjaston palveluita vasta eläköityessään (McNicol 2004, 83). Tosin Saksassa tehdyssä kirjastonkäyttötutkimuksessa (German Library Association 2012) kirjaston aukioloaikojen katsottiin vaikuttavan selvästi kirjaston ei-käyttöön. 21 % ihmisistä, jotka eivät koskaan olleet käyttäneet kirjastoa ja 31 % yli kaksitoista kuukautta sitten kirjastoa käyttäneistä sanoivat, että kirjasto on ollut kiinni silloin, kun siellä käymiseen olisi ollut aikaa (German Library Association 2012, 6, 17). Myös Rissasen ja Santamaan (2010, 33–34) tutkimuksessa noin kolmannes ei-käyttäjistä oli sitä mieltä, että kirjasto voisi olla etenkin illalla auki pidempään, jotta kirjastossa voisi käydä myös työpäivän jälkeen.

Vihosen (2011, 97) alle kouluikäisten lasten vanhemmille tehdyssä kirjastonkäyttöä koskevassa kyselytutkimuksessa 15,5 % kertoi, että voisi tulla lasten kanssa kirjastoon, jos aukioloajat olisivat sopivammat. Sekä Vihosen (2011) että monien muiden (esim. Evjen & Audunson 2009, 168; Hider 2008, 37; Ipsos MORI 2010, 31; McNicol 2004, 83–84; Porin kaupunginkirjasto 2013, 3–4) tutkimuksista kuitenkin selviää, että sopimattomat aukioloajat eivät ole painavin syy kirjaston palveluiden käyttämättömyydelle.

Etenkin vanhemmille ihmisille kirjaston kaukainen sijainti tai puutteelliset liikenneyhteydet voivat olla ongelma. Ahonen ja Mäkinen (2011, 25) tutkivat YTY-kirjastoalueen (Alajärven, Evijärven,

Lappajärven, Lehtimäen, Perhon, Soinin, Vetelin ja Vimpelin kirjastot) ikäihmisten kirjastopalveluiden käyttöä kyselyn avulla ja 7,04 % vastanneista mainitsi kirjaston liian kaukaisen sijainnin syyksi kirjaston harvaan käyttöön tai käyttämättömyyteen.

Myös kirjaston materiaalivalikoima voi vaikuttaa kirjaston ei-käyttöön. Tämä on tullut esille esimerkiksi nuoria koskevassa kirjastotutkimuksessa. Clarkin ja Hawkinsin (2011, 9) tutkimuksessa kolmanneksi yleisin syy (39,4 % vastanneista kirjaston ei-käyttäjistä) kirjaston ei-käyttöön oli se, että kirjastosta ei löydy kiinnostavaa lukemista. Lisäksi 29,4 % mainitsi kirjastonkäyttöön vaikuttavan sen, että kirjastosta ei saa kirjojen lisäksi muita materiaaleja. Huynhin (2013, 24) suomalaisten nuorten kirjastonkäyttöä ja sitä vähentäviä tekijöitä koskevassa tutkimuksessa neljänneksi yleisin syy kirjaston ei-käytölle (16,54 % kyselyyn vastanneista) oli kiinnostavien aineistojen puuttuminen. Nokian kaupunginkirjaston ei-käyttäjäkyselyssä 17 % kertoi ei-käytön syyksi sen, että kirjastosta ei löydy mielenkiintoista materiaalia (Kari 2010, 8). Osa kertoi myös, että aineisto on vanhaa eikä hyllystä löydy uutuuksia (Kari 2010, 4). Tähän liittyy osittain se, että uusi aineisto on herkästi lainassa ja sitä kautta etenkin uusimpia kirjoja joutuu jonottamaan. Esimerkiksi McNicolin (2004, 81, 84) tutkimuksessa osa ihmisistä mainitsi vajavaisen valikoiman lisäksi ei-käytön syyksi sen, että halutut kirjat ovat jo lainassa, ja että niitä pitää jonottaa useampi viikko.

Myös laina-ajat ja sakot ovat tulleet esille tutkimuksissa kirjaston ei-käytön syinä. Rissasen ja Santamaan (2010, 54) sekä Karin (2010, 4) tutkimuksissa kävi selville, että lainojen ajoissa palauttamisen vaikeus sekä lyhyiksi koetut laina-ajat vaikuttavat negatiivisesti kirjastonkäyttöön. Vihosen (2011, 95) tutkimuksessa ilmeni, että 22 % kirjaston ei-käyttäjistä ei jaksanut huolehtia aineiston palauttamisesta ajoissa, ja että lapsiperheet pelkäävät kirjojen rikkoutumista, koska se johtaa sakkomaksuihin. McNicolin (2004, 85, 86) tutkimuksessa sakkomaksut vaikuttivat vahvasti useiden henkilöiden kohdalla siihen, että he eivät käyttäneet kirjaston palveluita.

Kirjaston toimintatavoista johtuvat syyt voivat siis olla moninaisia ja ne voivat vaihdella kirjastosta toiseen. Tämä johtuu kirjastojen erilaisista toimintatavoista niin Suomen sisällä kuin kansainvälisestikin. Sen takia erilaiset syyt saattavat painottua eri paikoissa asioivien ihmisten keskuudessa. Toisaalta samoja kirjaston toimintatapoihin liittyviä ei-käytön syitä esiintyy useammissa tutkimuksissa, joten niitä voidaan pitää sitä kautta oleellisina kirjaston ei-käytön selittäjinä.

## **4.2 Lukemistottumukset ja kirjaston ei-käyttö**

Yleisten kirjastojen ei-käyttöön voi vaikuttaa myös se, että lukemista ei koeta kiinnostavaksi aktiviteetiksi. German Library Associationin (2012, 6) tutkimukseen osallistuneista yleisten kirjastojen ei-käyttäjistä 26 % ei pitänyt lukemisesta kun vastaava luku entisten kirjaston käyttäjien osalta oli 13 %. Nuorten kirjaston ei-käyttöä tutkineet Abbas, Kimball, Bishop ja D’Elia (2008, 81) saivat selville, että 47,1 % nuorista ei pitänyt lukemisesta. Clarkin ja Hawkinsin tutkimuksessa (2011, 15) 45,1 % nuorista ei kokenut olevansa lukijoita. Laihialaisten ikäihmisten kirjastonkäyttöä koskevassa raportissa (Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2012, 10) 18,8 % vastanneista kertoi, että lukeminen ei kiinnosta. Kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa lukemisharrastuksen puuttuminen on yksi pääsyyistä kirjaston ei-käytölle. Lukemistottumusten yhteys kirjaston palvelujen käyttämättömyyteen on tullut esille myös monissa muissa tutkimuksissa (esim. Ipsos MORI 2010, 31; Ahonen & Mäkinen 2011, 25; Porin kaupunginkirjasto 2013, 3–4), mutta näissä tapauksissa lukemisharrastuksen puuttuminen ei vaikuttanut kirjaston käyttöön yhtä vahvasti.

Useissa tutkimuksissa käy kuitenkin selväksi, että ei-käyttäjien joukosta löytyy myös lukijoita. Lukijat eivät käytä yleisten kirjastojen palveluita yleensä siksi, että he ostavat lukemansa kirjat joko uutena tai käytettynä, saavat ne lahjaksi tai lainaavat niitä ystäviltään (esim. German Library Association 2012, 6; Ipsos MORI 2010, 31; Rissanen & Santamaa 2010, 42; Taavila 2011, 35; Wadley, Broady & Hayward 1997, 208–209). McNicolin (2004, 81, 84) tutkimuksessa syyksi kirjojen ostamiselle paljastui kirjojen omistamisen tärkeys sekä mahdollisuus tehdä merkintöjä omistamaansa kirjaan. Lisäksi ihmiset arvostivat sitä, että kirjaa saattoi lukea niin kauan kuin halusi ja että siihen oli mahdollista palata tarpeen tullen. Sekä McNicolin tutkimuksesta että Laihian kunnan ikäihmisten kirjastonkäyttötutkimuksesta (Seinäjoen Ammattikorkeakoulu 2012; 10) käy esille myös se, että osa ei-käyttäjistä lukee jo omasta kokoelmastaan löytyviä teoksia.

## **4.3 Lapsuuden kirjastonkäytön vaikutus kirjaston ei-käyttöön aikuisena**

Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että lapsuuden kirjastonkäyttö vaikuttaisi positiivisesti kirjastonkäyttöön aikuisena. Esimerkiksi German Library Associationin (2012, 17) tutkimuksessa todettiin, että kirjastoon tutustuminen lapsuudessa vaikutti merkittävästi kirjastonkäyttöön aikuisena. Myös Ipsos MORI:n (2010, 16) tutkimuksessa suurin osa nykyisistä kirjastonkäyttäjistä kertoi, että lapsuudessa tapahtunut kirjastonkäyttö vaikutti kirjastonkäytön jatkumiseen aikuisena. Lisäksi Clarkin ja



Hawkinsin (2011, 9) tutkimuksessa 52,2 % nuorista kertoi ei-käytön syyksi sen, että heidän perheensä ei käy kirjastossa.

Sen sijaan lapsuuden kirjastonkäyttötottumusten ja aikuisuudessa ilmenevän tai jatkuvan kirjaston ei-käytön suhdetta ei ole juuri tutkittu. Yksi esimerkki löytyi Vihosen (2011, 142) lapsiperheiden kirjastonkäyttöön keskittyvästä tutkimuksesta, jossa ilmeni, että 53,33 % nykyisistä kirjaston ei-käyttäjistä oli käynyt lapsena kirjastossa hyvin usein ja 40 % silloin tällöin. Tässä tapauksessa aikuisuudessa ilmenevään ei-käyttöön vaikuttaa todennäköisesti myös muuttunut lapsiperheen elämäntilanne. Lapsuuden kirjastonkäyttötottumusten suhteesta kirjaston ei-käyttöön tarvittaisiinkin lisää tutkimusta.

#### **4.4 Internet tiedonhankintakanavana**

Muiden tiedonhankintakanavien hyödyntäminen kirjaston sijaan voi vaikuttaa kirjastonkäyttöön, ja internet onkin nykyään kirjaston suurin kilpailija tiedonhankintakanavana. Hider (2008, 37) tutki erään australialaisen yleisen kirjaston käyttöä, ja ei-käyttöä ja hänen tutkimuksessaan internetin käytönmahdollisuus kotona tai töissä oli kolmanneksi yleisin syy kirjaston ei-käytölle. Ipsos MORI:n (2010, 31) tutkimuksessa 11 % osallistuneista kertoi, ettei käytä kirjastoa, koska heillä on internetyhteys kotona. Lisäksi 6 % ei-käyttäjistä ja joskus kirjastoa käyttäneistä kertoi, että internetin kautta pääsee paremmin käsiksi informaatioon kirjastoon verrattuna. Myös German Library Associationin (2012, 6) tutkimuksessa 61 % kirjaston entisistä käyttäjistä ja ei-käyttäjistä kertoi saavansa lukemansa materiaalin kirjaston sijaan nopeammin muun muassa internetin kautta.

Myös Huynhin (2013, 24) nuorten kirjastonkäyttöä koskevassa tutkimuksessa internetin käytön vaikutus kirjastonkäyttöön oli selvä, sillä internetin käyttö omalla tietokoneella tai muulla laitteella oli toiseksi suurin nuorten kirjastonkäyttöä vähentävä tekijä. Abbasin ja muiden (2008, 81) tutkimuksessa 85,5 % nuorista kertoi käyttävänsä mieluummin internetiä kuin kirjastoa tiedonhankinnassa. Tutkimuksessa tultiin kuitenkin siihen tulokseen, että pelkästään internetin käyttö kirjaston ulkopuolella ei selitä kirjaston ei-käyttöä. Kirjasto tarjoaakin monia erilaisia palveluita, joten tiedonhankintakanavana toimiminen on vain yksi osa sen tehtävää.

#### **4.5 Ei-käyttäjien näkemykset yleisistä kirjastoista**

Ei-käyttäjätutkimuksissa on tiedusteltu myös ei-käyttäjiltä mielipidettä siitä, millaisia paikkoja ja palveluntarjoajia yleiset kirjastot ovat. Aiempien tutkimusten perusteella ihmisillä on usein kirjastosta melko vanhanaikainen kuva, mikä vaikuttaa kirjaston palveluiden käyttämättömyyteen.

Kirjasto tilana nähtiin tutkimuksissa usein jollain tapaa epämiellyttävänä paikkana. Esimerkiksi Saksassa tehdyssä kirjaston ei-käyttötutkimuksessa (German Library Association 2012, 6, 17) 18 % kirjaston ei-käyttäjistä ja 22 % joskus kirjastoa käyttäneistä koki, että kirjaston tilat eivät olleet houkuttelevat. Kirjaston tilat olivatkin tutkimuksessa yksi merkittävimmistä syistä kirjaston ei-käytölle. Abbasin ja muiden (2008, 81) tutkimuksessa 26,4 % nuorista ei tuntenut oloaan tervetulleeksi kirjastossa ja 15,9 % oli sitä mieltä, että kirjasto ei ole turvallinen paikka. Clarkin ja Hawkinsin (2011, 9) tutkimuksen nuorista 24,9 % oli sitä mieltä, että kirjasto ei ole ystävällinen tila. Myös Cookin, Parkerin ja Pettijohnin (2005) nuorten kirjastomielikuvaan keskittyvä tutkimus antoi samanlaisia viitteitä. Siinä selvisi, että useat teini-ikäiset kokivat kirjastot kärjistetysti esimerkiksi tiloina, jotka toimivat kirjavarastoina sekä pitkiä pöytiä täynnä olevina paikkoina, joita valvovat kirjastonhoitajanaiset. Tutkimuksen mukaan nämä näkemykset kuitenkin perustuivat teini-ikäisten omiin stereotypioihin, eivätkä niinkään välttämättä heidän omiin kokemuksiinsa yleisistä kirjastoista. Tutkijat kuitenkin huomasivat, että teinit suhtautuivat positiivisesti sellaisiin kirjastoihin, jotka olivat huomioineet stereotypiat ja yrittäneet hälventää niitä. (Cook et al. 2005, 160.)

Myös aikuisilla kirjastomielikuvan juuret voivat olla omassa lapsuudessa. McNicolin (2004, 85) tutkimuksessa kävi ilmi, että negatiivinen mielikuva kirjastosta vaikutti monen aikuisen kohdalla siihen, että he eivät käyttäneet kirjaston palveluita. Useiden ihmisten kohdalla mielikuva kirjastoista juonsi juurensa omaan lapsuuteen 60–70 vuotta sitten, ja monet myönsivätkin, että yleiset kirjastot ovat muuttuneet niistä ajoista. Lapsuuden muistoissa kirjasto nähtiin muun muassa hiljaisena, likaisena ja haisevana tilana. Lisäksi osa ihmisistä koki, että kirjasto on itseään paremmin koulutettuja varten, mutta toisaalta esille tuli myös näkemyksiä, että kirjasto on köyhiä ihmisiä varten. Evjenin ja Audunsonin (2009, 168) tutkimuksessa, jossa selvitettiin norjalaisten asenteita yleisiä kirjastoja kohtaan, tuli esille, että osa ihmisistä piti kirjastoa tylsänä paikkana kouluikäisten kokemustensa perusteella.

Toisaalta osa ei-käyttäjistä arvostaa kirjastoa palveluna, vaikka he eivät sitä itse käyttäisikään. Evjenin ja Audunsonin (2009, 168) tutkimuksessa kirjaston käyttäjien lisäksi myös ei-käyttäjät pitivät tärkeänä kirjaston roolia kaikille avoimena tiedonlähteenä. Lisäksi tärkeänä pidettiin kirjaston roolia lukemisen ja kirjallisuuden edistäjänä sekä ei-kaupallisena instituutiona. Myös McNicolin (2004, 86) tutkimuksessa ei-käyttäjät arvostivat kirjaston tarjoamia erilaisia materiaaleja, jotka ovat myös vähävaraisten saatavilla. Seinäjoen (Rissanen & Santamaa 2010, 29) sekä Orimattilan (Taavila 2011, 33) kaupunginkirjastojen tutkimuksissa tuli esille kirjastoinstituution yhteiskunnallinen merkitys. Tutkimuksessa kirjasto nähtiin muun muassa sivistyksen jakajana sekä avoimena paikkana, jonne myös vähävaraisemmat voivat tulla. Lisäksi henkilökunta nähtiin pätevänä, eikä heidän ammattitaidostaan tai antamastaan palvelusta ollut juuri negatiivisia näkemyksiä. (Rissanen & Santamaa 2010, 36–37;

Taavila 2011, 44.) Ipsos MORI:n (2010, 58–59, 63) tutkimuksessa 75 % kirjastoa aiemmin käyttäneistä ja 59 % ei-käyttäjistä oli sitä mieltä, kirjasto on hyödyllinen instituutio paikalliselle yhteisölle, ja useat kokivat sen myös yhteisöä yhdistävänä tekijänä. Lisäksi suurin osa oli sitä mieltä, kirjaston palveluiden tulee olla ilmaisia. Edellä mainittujen tutkimusten perusteella myös kirjaston ei-käyttäjät arvostavat kirjaston tarjoamia palveluita.

#### **4.6 Elämäntilanteen ja elämäntavan vaikutus kirjaston ei-käyttöön**

Elämäntilanteella tarkoitetaan elämän vallitsevia olosuhteita, jotka voivat muuttua ja siten olla voimassa vain rajattuna kautena (Kielitoimiston sanakirjan verkkoversio 2014, s.v. elämäntilanne). Elämäntilanne koostuu lukuisista erilaisista vallitsevista tekijöistä, joita voivat olla esimerkiksi työ, perhe, ihmissuhteet sekä harrastukset.

Ipsos MORI:n tutkimuksessa (2010) kävi ilmi, että elämäntilanteen muutos voi vaikeuttaa kirjastossa käyntiä tai poistaa tarpeen kirjastonkäytölle. Kirjastossa käymistä voi vaikeuttaa esimerkiksi muutto alueelle, jossa ei ole kirjastoa lähellä. Kirjastonkäytön tarpeen poistumiseen taas voi vaikuttaa esimerkiksi opiskelun loppuminen ja kokoaikatyön saaminen, jolloin kirjastonkäytön syy poistuu tai aikaa kirjastossa käymiselle ei enää ole. Toisaalta useat tutkimukseen osallistuneet olivat sitä mieltä, että kirjaston palveluita voisi hyödyntää, jos elämäntilanne muuttuisi esimerkiksi siten, että saisi lapsia, jäisi eläkkeelle tai joutuisi työttömäksi. (Ipsos MORI 2010, 41.)

McNicolin (2004, 84) tutkimuksessa osa massahavainnointiin osallistuneista esitti kirjaston vähentyneen käytön syyksi sen, että käytettävissä oleva aika on tullut rajallisemmaksi esimerkiksi kokoaikatyön, opiskelun, lapsien saamisen tai sukulaisista huolehtimisen myötä. Toisaalta tutkimuksessa kävi ilmi, että lasten vanheneminen on vaikuttanut kirjastonkäytön loppumiseen.

Vihosen (2011, liite 4: 7 b.) lapsiperheiden kirjastonkäyttöä koskeva tutkimus osoittaa, että nykyään paljon tai melko paljon kirjastoa käyttävistä henkilöistä suurin osa on käyttänyt kirjastoa saman verran myös ennen lasten syntymää (71,84 % ja 43,65 % vastanneista). Sen sijaan kaikki vastaajat, jotka eivät tällä hetkellä käytä juurikaan kirjaston palveluita, olivat käyttäneet palveluita enemmän ennen lasten syntymää. Silloin tällöin kirjastoa käyttävistä suurin osa oli ennen käyttänyt kirjastoa melko paljon (40 %) tai silloin tällöin (37,99 %). Kirjaston nykyisistä ei-käyttäjistä 66,67 % ei ollut ennen lasten saamista juurikaan käyttänyt kirjastoa, 22,22 % silloin tällöin ja 11,11 % paljon. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että vanhemmat, jotka omaavat vahvan kirjastonkäyttötaustan jatkavat todennäköisimmin kirjastonkäyttöä ainakin lähes samalla intensiteetillä myös lasten synnyttyä. Sen sijaan

vanhemmat, jotka käyttävät kirjastoa lasten kanssa nykyään silloin tällöin tai eivät juuri ollenkaan, ovat ennen lasten saamista käyttäneet kirjaston palveluita enemmän.

Suurin syy Vihosen (2011) tutkimuksessa kirjaston vähäiseen käyttöön lasten kanssa oli se, että lasten kanssa kirjastossa ei vain tule käytyä, vaikka se periaatteessa kiinnostaisikin (57,8 % vastaajista). Melkein yhtä useasti mainittiin, että kirjastossa käymiselle ei ole tarvetta, koska kotona on riittävästi kirjoja (53,3 % vastaajista). Muina syinä mainittiin muun muassa se, että ei jakseta huolehtia aineiston ajoissa palauttamisesta (22,2 % vastaajista) eikä pidetä siitä, että lapsia joudutaan kieltämään huutamasta ja juoksemasta kirjastossa (20 % vastaajista). Lisäksi moni koki, että kirjasto on liian kaukana tai vaikeapääsyinen (20 % vastaajista). (Vihonen 2011, 95.)

Toisaalta ajanpuute on mainittu kirjaston ei-käytön syyksi useissa tutkimuksissa riippumatta ei-käyttäjien elämäntilanteesta. Esimerkiksi Huynhin (2013, 18) nuorten kirjastonkäyttöä koskevassa tutkimuksessa ajanpuute muiden harrastusten takia oli kolmanneksi yleisin syy kirjaston ei-käytölle. Lisäksi 33,09 % nuorista kertoi, ettei käy kirjastossa, koska ei jaksakaan tai ehdi lukea muita kuin koulukirjoja. Hiderin (2008, 37) aikuisten kirjastonkäyttöä koskevassa tutkimuksessa ajanpuute tai kiire oli useimmiten mainittu syy kirjaston ei-käytölle. Myös Ipsos MORI:n (2010, 30), Porin kaupunginkirjaston (2013, 5) ja German Library Associationin (2012, 6) tutkimuksissa kiire mainittiin syynä ei-käytölle. Wadley ja muut (1997, 208) tarkastelivat aiempien tutkimusten tulosten avulla koko-aikatyössä käyvien kirjastonkäyttöä ja totesivat, että huomattava osa työikäisistä kokee ajanpuutteen esteeksi kirjastonkäytölle. McNicolin (2004, 81) tutkimuksen perusteella ajanpuute vaikutti kirjastonkäyttöön etenkin silloin, jos kirjasto sijaitsi epäkäytännöllisessä paikassa. Vihosen (2011, 97) tutkimuksessa 31,1 % lapsiperheiden vanhemmista totesi, että kirjastossa voitaisiin käydä, jos perheen vapaa-aika lisääntyisi.

Ahosen ja Mäkisen (2011, 25) tutkimuksesta käy ilmi, että myös ikäihmiset kärsivän ajanpuutteesta, vaikka he eivät ole enää työelämässä. Laihian ikäihmisten kirjastonkäyttöä koskevassa tutkimuksessa (Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2012, 10) käy ilmi, että esimerkiksi muiden harrastusten aiheuttama kiire vie aikaa kirjastonkäytöltä. Ikäihmisten kohdalla elämäntilanteeseen voivat vaikuttaa myös fyysiset muutokset – heikennyt terveydentila ja sitä kautta heikentynyt liikuntakyky voivat vaikuttaa kirjastoon pääsyyn (esim. Ahonen & Mäkinen 2011, 28; McNicol 2004, 84). Lisäksi Seinäjoen ammattikorkeakoulun (2012, 10) tutkimuksessa kävi ilmi, että myös heikkonäköisyys ja sitä kautta lukemisen vaikeutuminen voi vaikuttaa kirjaston palvelujen käyttämättömyyteen.

Toisaalta kaikilla ihmisillä kirjastonkäyttö ei kuulu heidän elämäntapaansa, jolloin elämäntilanteella ei ole vaikutusta kirjastonkäyttöön. Elämäntapa voidaan yksinkertaisimmillaan käsittää tapana, ”jolla ihmiset ”tavallisesti” arkipäiväänsä elävät” (Savolainen 1993, 60). Tarkemmin elämäntavan voi määrittää joukoksi toistuvia toimintoja, jotka ovat osa ihmisen arkista elämää. Tärkeää tässä määritelmässä on, että toiminnot, kuten työssä käyminen, asuminen, vapaa-ajan toiminta sekä perhe-elämä, muodostavat yhdessä kokonaisuuden eikä niitä nähdä irrallisina toimintoina. Elämäntavan muotoutumisen takana ovat muun muassa oma arvomaailma sekä tärkeiksi arvioidut elämänaalueet – jokainen yksilö voi siis ainakin jollain tasolla vaikuttaa omaan elämäntapaansa. (Savolainen 1993, 60–61.)

Jos ihminen esimerkiksi kärsii kroonisesta ajanpuutteesta kirjastonkäytön kohdalla, ei voida enää puhua elämäntilanteen vaikutuksesta kirjastonkäyttöön vaan silloin on todennäköistä, että kirjastonkäyttö ei kuulu tai sovi ihmisen elämäntapaan. Kirjaston palveluiden hyödyntämisen sijaan ihminen käyttää aikansa joidenkin muiden, elämäntapaansa liittyvien, aktiviteettien parissa. Eskola (1980, 26) mainitseekin lukemista esimerkkinä käyttäen, että ”toiset ihmiset lukevat kirjoja, koska se kuuluu heidän elämäntapaansa, ja että eräät muut ihmiset eivät lue, koska lukeminen ei kuulu siihen elämäntapaan, joka heillä on”. On myös mahdollista, että elämäntapaan kuuluu kirjaston palveluihin liittyviä aktiviteetteja, mutta ne toteutetaan jonkun muun kanavan kautta. Ipsos MORI:n (2010, 42) tutkimuksessa tulikin esille, että kaikki joskus aiemmin kirjaston palveluita hyödyntäneet eivät enää uskoneet käyttävänsä kirjaston palveluita ainakaan lyhyellä aikavälillä, koska kirjaston palveluille oli löydetty muita vaihtoehtoja.

Useissa tutkimuksissa ei-käyttäjät mainitsevat suoraan, että eivät tarvitse kirjastoa. Ipsos MORI:n (2010, 31) tutkimuksessa 11 % ihmisistä kertoi, että eivät käytä kirjastoa, koska siellä ei ole mitään heitä kiinnostavaa. German Library Associationin (2012, 6) tutkimuksessa kirjastoa ennen käyttäneistä 30 % ja ei-käyttäjistä 26 % koki, että kirjastossa ei ole mitään, mikä vetoaisi heihin. Lisäksi kirjaston ei-käytön tutkimuksissa tutkittavat usein mainitsevat ei-käytön syyksi sen, että he eivät koe tarvitsevänsä kirjaston palveluita (esim. Ahonen & Mäkinen 2011, 25; Hider 2008, 37; Porin kaupunginkirjasto 2013, 3; Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2012, 10). Näkemys kirjaston tarpeettomuudesta itselle ei koske mitään tiettyä ikäluokkaa, vaan samaa mieltä olevia löytyy useista eri ikäryhmistä. Lisäksi Ipsos MORI:n (2010, 52) tutkimuksessa osa osallistujista kertoi unohtaneensa kirjaston olemassaolon kokonaan ja Porin kaupunginkirjaston (2013, 5) tutkimuksessa osa kertoi, että kirjastoon ei vaan tule lähdettyä.

On hyvä huomata, että kirjaston palveluiden ei-käyttö ei välttämättä suoraan johdu vain ihmisen elämäntilanteesta tai hänen omaamastaan elämäntavasta, jonka ulkopuolelle kirjasto on jäänyt. On myös

mahdollista, että ihmiset eivät tunne kirjaston palveluita tarpeeksi hyvin ja toisaalta kirjasto ei välttämättä markkinoi laajaa tarjontaansa tarpeeksi tehokkaasti

#### **4.7 Ei-käytön syiden jaottelusta**

Kirjaston palveluiden käyttämättömyyden syistä on myös esitetty muutamia malleja, joilla on pyritty kategorisoimaan ei-käytön syitä laajempiin ryhmiin. Ipsos MORI:n (2010) tutkimuksessa ei-käytön syyt jaettiin kolmeen eri luokkaan oman datan ja aiempien tutkimuslöydösten perusteella. Nämä ryhmät ovat kirjastonkäyttöä vaikeuttavat esteet (barriers), asiat, jotka eivät edesauta kirjaston palvelujen käyttöä (disincentives) sekä motivaatiot ja mieltymykset (motivations and preferences). (Ipsos MORI 2010, 32.)

Esteiksi käsitetään asiat, joita ilman ihmiset voisivat käyttää kirjastoa. Näitä ovat muun muassa kirjaston saavutettavuuden ongelmat, olo siitä, ettei ole tervetullut kirjastoon, henkilökohtaiset ja sosiaaliset esteet sekä tiedon puute kirjaston toiminnasta. Kirjaston fyysiseen saavutettavuuden ongelmia ovat muassa pitkä matka kirjastoon, kuljetusongelmat, parkkeerausrajoitteet sekä kuljetuskustannukset. Saavutettavuuteen liittyvät esteet vaikeuttivat etenkin vanhempien ihmisten kirjastonkäyttöä. Lisäksi etenkin nuoret saattavat kokea, että eivät ole tervetulleita kirjastoon, koska he eivät ole hiljaa. Sama koskee myös lapsiperheitä – he pelkäävät, että lapset voivat aiheuttaa meteliä kirjastossa. Henkilökohtaiset ja sosiaaliset esteet sen sijaan liittyvät esimerkiksi kielimuuriin, suoraan tai epäsuoraan syrjintää sekä sosiaalisiin paineisiin, joita etenkin vähätuloiset ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat kokevat. Osa ihmisistä ei myöskään välttämättä tiedä, mitä palveluita kirjasto heille tarjoaa. (Ipsos MORI 2010, 33–35, 51.)

Asioita, jotka eivät edesauta kirjaston palvelujen käyttöä voivat olla muun muassa negatiiviset kokemukset kirjastonkäytöstä, kirjaston sopimattomat aukioloajat tai etäinen sijainti sekä internetin käyttö kotoa käsin. Ipsos MORI:n (2010) tutkimuksessa selvisi, että vain 57 % entisistä kirjastonkäyttäjistä oli tyytyväisiä kirjaston toimintaan kun taas nykyisistä kirjastonkäyttäjistä tyytyväisiä oli 94 %. Negatiivisten käyttökokemusten lisäksi syitä tyytymättömyyteen ovat esimerkiksi oman kiinnostusalueen kirjojen puute, vanhentuneet kirjat sekä henkilökunnan antama huono palvelu. Nämä eivät kuitenkaan ole tutkimuksen mukaan kovin yleisiä ei-käytön syitä. Joillekin kirjaston sijainti sekä aukioloajat vaikeuttavat kirjastonkäyttöä. Tutkimuksessa kuitenkin painotettiin, että yleisimmin syy on enemmän se, että kirjasto ei sijaitse arkireittien varrella, jolloin siellä käyminen jää epäkäytännöllisyyden takia. Vaikka 11 % kirjastoa ennen käyttäneistä ja nykyisistä ei-käyttäjistä mainitsi kotona

olevan internetyhteyden vaikuttavan siihen, että kirjastoa ei käytetä, aiempien tutkimusten perusteella se ei kuitenkaan suoraan näytä vaikuttavan kirjastonkäyttöön. (Ipsos MORI 2010, 35–37.)

Omista motivaatioista ja mieltymyksistä johtuvia syitä ovat esimerkiksi muiden asioiden priorisointi kirjaston edelle, kirjojen hankkiminen muiden kanavien kautta, vapaa-ajan vietto muissa ympäristöissä ja sekä tunne siitä, että kirjastolla ei ole mitään tarjottavaa itselle. Lisäksi se, että perhe tai vertaisryhmät eivät käytä kirjastoa, voi vaikuttaa omaan kirjastonkäyttöön. (Ipsos MORI 2010, 31; 37–40.)

Myös Green (1994, 19) on tehnyt oman jaottelun syistä, jotka vaikuttavat kirjaston ei-käyttöön tai alikäyttöön. Hän jakaa kirjastonkäytön esteet fyysisiin (physical), henkilökohtaiseen ympäristöön liittyviin (personal environment) sekä mielikuviin ja käsityksiin (images and perceptions).

Fyysisillä esteillä tarkoitetaan pysyviä tai jatkuvia esteitä, jotka voivat potentiaalisesti vaikuttaa kaikkiin ihmisiin. Näitä ovat muun muassa kirjaston saavutettavuuden ongelmat, huonosti suunnitellut sisätilat, aukioloajat, vaillinainen aineisto ja maksukäytännöt sekä työntekijöiden käyttämä ammattikieli. Henkilökohtaisen ympäristön esteet sen sijaan vaikuttavat kuhunkin ihmiseen yksilöllisesti. Tällaiset esteet johtuvat kirjaston ulkopuolisista olosuhteista, joita ovat esimerkiksi sosio-ekonomisen asema, psykologia, elämäntapa ja henkilöhistoria. Koska nämä ei-käytön syyt ovat kirjaston kontrolloimattomissa, niitä on vaikea tunnistaa ja poistaa. Mielikuvat ja käsitykset kirjastosta kehittyvät kahden ensimmäisen kategorian keskinäisestä riippuvuudesta ja vaikuttavat kokonaisvaltaisesti muihin esteisiin. Tähän syyryhmään kuuluvat muun muassa mielikuvat kirjastoista, niiden henkilökunnasta ja kirjaston tarjoamista palveluista. Lisäksi myös yksilöiden informaatiotarpeet heidän itsensä, kirjastonhoitajien ja kirjastoviranomaisten näkeminä vaikuttavat mielikuviin ja käsityksiin kirjastosta. Jos mielikuvat kirjastosta ovat positiivisia, voivat ne ylittää henkilökohtaisen ympäristön esteitä. Jos mielikuvat kirjastosta sen sijaan ovat negatiivisia, voivat ne kumota kaikki fyysisten esteiden poistamiseksi tehdyt parannukset. (Green 1994, 19.)

#### **4.8 Kirjastonkäyttöä ja ei-käyttöä koskevien tutkimusten vertailtavuus**

Sekä kirjaston käyttöä että ei-käyttöä käsittelevien tutkimusten tulosten vertaileminen ei välttämättä ole aina suoraviivaista. Sin ja Kim (2008) huomauttavat, että erilaisissa kirjastonkäyttöä ja ei-käyttöä koskevissa tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia esimerkiksi iän, sukupuolen, siviilisäädyn sekä sosio-ekonomisen statuksen vaikutuksesta kirjaston käyttöön. Tämä saattaa johtua siitä, että tutkimukset on suunniteltu ja dataa on analysoitu eri tavoin. Lisäksi tietyllä maantieteellisellä alueella

suoritetun tutkimuksen tuloksia on vaikea yleistää kaikilta osin edes yhden maan koko populaatioon, koska monet muuttujat vaihtelevat sen mukaan, millä alueella tutkimusta tehdään. (Sin & Kim 2008, 208.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö erilaisten tutkimusten tuloksista voisi tehdä laajemmin yleistettäviä johtopäätöksiä. Jos useista tutkimuksista saadaan samansuuntaisia tuloksia, voidaan niiden katsoa vahvistavan teoriaa tutkimusmetodeista ja tutkimusympäristöstä riippumatta.



## 5 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Yleisten kirjastojen ei-käyttöä on tutkittu jonkin verran Suomessa ja ulkomailla, mutta ei-käyttötutkimus on jäänyt selvästi kirjastonkäyttötutkimusten varjoon. Useissa tutkimuksissa kirjaston ei-käyttötutkimus on esiintynyt vain osana kirjastonkäyttötutkimusta. Suurimmassa osassa tutkimuksista kohdehenkilöinä ovat toimineet kaiken ikäiset henkilöt, mutta osa tutkimuksista on keskittynyt myös tiettyyn ei-käyttäjärhyhmään, kuten nuoriin. Sen sijaan ainakaan Suomessa ei ole vielä tehty ei-käyttäjätutkimusta, joka tutkisi laaja-alaisesti useamman erilaisen ryhmän syitä kirjaston palveluiden käyttämättömyyteen. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni onkin kartoittaa ei-käytön syitä uudella tavalla elämäntilanteeseen perustuvien fokusryhmähaastatteluiden avulla. Oman tutkimukseni pääkysymykset ovat seuraavat:

1. Mitkä ovat yleisten kirjastojen palveluiden käyttämättömyyden syyt tietyssä elämäntilanteessa olevilla henkilöillä?
2. Eroavatko yleisten kirjastojen palveluiden käyttämättömyyden syyt elämäntilanteittain?
3. Mikä on kirjaston ei-käyttäjien mielikuva kirjastosta palveluna?

Elämäntilanteittain jaettujen fokusryhmien avulla on tarkoitus saada tutkittavaksi mahdollisimman monipuolinen joukko ihmisiä, joilla on potentiaalisesti eriäviä syitä kirjaston palveluiden käyttämättömyydelle. Fokusryhmähaastatteluiden avulla on tarkoitus myös selvittää, millaisia mielipiteitä ja mielikuvia ei-käyttäjillä on kirjastosta palveluna.

Tutkimuksen aineistona toimivat fokusryhmähaastattelut, jotka toteutettiin vuoden 2013 maaliskuu–toukokuussa Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Kouvolassa. Fokusryhmähaastattelut olivat osa edellä mainittujen kaupunkien kirjastojen yhteistä hanketta *Laatua ja tuottavuutta kirjastopalveluille verkostoituen – Hämeenlinnan, Kouvolaan, Lahden kirjastojen laatujärjestelmähanke* (Kaisti 2014, tästä eteenpäin Laatu-hanke).

### 5.1 Fokusryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä

Fokusryhmähaastattelu on kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla voidaan muun muassa hankkia ennakkotietoja laajempaa tutkimusta varten, testata hypoteeseja tai kartoittaa jotain vähän ymmärrettyä aihetta. Fokusryhmähaastatteluja voidaan myös käyttää osallistamaan ihmisiä esimerkiksi tietyn palvelun parantamiseen. (Hernon & Altman 1998, 145.)

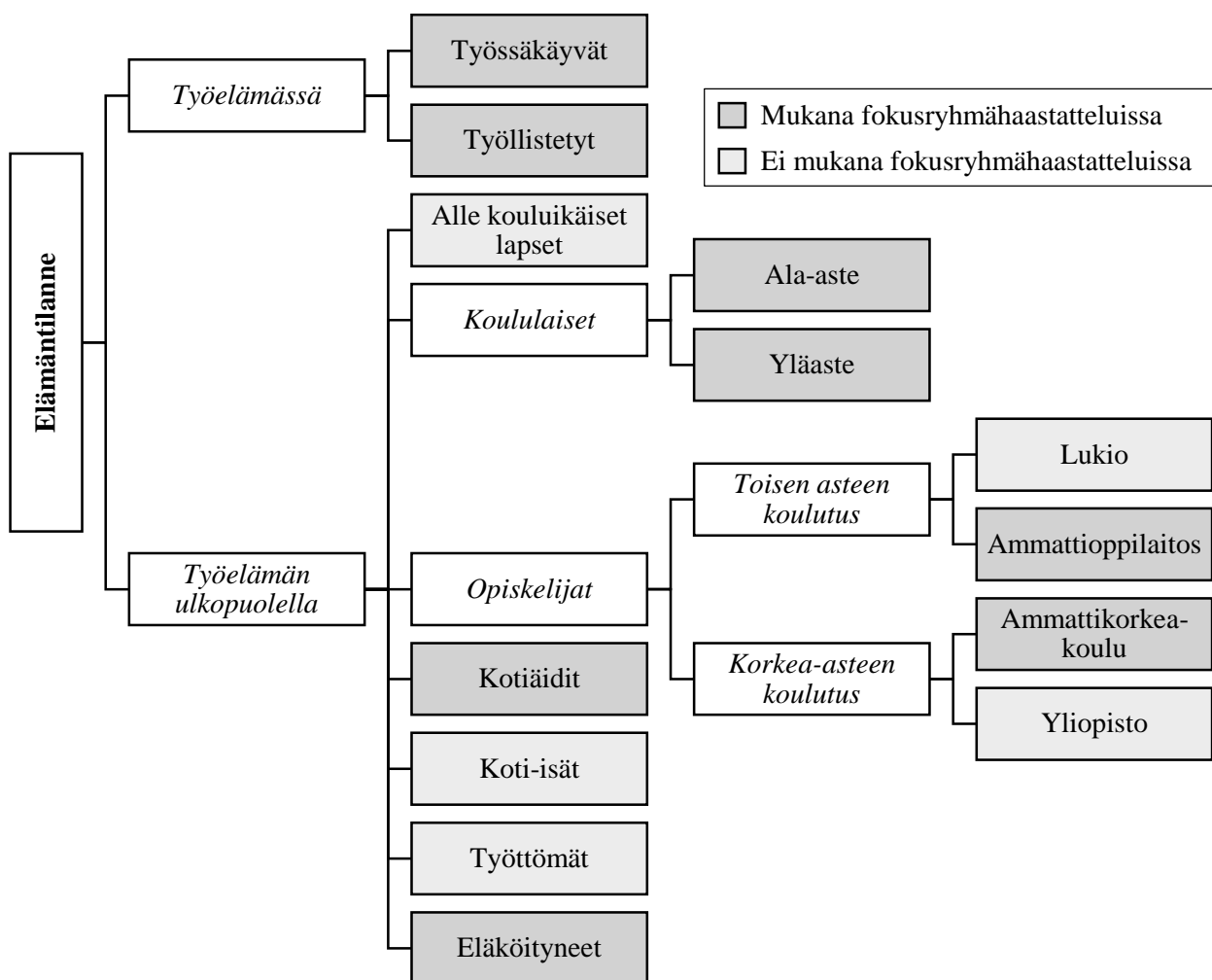
Fokusryhmähaastattelu on ryhmämuotoinen noin 6–10 hengen haastattelutilanne, jossa käsitellään jotakin tiettyä aihetta valmiiden kysymysten tai haastattelurungon avulla. Käytännössä fokusryhmähaastattelu eroaa tavallisesta ryhmähaastattelusta siten, että ryhmän sisällä kaikkia haastateltavia tulee yhdistää jokin tekijä. Verrattuna yksilöhaastatteluun, fokusryhmähaastattelun tarkoituksena on saada aikaan haastateltavien välille keskustelua ja ajatustenvaihtoa. Haastattelussa on yleensä vetäjä, eli moderaattori, joka johtaa haastattelua ja ylläpitää keskustelua. Lisäksi haastattelussa voi olla läsnä tarkkailija sekä muistiinpanojen tekijä. Haastattelut yleensä myös äänitetään tai videoidaan, jotta haastattelutilanne on helpompi käydä läpi uudelleen myöhemmässä vaiheessa. (Hernon & Altman 1998, 145.)

Fokusryhmähaastatteluun aineistonhankintatapana pätee myös yleisesti haastattelujen edut verrattuna esimerkiksi lomakekyselyyn. Haastattelut ovat joustavia eli haastatteliija voi esimerkiksi esittää kysymykset sopivassa järjestyksessä tilanteesta riippuen, tarvittaessa selventää esittämiään kysymyksiä sekä keskustella haastateltavan kanssa. Lisäksi haastatteliija voi hyvinkin tarkasti vaikuttaa siihen, millaisia henkilöitä haastatteluun osallistuu. Tämän tutkimuksen osalta fokusryhmähaastattelu muistuttaa myös teemahaastattelua, joka toteutetaan etukäteen valikoitujen teemojen ja niitä koskevien tarkempien kysymysten avulla. Teemahaastattelulle ominaista on myös metodisesti painottaa haastateltavien ihmisten asioille antamia merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73, 75.)

Fokusryhmähaastatteluiden toteutuksessa suurin ongelma on usein rekrytointi – usean ihmisen saaminen samaan paikkaan samaan aikaan voi olla haastavaa. Lisäksi haastattelun tulosten paikkansapitävyys, uskottavuus ja yleistäminen saattavat tuottaa ongelmia. Usein fokusryhmähaastatteluissa puhutaan asioista, joihin ei ole yhtä totuutta, jolloin kaiken sanotun paikkansapitävyyttä ei voi tarkistaa. Lisäksi haastateltavien määrä ryhmän sisällä on monesti niin pieni, että tulosten yleistettävyyttä voi olla heikko ainakin määrällisesti. Toisaalta laadullisissa tutkimuksissa ei yleensä pyritä yleistettävyyteen vaan keskitytään käsillä olevien tapausten kuvaamiseen.

## **5.2 Ei-käyttäjäyden määrittely ja elämäntilanneluokittelu**

Haastatteluryhmistä oli tässä tutkimuksessa tarkoitus muodostaa sisäisesti homogeenisia ja keskenään heterogeenisia. Kaikkia haastateltavia tuli yhdistää se, että he olivat yleisten kirjastojen ei-käyttäjiä. Tässä tutkimuksessa ei-käyttäjiksi laskettiin henkilöt, jotka eivät ole omaehtoisesti käyttäneet yleisten kirjastojen palveluita ainakaan viimeiseen kahteen vuoteen.



Kuvio 2. Fokusryhmissä esiintyneet ja fokusryhmien ulkopuolelle jääneet elämäntilanteet

Haastatteluryhmiä keskenään erottavaksi ja niitä sisäisesti yhdistäväksi tekijäksi valittiin elämäntilanne. Tässä tutkimuksessa elämäntilanne tarkoittaa ihmisen tämänhetkistä suhdetta työelämään – ihminen on joko työelämässä tai sen ulkopuolella (kuvio 2). Työelämässä oleviin ihmisiin laskettiin tässä tutkimuksessa työssäkäyvät sekä työllistetyt henkilöt. Työelämän ulkopuolelle jäivät alle kouluikäiset lapset, koululaiset, opiskelijat, kotiäidit ja -isät, työttömät sekä eläköityneet. Työelämän ulkopuolella oleville henkilöille on mahdollista olla jollain tavoin mukana työelämässä, mutta työssäkäynti ei voi olla heidän pääasiallista toimintaansa. Samoin työelämässä olevien päätoimintaa on työssäkäynti, mutta he saattavat esimerkiksi opiskella työn ohessa.

Elämäntilanneluokittelu valittiin ryhmiä sisäisesti yhdistäväksi tekijäksi, koska elämäntilanteen vaikutusta kirjaston ei-käytön syihin ei ole juurikaan tutkittu. Niissä tutkimuksissa, joissa elämäntilannenäkökulmaa on hyödynnetty, on keskitytty vain yhteen elämäntilanteeseen kerrallaan (esim. Wadley et al. 1997, Vihonen 2011). Useimmiten kirjaston ei-käytön tutkimuksessa on kuitenkin keskitytty tietyn ikäisiin tai tietyssä elämänvaiheessa oleviin ei-käyttäjiin, kuten lapsiin, nuoriin, aikuisiin tai

ikäihmisiin. Esimerkiksi lasten ja nuorten kohdalla elämäntilanteet eivät koulunkäynnin tai opiskelun kannalta eroa juuri toisistaan, mutta etenkin aikuisten kohdalla elämäntilanteita voi olla monenlaisia. Yli 18-vuotias aikuinen voi olla esimerkiksi päätoiminen opiskelija, kotiäiti tai -isä, työssäkäyvä tai työtön. Henkilön ikää enemmän ihmisen elämään vaikuttavat siis elämäntilanteet. Elämäntilanne-  
luokittelun kautta koottujen fokusryhmien avulla onkin mahdollista tuoda esille moninaisempia kirjaston ei-käytön syitä kuin pelkästään ikään tai elämänvaiheeseen perustuvalla ryhmäjaolla. Lisäksi elämäntilanne-  
luokittelulla pyritään varmistamaan se, että haastatteluryhmän osallistujilla olisi kirjaston ei-käytön lisäksi jokin muu yhteinen tekijä. Tämän tarkoitus on taas auttaa ihmisiä samaistumaan toisiinsa ja synnyttämään tarpeellista keskustelua haastatteluryhmissä.

Fokusryhmähaastatteluihin ei kuitenkaan otettu mukaan kaikkia kuviossa 2 esitettyjä elämäntilanneryhmiä. Haastatteluiden ulkopuolelle jätettiin alle kouluikäiset lapset sekä alle 10-vuotiaat koululaiset, koska heidän kirjastonkäyttönsä riippuu usein siitä, vievätkö esimerkiksi vanhemmat, päiväkotitai koulu heidät kirjastoon (Kaisti & Kuisma 2013, 6). Lisäksi koti-isät jäivät fokusryhmähaastattelujen ulkopuolelle, koska heitä ei ollut paikalla kotona olevia vanhempia rekrytoitaessa.

Yliopisto-opiskelijat jäivät tutkimuksen ulkopuolelle, koska Hämeenlinnassa, Lahdessa tai Kouvolassa ei toimi yliopistoa. Työttömät ja lukiolaiset jäivät tutkimuksen ulkopuolelle lähinnä resurssipulan takia. On kuitenkin selvää, että myös näiden ryhmien joukosta löytyy kirjaston ei-käyttäjiä. Työttömien kokemukset näkyivät kuitenkin ainakin osittain haastatteluryhmässä, joka koostui joitakin vuosia sitten työttömäksi joutuneista paperitehtaan työntekijöistä. Heidän kauttaan saatiin hieman tietoa siitä, mitä kirjasto voisi tarjota juuri työttömäksi joutuneille. On kuitenkin tärkeää kirjastojen toiminnan kannalta, että mahdollisimman monien ryhmien ei-käytön syitä tutkitaan ja ymmärretään.

### **5.3 Fokusryhmähaastattelujen toteutus**

Olin mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa fokusryhmähaastatteluja yhteistyössä Laatu-hankkeen projektikoordinaattori Hanna Kaistin sekä hankkeeseen osallistuneiden kirjastojen edustajien kanssa. Laatu-hankkeen osana toteutetusta ei-käyttäjäselvityksestä on valmistunut myös oma raporttinsa (Kaisti & Kuisma 2013).

Fokusryhmähaastatteluja varten laadittiin haastattelurunko (liite 1), joka jaettiin neljään teemaan: 1) kokemukset, mielikuvat ja mielipiteet kirjaston käytöstä, 2) syitä käyttämättömyyteen, 3) kirjaston palvelujen tunteminen ja 4) kirjastoon kohdistuvat odotukset ja toiveet. Teemojen sisällä oli tarkempia kysymyksiä, mutta jokaisessa haastattelussa ei välttämättä käyty läpi aivan kaikkia kysymyksiä

ja toisaalta haastatteluissa saatettiin esittää myös kysymyksiä rungon ulkopuolelta. Ensimmäisen, ammattikorkeakoulun opiskelijoille tehdyn haastattelun jälkeen kysymysrunkoon lisättiin kysymykset ”Jos olet aikaisemmin käyttänyt kirjastoa, mistä syystä käyttö loppui?” ja ”Kun olit lapsi, käyttivätkö vanhempasi yleistä kirjastoa?”. Ala- ja yläasteen oppilaille päätettiin myös tehdä oma kysymysrunko (liite 2), jossa osa kysymyksistä oli tehty lapsille ja nuorille helpommin ymmärrettäviksi. Lisäksi runkoon lisättiin kysymyksiä, jotka olivat relevantteja juuri lapsille ja nuorille.

Fokusryhmähaastatteluja toteutettiin yhteensä 12 kappaletta siten, että kuusi fokusryhmähaastattelua tehtiin Hämeenlinnassa, neljä Kouvolassa ja kaksi Lahdessa (taulukko 1). Yhteensä haastatteluihin osallistui 41 henkilöä.

Taulukko 1. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden elämäntilanne, ikä, haastateltavia yhdistävä tekijä ja haastattelu-kaupunki sekä haastateltavien lukumäärä ryhmittäin

Elämäntilanne	Haastateltavien ikä	Haastateltavia yhdistävä tekijä ja haastattelu-kaupunki	Haastateltavien lukumäärä
<b>Koululainen (ala-aste)</b>	10–12-vuotta	Ala-aste (Kouvola)	3
<b>Koululainen (yläaste)</b>	13–16-vuotta	Yläaste (Kouvola)	6
	14 vuotta	Nuorisotila (Lahti)	3
<b>Opiskelija (ammattioppilaitos)</b>	16–17-vuotta	Ammattioppilaitos (Kouvola)	2
<b>Opiskelija (ammattikorkeakoulu)</b>	22–24-vuotta	Ammattikorkeakoulu (Hämeenlinna)	4
<b>Työllistetty</b>	23–55-vuotta	Pitkäaikaistyöttömiä työllistävä säätiö (Hämeenlinna)	4
	48–59-vuotta	Virasto (Hämeenlinna)	2
	50–59-vuotta	Paperitehtaan entiset työntekijät (Kouvola)	3
<b>Kotiäiti</b>	29–37-vuotta	Vauvakerho (Hämeenlinna)	5
<b>Eläköitynyt</b>	63–73-vuotta	Seurakunnan ruokailu (Hämeenlinna)	3
	72–84-vuotta	Pysäkki (Hämeenlinna)	3
	70–81-vuotta	Setlementti (Lahti)	3

Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneita henkilöitä rekrytoitiin usein eri tavoin. Peruskoululaiset ja ammattioppilaitoksen opiskelijat rekrytoitiin oppilaitosten välityksellä, jolloin oppilaitoksille kerrottiin fokusryhmähaastatteluista ja he etsivät haastatteluihin sopivia henkilöitä. Lisäksi yläkouluikäisiä rekrytoitiin haastatteluun suoraan nuorisotilasta. Eläköityneiden haastateltavien kohdalla otettiin yhteyttä etukäteen erilaisiin toimintapaikkoihin ja kysyttiin lupa haastatteluihin heidän tiloissaan, mutta haastateltavat rekrytoitiin vasta paikan päällä.

Ammattikorkeakouluopiskelijat sekä entiset paperitehtaan työntekijät rekrytoitiin fokusryhmähaastatteluiden toteuttamiseen osallistuneiden henkilöiden kautta. Toinen työssäkäyvien ryhmä etsittiin valitsemalla tietty organisaation ja jakamalla organisaation tiloihin ilmoituksia haastattelusta. Työllistetyt sekä kotiäidit saatiin haastatteluun ottamalla yhteyttä haastateltaviin liittyviin organisaatioihin, jotka kertoivat eteenpäin haastatteluista ja etsivät haastateltavat valmiiksi.

Fokusryhmähaastatteluihin oli tarkoitus rekrytoida 3–6 ihmistä per ryhmä, mutta muutama ryhmään saatiin vain kaksi osallistujaa ja yhden henkilön kanssa tehtiin yksilöhaastattelu, koska hän ei päässyt osallistumaan haastatteluun samaan aikaan muiden ryhmäläisten kanssa. Tässä kyseisessä haastattelussa fokusryhmähaastattelun keskustelua ja ajatustenvaihtoa herättävä tarkoitus muiden osallistujien kanssa ei siis toteutunut. Haastattelu otettiin kuitenkin mukaan aineistoon, sillä siinä saavutettiin sama tavoite kuin muissakin fokusryhmähaastatteluissa eli saatiin tietoa yleisten kirjastojen ei-käytön syistä.

Haastattelut toteutettiin pääasiassa kirjastojen ulkopuolella, ainoastaan ammattioppilaitoksen opiskelijat sekä entiset paperitehtaan työntekijät haastateltiin kirjaston tiloissa. Vuorottelin Laatu-hankkeen projektikoordinaattorin kanssa haastatteluissa haastattelijan ja raportoijan rooleissa. Lisäksi haastatteluissa oli yleensä mukana haastattelupaikkakunnalta kirjaston edustaja, jolla oli mahdollisuus osallistua haastatteluun esimerkiksi kysymällä haastateltavilta tarkentavia kysymyksiä tai kommentoimalla heidän vastauksiaan. Ennen haastattelua osallistujille kerrottiin haastattelun tarkoituksesta sekä kysyttiin lupa haastattelujen äänittämiseen. Lisäksi haastateltaville annettiin täytettäväksi taustatietolomake (liite 3), jonka avulla tiedusteltiin haastateltavien sukupuolta, ikää, postinumeroa, nykyistä elämäntilannetta, koulutusta sekä sitä, tietävätkö he kuinka pitkä matka heidän kotoaan on lähimpään kirjastoon.

Haastattelut kestivät noin 20–40 minuuttia ja äänittämisen lisäksi haastatteluiden aikana tehtiin myös kirjallisia muistiinpanoja. Nuorisotilassa tapahtunutta haastattelua ei saatu äänitettyä inhimillisen erehdyksen takia, mutta haastattelusta saatiin riittävät kirjalliset muistiinpanot, jotta se voitiin ottaa mukaan tutkimukseen. Haastattelun jälkeen haastateltaville annettiin kiitoksena osallistumisesta joko elokuvalippu tai kymmenen euron lahjakortti päivittäistavarakauppaan.

## **5.4 Temaattinen sisällönanalyysi**

Fokusryhmähaastattelujen analyysimuotona toimi temaattinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä aineistona ovat tekstimuotoiset dokumentit, joita voivat olla esimerkiksi asiakirjat tai haastattelut.

Mielenkiinnonkohteena dokumenteissa ovat tekstiin sisältyvät inhimilliset merkitykset, ja itse analyysin tavoitteena on tiivistää ja selkeyttää aineistoa kuitenkin menettämättä siitä informaatiota. Aineistoa tiivistettäessä se jaetaan ensin osiin ja sen jälkeen osat kootaan uudella tavalla yhteen. Samalla kun aineistoa selkeytetään ja yhtenäistetään, on tarkoituksena myös lisätä informaatiota ja luoda pohja luotettaville johtopäätöksille tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi ei kuitenkaan tuota suoraan johtopäätöksiä aineistosta ja sen edustamasta ilmiöstä, vaan ainoastaan auttaa saamaan aikaan sellaisen aineiston, jonka pohjalta johtopäätöksiä tekeminen on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104, 108.)

Tässä tutkimuksessa suoritin sisällönanalyysin aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessin voi jakaa kolmeen osaan, jotka ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämisen päämääränä on erottaa aineistosta tutkimuskysymysten kannalta oleellinen informaatio. Pelkistäminen tapahtuu merkitsemällä aineistoon tutkimuskysymysten kannalta olennaiset ilmaisut ja erottamalla ne aineistosta esimerkiksi omaksi listakseen. Nämä ilmaukset voivat olla esimerkiksi sanoja, lauseita tai ajatuskokonaisuuksia. Tämän jälkeen jokaiselle alkuperäiselle ilmaisulle annetaan pelkistetty ilmaus, joka kuvaa lyhyesti alkuperäisen ilmauksen ytimen yleisellä tasolla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–110.)

Aineiston ryhmittelyssä pelkistetyistä ilmauksista etsitään samankaltaisia tai toisistaan eriäviä ilmauksia. Samankaltaiset ilmaukset ryhmitellään alaluokiksi, jotka nimetään niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Luokittelun perustana voi olla esimerkiksi jokin ilmiön ominaisuus tai käsitys. Ryhmittelemällä aineistoa se tiivistyy ja samalla luodaan pohjaa tutkimuksen rakenteelle ja saadaan alustava kuva tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Tässä tutkimuksessa aineistoa pelkistettäessä ja ryhmiteltäessä käytettiin apuna teemoittelua. Siinä aineisto jaetaan osiin ja sen jälkeen ryhmitellään siitä löytyvien teemojen mukaan. Ennen varsinaista teemoittelua aineisto voidaan ryhmitellä alustavasti esimerkiksi iän tai sukupuolen perusteella. Tämän jälkeen aineistosta aletaan etsiä teemoja ja kerätään niitä kuvaavia näkemyksiä. Tarkasteltavat teemat voivat olla joko aineistosta nousevia tai esimerkiksi teemahaastattelun tapauksessa teemat ovat jo valmiina jäsentämässä aineistoa. Teemoittelun tarkoituksena on selvittää mitä erilaisista teemoista sanotaan aineistossa ja mahdollistaa erilaisten teemojen esiintymisen vertailu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Ryhmittelystä siirrytään liukuvasti teoreettisten käsitteiden luomiseen. Tässä prosessissa siirrytään ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja lopulta johtopäätöksiin. Käytännössä aineiston luokittelua jatketaan eteenpäin niin, että luotuja alaluokkia yhdistellään edelleen järkevästi yläluokiksi, joista taas muodostetaan pääluokkia. Pääluokkia yhdistämällä päästään lopulta yhdistävään luokkaan, joka kuvaa tiivistetysti koko aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111–112)

## 5.5 Analyysiprosessi

Aloitin haastatteluaineiston analysoinnin perehtymällä haastatteluiden kirjallisiin muistiinpanoihin ja poimimalla ensin niistä oleellisia asioita, jotta sain alustavan kuvan aineistosta. Tämän jälkeen litteroin haastattelut yksi kerrallaan siten, että kirjoitin haastattelun auki kokonaisuudessaan. Jätin kuitenkin litteroimatta sellaiset keskustelun osat, jotka eivät koskeneet tutkimuksen aihetta. Pieniä osia puheenvuoroista jäi myös litteroimatta huonon äänenlaadun vuoksi, mutta tämän takia ei menetetty kuitenkaan oleellista informaatiota. Litteroinnissa pyrin siihen, että pystyisin yhdistämään aina tietyn henkilön tiettyyn kommenttiin. Tämä osoittautui kuitenkin vaikeaksi varsinkin silloin, kun haastateltavia oli ryhmässä enemmän kuin kolme. Toisaalta haastattelujen tarkoitus on antaa kokonaiskuva tietyn ryhmän mielipiteistä eikä analyysissä ole tarkoitus niinkään keskittyä yksittäisten ihmisten kokemuksiin aiheesta. Siksi puheenvuoron liittäminen tiettyyn henkilöön ei ollut täysin välttämätöntä.

Litteroinnin jälkeen aloin haastattelu kerrallaan poimia aineistosta kohtia, jotka vastaisivat tutkimuskysymyksiini ”Mitkä ovat yleisten kirjastojen palveluiden käyttämättömyyden syyt tietyssä elämäntilanteessa olevalla henkilöllä?” ja ”Mikä on kirjaston ei-käyttäjien mielikuva kirjastosta palveluna?”. Oleellisen informaation erottamiseksi jaottelin haastattelukysymykset edellä mainittujen tutkimuskysymysten alle (taulukko 2), ja merkitsin ne tekstin osat, jotka vastasivat haastattelukysymyksiin. Analyysiyksikkönä toimi joko haastateltavan koko puheenvuoro tai sen osa siten, että analyysiyksiköstä selvisi aina yksi olennainen ajatus. Jokaisen haastattelun kohdalla kaikkien kysymysten vastaukset eivät kuitenkaan olleet olennaisia varsinaisten tutkimuskysymysten kannalta, jolloin jätin niihin liittyvät kommentit huomioimatta tai jätin ne pois analyysin myöhemmässä vaiheessa.



Taulukko 2. Tutkimuskysymykset ja niihin liittyvät fokusryhmähaastattelukysymykset

<b>Mitkä ovat yleisten kirjastojen palveluiden käyttämättömyyden syyt tietyssä elämäntilanteessa olevalla henkilöllä?</b>	
<b>Aikuiset</b>	<b>Lapset ja nuoret</b>
Onko sinulla kirjastokortti?	Onko sinulla kirjastokortti?
Muistatko koska olet käyttänyt viimeksi kirjastoa ja missä?	Muistatko koska käyttänyt viimeksi kirjastoa ja missä?
Oletko jossain elämäsi vaiheessa käyttänyt paljon kirjastoa? Koska?	Oletko joskus käyttänyt paljon kirjastoa? Koska?
Jos olet aikaisemmin käyttänyt kirjastoa, mistä syystä käyttö loppui?	Jos olet aikaisemmin käyttänyt kirjastoa, mutta et enää käytä, niin miksi se loppui?
Kun olit lapsi, käyttivätkö vanhempasi yleistä kirjastoa?	Käyvätkö sinun isäsi tai äitisi kirjastossa? Entä sisarukset?
Miksi et (enää) käytä kirjastoa?	Kenen kanssa kävit ensimmäisen kerran kirjastossa – isän tai äidin, päiväkodin kanssa, koulun, kavereiden kanssa tai ihan itse?
Lainaako joku muu puolestasi kirjastosta kirjoja, musiikkia, elokuvia tms.?	Jos isäsi tai äitisi käy kirjastossa niin tuo tuovatko he myös sinulle kirjoja, lehtiä, elokuvia, musiikkia?
Mitä teet vapaa-aikanasi?	Käyvätkö sinun kaverisi kirjastossa?
Mistä haet tietoa?	Mitä teet koulun jälkeen? Mitä harrastat?
Mistä hankit kirjat, elokuvat, musiikin?	Jos tarvitset jotain tietoa, esimerkiksi vaikka miltä joku eläin näyttää, niin mitä teet?
	Tykkäätkö lukemisesta/musiikista/elokuvista? Jos tykkäät, miten saat kirjat/musiikin/elokuvat?
	Luetko/katsotko sarjakuvia? Jos luet/katsot niin mistä saat ne sarjakuvat joita luet?
<b>Mikä on kirjaston ei-käyttäjien mielikuva kirjastosta palveluna?</b>	
<b>Aikuiset</b>	<b>Lapset ja nuoret</b>
Millaisia kokemuksia sinulla on ollut kirjastosta?	Mitä on jäänyt mieleen kirjastosta?
Mitä mieltä olet kirjastosta?	Millainen paikka kirjasto on?
Mitä mielikuvia sinulla on kirjastosta – mitä kuvia tulee mieleen sanasta ”kirjasto”?	Millaiset ihmiset käyvät kirjastossa?
Millaisilla adjektiiveilla kuvaisit kirjastoa?	Mitä kirjastossa voi tehdä?
Mitä kirjaston palveluita tunnet? Mitä kirjastossa voi tehdä?	Oletko nähnyt kirjaston mainoksia? Missä?
Tiedottaako kirjasto tarpeeksi palveluistaan?	Mitä kaikkea siellä voisi olla joka sinua kiinnostaisi? Mitä toivot kirjastolta?
Jos ei, missä toivoisit kirjaston kertovan palveluistaan?	Voisitko ajatella, että käyttäisit joskus paljon kirjastoa?
Mitä toivot kirjastolta?	
Mikä saisi sinut ryhtymään kirjaston käyttäjäksi?	

Seuraavaksi kokosin haastatteluista poimitut analyysiyksiköt haastatteluryhmittäin omiksi kokonaisuuksiksi ja muunsin ilmaukset lyhemmiksi siten, että ne kuvasivat ilmauksen edustamaa ilmiötä yleisemmällä tasolla. Tämän jälkeen lähdin ryhmittelemään pelkistettyjä ilmauksia yhteen siten, että yksi ryhmä edusti aina jotain haastatteluryhmälle tyypillistä yleisten kirjastojen ei-käyttöön tai kirjastomielikuvaan liittyvää teemaa. Sen jälkeen kun olin analysoinut jokaisen haastatteluryhmän erikseen, yhdistin osan fokushaastatteluryhmistä taulukon 1 mukaisesti, jotta jokaista elämäntilannetta edustaisi vain yksi ryhmä.

## 6 TULOKSET

### 6.1 Ala-aste

Kouvolassa ala-asteella tehtyyn haastatteluun osallistui kaksi poikaa ja yksi tyttö, jotka olivat iältään 10–12-vuotiaita. Kahdella heistä oli kirjastokortti, ja yhdellä kortti oli hukassa. Kaikki haastateltavat yhtä luukunottamatta olivat käyneet joskus omaehtoisesti kirjastossa. Omaehtoisesta kirjastokäynnistä haastateltavilla oli kulunut muutama kuukausi. Yksi haastateltavista oli käynyt viimeksi alle vuosi sitten kirjastossa ystävänsä sekä perheensä kanssa. Tässä haastattelussa ei-käyttäjän määritelmä ei siis kaikkien kohdalla täysin toteutunut. Lasten ajankulun hahmottaminen on voinut vaikuttaa siihen, että he ovat kokeneet olevansa etsimiämme kirjaston ei-käyttäjiä. Toisaalta myös mahdollista, että ei-käytön määritelmä ei ole ollut tarkasti selvillä lapsia rekrytoineille koulun edustajille tai määritelmä oli lapsille liian vaikea ymmärtää.

Kahdella haastateltavista ensimmäinen käynti kirjastossa oli ollut oman vanhemman tai perhekodin vanhemman kanssa. Yksi haastateltavista ei osannut sanoa, milloin olisi käynyt kirjastossa ensimmäisen kerran tai kenen kanssa. Eräs haastateltavista kuvasi ensimmäistä kirjastokäyntiään seuraavasti:

ALA-ASTE\_2: ”No mä olin vaan mä kun mä luen paljo näitä kirjoja tai tälle ni mä olin vaa kysyny et pääsisiks mä joskus kirjastoon ni sitte mulle hankittiin kirjastokortti ja sit mä oon käyny.”

Kaikilla haastateltavilla oli perheen sisällä jäseniä, jotka käyttävät kirjastoa vapaa-aikanaan. Lisäksi yhden haastateltavan isä käytti kirjastoa opintojensa takia. Sen sijaan haastateltavat eivät olleet aivan varmoja, käyttivätkö heidän ystävänsä kirjastoa. Tämä saattaa johtua siitä, että kirjastossa käyminen ei ollut yleinen puheenaihe ystävien kesken.

Vaikka kaikki haastateltavat olivat joskus käyneet kirjastossa, kukaan heistä ei ollut käyttänyt kirjastoa säännöllisesti. Kahdella haastateltavalla kirjastonkäyttöön vaikutti kirjaston etäisyys kotoa, jonka takia kirjastoon olisi pitänyt mennä aikuisen kanssa:

ALA-ASTE\_1: ”Mmm, ehkä se johtu siitä että niin oli vähäsen hankalampi niin se kuljetusasia, koska mä en todellakaan jaksa sinne saakka pyöräillä.”

ALA-ASTE\_2: ”Tai no voisihan mä pyöräillä mut en mä silti, mä pyyän niit viemään ja... niin tota mä käyn, mä vaan jos kun mä pyyän ni sit se on niin jos ne ei nyt pysty viemään tai jotain niin sithän mä en mene.”

Kaikki haastateltavat lukivat mielellään kirjoja ja sarjakuvia ainakin, jos he saivat itse valita, mitä he lukevat. He saivat kirjoja lahjaksi ja niitä myös ostettiin heille. Kaksi haastateltavista lainasi edelleen toisinaan kirjoja kirjastosta. Lisäksi haastateltavat sanoivat lukevansa jo omistamiaan kirjoja, ja etenkin yhdellä haastateltavalla oli laaja valikoima kirjoja kotona:

ALA-ASTE\_1: ”– – sitten mulla on leikkimökki täynnä kirjoja jonka takia minä en pahemmin tarvitse kirjastoa.”

Haastateltavat kertoivat hankkivansa tietoa joko kirjoista, internetistä tai kysymällä vanhemmilta. Koulutehtävän tapauksessa tietoa haettiin koulukirjoista:

ALA-ASTE\_1: ”Koulukirjat on keksitty, jos koulujutuista kysytään niin sitten niiden vastausten on pakko löytyä koulukirjoista.”

Internet ei ollut haastateltaville välttämättä ensimmäinen tiedonhaun kanava, usein tietoa hankittiin ensin muita kanavia pitkin:

ALA-ASTE\_3: ”– – tai eka mä kysyn äitiltä tai isältä, sitten mä katon kirjasta, sit vast mä vaivaudun avaamaan tietokoneen, en mä sitä tietokonetta viitti heti yhen asian takia alkaa avaamaan.”

Haastateltavat pitivät kirjastoa rauhallisena ja hiljaisena paikkana. Yhden haastateltavan mielestä kirjasto oli liiankin hiljainen paikka, mutta toisaalta toinen haastateltava piti hiljaisuutta mukavana asiana:

ALA-ASTE\_1: ”Mmm, no kun siel ei kuulu välil edes musiikkia, se ois kiva.”

ALA-ASTE\_2: ”Niin siellä on, on siel kivaa, siel on mukavan rauhallista, ettei siel oo mitään kauheeta rokitusta.”

Haastateltavat tunnistivat kuusi kirjaston tarjoamaa palvelua (liite 4). Haastateltavien mielestä kirjastoa käyttävät ihmiset, jotka pitävät lukemisesta ja haluavat hiljaisuutta. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että he voisivat käyttää kirjaston palveluita tulevaisuudessa:

ALA-ASTE\_1: ”Ehkä joskus satavuotiaana.”

ALA-ASTE\_3: ”En mä tiedä, sillon kun stressaa.”

ALA-ASTE\_1: ”Kyl mä veikkaan et sitten kun mä meen sinne ammattikouluun ni on pakko... joo mun isi käy kirjastossa alvariinsa.”

ALA-ASTE\_2: ”No tota en mä tiedä, täs nuorena, aikuiseen ei ehdi ko, ei oikeen kun työt, pitää elättää lapsia jos saa niitä.”

Yksi haastateltavista koki isänsä esimerkin kautta, että opiskellessa täytyy käyttää kirjastoa. Toisaalta toisen haastateltavan mielestä aikuisena ei tule olemaan aikaa kirjastonkäytölle töiden ja perheen takia.

Kirjastoon lapset toivoivat esimerkiksi lisää sarjakuvia, lemmikkieläimiä, parempia kirjoja ja tablet-tietokoneita. Mikään toive ei kuitenkaan ollut ylitse muiden eikä toiveiden joukosta löytynyt asiaa, joka olisi saanut haastateltavat käyttämään kirjastoa useammin tässä elämäntilanteessa.

## 6.2 Yläaste

Kouvolassa sijaitsevalla yläasteella sekä Lahdessa sijaitsevassa nuorisotilassa haastateltiin yhteensä yhdeksää 14–16-vuotiasta nuorta. Yhdeltä haastatelluista nuorista ei saatu ikätietoa, koska hän ei täyttänyt taustatietolomaketta. Haastateltavista kuusi oli poikia ja kolme tyttöjä. Viittaa tässä yläasteella haastateltuihin yläasteen nuorina ja nuorisotilassa haastateltuihin nuorisotilan nuorina. Termi nuoret viittaa molempiin ryhmiin.

Yläasteella tehdyssä haastattelussa oli mukana kuusi henkilöä, minkä takia haastattelun nauhoitteesta oli vaikea tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Siksi lainauksissa esitetyt puhujalle annetut numerot eivät viittaa kehenkään tiettyyn henkilöön vaan ainoastaan erottavat puheenvuorot toisistaan. Nuorisotilassa tehdyssä haastattelussa oli käytössä aikuisille suunnattu fokusryhmähaastattelurunko (liite 1), koska peruskouluikäisten haastattelurunko päätettiin tehdä vasta nuorisotilan haastattelun jälkeen. Eri haastattelurunkojen takia yläasteen nuorilta ja nuorisotilan nuorilta ei kysytty täysin samoja kysymyksiä.

Neljällä nuorista ei ollut tällä hetkellä kirjastokorttia, mutta yhtä nuorisotilan nuorta lukuun ottamatta kaikki olivat joskus käyneet yleisessä kirjastossa. Vain yhdellä yläasteen nuorista ensimmäinen kirjastokäynti tapahtui vanhempien kanssa ja muut olivat tutustuneet kirjastoon joko päiväkodin tai koulun kanssa. Nuorisotilan nuorien kohdalla ei selvinnyt, kenen kanssa tai milloin ensimmäinen kirjastokäynti oli tehty, mutta yksi haastateltavista kertoi kuitenkin käyneensä lapsena kirjastossa lainaamassa kirjoja siskolleen.

Suurin osa yläasteen nuorista oli käynyt kirjastossa alle vuosi sitten, mutta silloin kirjastonkäyttö oli tapahtunut koulun kanssa:

YLÄASTE\_1: ”Kolme kuukautta sitte koulun kaa.”

YLÄASTE\_2: ”Vissiiin viis vuotta sitten – – koulun kans.”

YLÄASTE\_4: ”Mul on koulun kaa.”

Viimeisestä omaehtoisesta kirjastokäynnistä oli kuitenkin kulunut aikaa huomattavasti enemmän, sillä suurin osa haastateltavista oli käynyt kirjastossa omaehtoisesti viimeksi ala-asteen aikana:

YLÄASTE\_2: ”Ehkä joskus kolme vuotta sitten tai neljä vai viis vai monta vuotta sitten olin kävin ehkä siin koneel jotain kattoos.”

YLÄASTE\_3: ”Ei tuu ainakaan nyt yläasteel mieleen et ois käyny.”

YLÄASTE\_4: ”Jossain kolmosluokalla ehkä kävin koneella.”

Kaksi nuorisotilan haastateltavista oli viimeksi käynyt kirjastossa ala-asteella, mutta silloinkaan käyttö ei ollut omaehtoista. Sen sijaan kirjastosta haettiin aineistoa jonkun muun puolesta tai siellä käytiin koulun kanssa. Vaikka melkein kaikki nuoret olivat joskus aiemmin käyttäneet yleistä kirjastoa, ei kirjastonkäyttö ole ollut kenenkään kohdalla säännöllistä tai runsasta.

Yläasteen nuorista kolme kertoi, että heidän äitinsä käyttää kirjaston palveluita ja yhdellä isovelillä kävi kirjastossa. Sen sijaan nuorisotilan nuorien vanhemmista kukaan ei käyttänyt kirjastoa. Yksi haastateltava jopa sanoi, että vanhemmat eivät varmaan edes tiedä missä kirjasto on. Kummassakin ryhmässä tunnistettiin yksi perheen ulkopuolinen tuttu, joka käy kirjastossa. Muuten oltiin melko epävarmoja esimerkiksi omien ystävien kirjastonkäytöstä.

Yläasteen nuoret eivät tuoneet esille mitään tiettyjä syitä siihen, miksi he eivät käytä kirjaston palveluita. Haastattelussa tosin kävi ilmi, että melkein kaikilla oli aikaa vieviä harrastuksia, jolloin aikataulutonta vapaa-aikaa oli vain vähän. Nuorisotilan nuoret eivät käyttäneet kirjastoa, koska siellä ei heidän mielestään ole mitään kiinnostavaa. Lisäksi he mainitsivat, että saisivat luultavasti nopeasti porttikiellon meluamisen takia, jos menisivät kirjastoon.

Yksi yläasteen nuorista kertoi lukevansa kirjoja, mutta hän osti niitä omaksi tai lainasi niitä ystäviltä. Muille yläasteen nuorille lukeminen ei ollut varsinainen harrastus, mutta kaikki kuitenkin pitivät lukemisesta, jos vain saivat valita lukemansa kirjat. Kirjoja hankittiin muun muassa netistä tilaamalla tai sähköisessä muodossa. Lisäksi nuoret tilasivat omiin harrastuksiinsa liittyviä lehtiä ja ostivat tai tilasivat sarjakuvia joko uutena tai käytettyinä. Kukaan nuorisotalon nuorista ei erityisesti pitänyt lukemisesta ja yksi sanoi vihaavansa kirjoja.

Nuoret käyttivät tiedonhaun apuna Googlea. Yläasteen nuoret mainitsivat kuitenkin, että koulutehtäviä varten tietoa haetaan myös koulukirjoista. Kaikilla yläasteen nuorilla oli myös kotonaan tietokone, joten tiedonhaku onnistui kotoa käsin.

Vaikka kukaan haastatelluista ei ollut ahkera kirjastonkäyttäjä, tunnistettiin kirjaston palveluista muitakin kuin kirjojen lainaaminen. Yläasteen nuoret tunnistivat kymmenen kirjaston tarjoamaa palvelua kun taas nuorisotilan nuoret tunnistivat viisi palvelua (liite 4). Nuorisotilan nuorilla oli hyvin negatiivinen kuva kirjastosta. He pitivät kirjastoa tylsänä ja surkeana paikkana, jossa täytyy olla hiljaa, ja jossa ei ole mitään tekemistä. Myös yläasteen nuoret kuvasivat kirjastoa hiljaiseksi paikaksi, jossa on kirjoja. Lisäksi he kuvailivat kirjastoa käyttäviä ihmisiä sellaisiksi, jotka pitävät lukemisesta, mutta eivät halua ostaa kirjoja omaksi.

Yläasteen nuoret mainitsivat, että kirjaston palveluita voisi alkaa käyttämään esimerkiksi opiskellessa. Lisäksi mainittiin, että kirjastoa voisi käyttää vanhempana, noin 50-vuotiaana, jolloin kirjastonkäytölle olisi aikaa. Tällä hetkellä kirjastonkäyttöön voisi motivoida laajempi valikoima elokuvia tai tunnettujen bändien esiintyminen kirjastossa. Nuorisotilan nuoret eivät keksineet mitään, mikä saisi heidät kirjaston käyttäjäksi. Yksi haastateltavista kuitenkin mainitsi, että kirjasto on liian kaukana, jolloin lyhempi etäisyys saattaisi mahdollisesti vaikuttaa kirjastonkäyttöön. Kokonaisuudessaan nuorisotilan nuoret eivät nähneet kirjastoa kuitenkaan palveluna, jota haluttaisiin käyttää.

Yläasteen nuorien mielestä kirjasto voisi mainostaa enemmän itseään, jotta sinne tulisi lisää kävijöitä. Toisaalta mainittiin, että aika moni koululainen tietää kirjaston olemassaolosta, koska siellä käydään koulun kanssa. Yksi haastateltava kuitenkin kertoi, että jotkut luulevat, että kirjastossa on pelkkiä kirjoja, mikä voi vaikuttaa heidän kirjastonkäyttöön:

YLÄASTE\_1: ”Mut kaikki ei tiedä et sielt voi jotain vaikka videoita lainata, jotkut luulee et se on pelkkii kirjoi niin sen takii nekin voi olla et ei käytä.”

Vaikka kirjaston mainostusta voisi lisätä, ei sitä suoranaisesti koettu itselle tarpeelliseksi vaan lähinnä keinona lisätä muiden ihmisten kirjastonkäyttöä ja tietoisuutta kirjaston tarjoamista palveluista.

### **6.3 Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat**

Kouvolassa haastateltiin kahta ensimmäistä vuotta ammattioppilaitoksessa opiskelemaan tyttöä, jotka olivat iältään 16 ja 17 vuotta. Molemmilla haastateltavalla oli kirjastokortti ja he olivat käyneet ensimmäisen kerran kirjastossa lapsena. Ensimmäinen kirjastonkäyntikerta oli toisella haastateltavalla äidin kanssa ja toisella koulun kanssa:

AMMATILLINEN\_2: ”Se oli mul varmaan ainakin eka kerta kun mä tulin äitin kaa käymään kun se palautti jotain kirjoja ja sit mie ihmettelin et miks pitää olla joku kortti kirjastoon.”

AMMATILLINEN\_1: ”Ööö... en mä oikeestaan tiiä, ehkä silloin just kun olin ala-asteel tosi pien silloin kun se kirjastoauto tuli ni sit se oli aina hirveen jännää – – se tuli tota siihen koulun pihalle silleen.”

Molemmat haastateltavat olivat käyttäneet kirjastoa enemmän ala-asteen aikana joko kavereiden tai koulun kanssa, mutta kirjastonkäyttö ei ole missään vaiheessa ole ollut erityisen säännöllistä:

AMMATILLINEN\_1: ”Meille tuli se kirjastoauto.”

AMMATILLINEN\_2: ”No mä kävin aika paljon kavereitten kaa käytiin lukee kirjoja kirjastossa pienempänä... ja koulun kaakin muutaman kerran.”

AMMATILLINEN\_1: ”Ei se nyt kauheen säännöllistä, mie nyt hypin välil silleen et ehkä saatoin koulun kanssa käydä kerran tai sit useammin seuraavas kuussa.”

AMMATILLINEN\_2: ”Ei mullakaan ollu mitenkään säännöllisesti.”

Molemmat haastateltavat olivat käyneet viimeksi kirjastossa alle puoli vuotta sitten koulutehtävän takia. Viimeisen kerran haastateltavat olivat käyneet kirjastossa omaehtoisesti noin yhdeksän kuukautta sitten:

AMMATILLINEN\_1: ”Niin silloin joskus mie vissiin tulin kysyyn kirjastosta jotain koulukirjaa lainaks muttei ollu.”

AMMATILLINEN\_2: ”Se oli vissiin just silloin kun meillä alko koulut joskus elokuun syyskuun paikkeil – – no kävin mie vissiin viime vuon kun me tultiin kaverin kaa kun me ooteltiin bussii niin silloin.”

Tässä tapauksessa haastateltavat eivät siis täyttäneet ei-käyttäjän määritelmää, koska viimeisimmästä omaehtoisesta kirjastonkäytökerrasta oli kulunut alle kaksi vuotta. Syynä tähän saattoi olla se, että haastateltavat rekrytoitiin oppilaitoksen välityksellä, jolloin ei-käytön määritelmää rekrytoinnin kriteerinä ei välttämättä painotettu tarpeeksi. Toisaalta on mahdollista, että haastateltavat kokivat itsensä kirjaston ei-käyttäjiksi, vaikka he eivät sitä todellisuudessa tämän tutkimuksen määritelmän mukaan olleet. Haastattelu otettiin kuitenkin mukaan tutkimukseen, koska haastateltavilta löytyi syitä siihen, miksi he eivät käytä kirjaston palveluita vapaa-aikanaan. Molemmilla haastateltavilla kirjastonkäyttö alkoi vähentyä, kun haastateltavat siirtyivät yläasteelle ja edelleen ammattioppilaitokseen. Silloin erilaiset vapaa-ajan aktiviteetit lisääntyivät ja myös koulupäivistä tuli pidempiä:

AMMATILLINEN\_2: ”Niin kun ei sitä jaksa jos istuu kaheksasta puol neljään koulus niin ei sitä jaksa muuta kun mennä kotiin ja nukkumaan tai jotain... ja sit kun ne on viel sellasta pitää kokoajan istuu ja kirjotta.”

AMMATILLINEN\_1: ”Ja kuunnella ja kattoo.”

AMMATILLINEN\_2: ”Ku ala-asteella oli enemmän aikaa, mut yläasteella sit vähä meni vähemmäks ja nyt se on viel vähäsempää.”



Toisella haastateltavista myös muutto ja sitä kautta etäisyyden kasvaminen kirjastoon vaikuttivat kirjastossa käymiseen. Kirjaston kaukainen sijainti kotiin nähden ja liikenneyhteydet vaikuttavat edelleen hänen kirjastonkäyttönsä:

AMMATILLINEN\_2: ”Vois olla ehkä täällä lähempänä tai siis no jos asuu tuol jossain perämettäs niin.”

AMMATILLINEN\_1: ”Mut onhan se tos koulun vieres lähellä mut niinkun silleen.”

AMMATILLINEN\_2: ”Mut sit jos pitää keretä bussiin niin ehkä sillon ei ehkä aattele meen viel käymään kirjastossa.”

Myös lukemisen vähentyminen on vaikuttanut kirjastonkäyttöön. Molemmat haastateltavat mainitsivat, että sekä yläasteella että nykyisessä oppilaitoksessa joutuu lukemaan paljon, minkä takia lukeminen vapaa-ajalla ei enää kiinnosta. Lisäksi koulutyöt vievät aikaa, mikä vaikuttaa myös siihen, että lukemiseen ei ole aikaa:

AMMATILLINEN\_1: ”No yläasteel aina, aina silleen et tuli vähän välii tuli kirjoja niit piti lukee ja niist piti tehä se esitelmä niin se ei nyt nappaa oikeen enää.”

AMMATILLINEN\_2: ”No mä mietin ei enää oikein innosta sillei mitkään tai mikään lukeminen eikä varsinkaan koulun kaa kun pitää tehdä kaikkee muutakin niin ei silleen es kerkee lukeen mitään.”

Muita syitä kirjaston käyttämättömyydelle olivat muun muassa se, että kirjaston aukioloaikoja ei muisteta. Lisäksi haastateltavat pelkäsivät mahdollisia sakkomaksuja, jos he unohtaisivat palauttaa kirjat tai kadottaisivat ne:

AMMATILLINEN\_2: ”Sit kun mullakin on välillä se et mä saatan ehkä käyä mut mä en tiiä moneen se on auki niin en mä sitten jaksakaan lähteä... kyllä se vissiin netistä löytyy tai jostain... Ja sit kun se on aina paha kun siinä on se et jos unohtaa tuua sen sillei ajallaan niin siit tulee se maksujuttu ni se viel pelottaa vähän enemmän.”

AMMATILLINEN\_1: ”Sen takii mä en uskalla melkeen ikinä lainata kun mä kadottasin ne.”

Haastateltavat hakivat tietoa internetistä tai koulukirjoista, ja joissain tilanteissa neuvoa saatetaan kysyä myös tutuilta. Kirjastoa käytetään tiedonlähteenä vain, jos on aivan pakko:

AMMATILLINEN\_1: ”Netistä ainakin tai koulukirjoista ja sit jos nyt on ihan pakko niin sit ehkä kirjastosta.”

AMMATILLINEN\_2: ”Niin, no juu just noi tai sit kysyy joltain joka tietää.”

Haastateltavat tunnistivat viisi kirjaston palvelua (liite 4) ja he näkivät kirjaston pääasiassa lainaamona. Haastateltavat kuvasivat kirjastoa hiljaiseksi paikaksi, josta saa tarvittaessa apua kirjojen lainaamiseen:

AMMATILLINEN\_1: ”Siel oli hyvin hiljasta ainakin.”

AMMATILLINEN\_2: ”Kyl sit apuu silleen saa jos ei ite tiä miten niit [kirjoja] etitään kun mie en ainakaan koskaan tiedä mistä kirjoja löytyy niin kyl mie meen kysymään.”

Muuten haastateltavat eivät kommentoineet kirjastokäyttökokemuksiaan tai mielipidettään kirjastosta. Haastateltavilla oli kuitenkin hyviä kokemuksia kirjastossa käymisestä esimerkiksi lapsuudesta. Haastateltavat kertoivat, että voisivat alkaa käydä kirjastossa, jos siellä olisi kiinnostavia tapahtumia tai jos kirjastosta löytyisi hyviä elokuvia:

AMMATILLINEN\_1: ”Jos tääl olis joku kiinnostava juttu, en mä nyt silleen ehkä silleen arkisin muuten mut jos täällä ois just joku tapahtuma tai joku mis ois jotain kivaa.”

AMMATILLINEN\_2: ”Tai sit siel sais halvemmalla jotain hyvii DVD:tä vuokrattuu ku sitte taas muual ne on jotain onks ne ny viittä euroo vai neljää euroo niin sit ne vois saada halvemmal kirjastosta niin ehkä sekin niin vetäis puoleensa.”

AMMATILLINEN\_1: ”Jos ois uuempii noit elokuvii ja kaikkee niin ehkä sillon.”

AMMATILLINEN\_2: ”Pistäis vähän uudempia ja pistäis vähän hintaa silleen niin, kun kuiteski on tos Filmtowni mut kun se on niin kallist siel vuokraa, ja sit viel opiskelijan budjettiin on niin kallista.”

Haastateltavien kommenttien perusteella oli epäselvää, ajattelivatko he, että kirjastossa elokuvien lainaamisesta pitää maksaa. Kommenteissa kuitenkin painottui se, että kirjastosta voisi löytyä uudempia elokuvia ja niistä oltaisiin jopa valmiita maksamaan, kunhan hinta on edullisempi kuin videovuokraamossa. Haastateltavat toivat muutenkin useasti esille opiskelijan haastavan rahatilanteen, joka näkyi esimerkiksi koulukirjojen ostamisessa sekä elokuvien kuluttamisessa:

AMMATILLINEN\_1: ”No kun ei silleen kirjoi enää mä en enää kauheesti tarvii niitä sillei enää niin... just ehkä jos kouluun tarvii jotain niin kyl mä niitä niinkun tuun sillein vuokraamaan tai niinkun lainaamaan mielummin kun sit ostan sen.”

AMMATILLINEN\_1: ”Ei kun ne [koulukirjat] pitää ostaa tuolt kirjakaupasta, tosta Infosta me saadaan onks se kymmenen prosenttia alennust mut jos kirja maksaa seitsemänkymppiä niin ei se kauheesti oo siitä pois... senhän takii miekin tulin kysyy täältä [kursikirjoja] mut ne oli kaikki menny jo sillon”

AMMATILLINEN\_1: ”Niin se riippuu mitä siel [elokuvateatterissa] menee niin et onks ne hyviä [elokuvia], sit kun kuuntelee toisten mielipiteitä niistä niin sit on silleen no viittiiks mä ees maksaa sitä hintaa siitä, et mielummin sit oottaa et se tulee niinkun DVD:lle ja sitten vuokraa sen kun se on kuiteski halvempi sitten.”

Kommenttien perusteella opiskelijat näyttäisivät kaipaavan edullisia tai ilmaisia palveluita, joita kirjastot jo tarjoavat esimerkiksi koulukirjojen ja elokuvien osalta. Kuitenkin haastatteluista kävi ilmi, kuten aiempana mainittiin, että kirjastosta ei löydy kaikkia kurssikirjoja tai niitä ei ainakaan ole tarpeeksi montaa nidettä kysyntään nähden. Lisäksi kirjastosta ei välttämättä löydy kaikista uusimpia elokuvia lainattavaksi.

## 6.4 Ammattikorkeakoulun opiskelijat

Hämeenlinnassa haastateltiin neljää 22–24-vuotiaasta miestä, jotka opiskelivat ammattikorkeakoulussa. Kaikki haastateltavat olivat jossain vaiheessa elämäänsä käyttäneet kirjaston palveluita ja kaikki omistivat edelleen kirjastokortin. Kaksi haastateltavista kertoi, että he olivat lapsina käyttäneet kirjastoa, mutta silloin käyttö ei ollut säännöllistä tai runsasta:

AMK\_1: ”Joskus ehkä ihan joskus nappulana ollu pikkusen enemmän [kirjastonkäyttöä], mutta tasasen vähäsesti.”

AMK\_2: ”Joskus hoitoikäsenä oon joskus jonkun tota videopätkänkin käynny siellä [kirjastossa] kattomassa.”

Viimeisestä omaehtoisesta kirjastonkäyttökerrasta kaikilla oli kulunut muutamasta vuodesta kymmeneen vuoteen. Yksi haastateltavista kertoi käyneensä yläasteen ja lukion aikana enemmän kirjastossa koulutehtävien takia. Toisaalta hän ja kaksi muuta haastateltavaa kertoi, että muutto nykyiselle opiskelupaikkakunnalle on vähentänyt kirjastonkäyttöä:

AMK\_1: ”Sillon kun mä vielä Nokialla asuin tai nyt mä asun taas jo, mutta sillon eli joskus 2009 varmaan sillon käytn kyl vielä mutta nyt täällä sitte jäi jääny.”

AMK\_3: ”Ja kyllä mulla taitaa olla kans et on yläaste lukioaikoina ehkä tuolla kotikunnassa sit käyttäny et täällä ei oo kyl tullu kuitenkaa tota yleistä kirjastoa käytettyä.”

AMK\_4: ”No kans sillai et aika tasasen vähästä on tai tosiaan ehkä se ny vie vähän vähenty sit tässä kun tänne Hämeenlinnaan muutti et sillain mutta ehkä siellä aikasemmin kävi kuitenkin aina sen muutaman kerran vuodessa, täällä se on sit kyllä jääny.”

Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan kokenut, että olisi missään vaiheessa käyttänyt kirjastoa erityisen paljon. Kaksi haastateltavista kertoi, että kirjastoa käyttäessään he useimmiten menivät hakemaan sieltä jonkun ennalta mietityn kirjan, jonka hyllypaikkakin oli jo etsitty valmiiksi verkkokirjastosta. Samalla saatettiin katsoa läpi kirjaston muuta valikoimaa, mutta kirjastossa ei erityisesti vietetty aikaa. Yksi haastateltavista muista poiketen totesi, että aineiston paikallistaminen kirjastosta on hankalaa:

AMK\_2: ”Kyllä siin vähän joutuu menee useemman hyllyn välist et löytyy se oikee.”

Kukaan haastateltavista ei lukenut kaunokirjallisuutta, mutta kaikki lukivat ainakin jossain määrin omaan opiskelualaansa liittyvää tietopuolista aineistoa. Osa haastateltavista kertoi ostavansa alaansa liittyvää kirjallisuutta verkkokaupoista. Yleisten kirjastojen valikoimaa ei hyödynnetty siksi, että sieltä ei löydy opiskelualaa käsittelevää ajantasaista materiaalia:

AMK\_1: ”[Kirjastossa oleva tieto] on vanhaa ja siellä ei oo sitä, meilläkin on semmonen ala että se kehittyy niin nopeesti ettei siä ja ei oo suomenkielisiä teoksia edes oo alunperinkään että ei vois ees hommata että pitäis olla ulkomaisia, meillä on niinkun mahdollon käyttää tiedonlähteenä.”

AMK\_3: ”Varmaan kanssa itsellä on toi sama että tulee enemmän tämmöstä oman alan kirjallisuutta luettua sitten jos jotain lukee ja sit siinä on kuitenkin aika hyvät mahdollisuudet niinkun saada tota englanninkielisenä tai ulkomaankielisenä tää materiaali ja lukee sen tuolta verkosta niin se on edelleenkin tällanen helpompi sitä kautta kuitenkin hakee, ja kyl siin kun on seurannu niitä kirjoja mitä sitten taas on suomeks käännetty niin siin on kuitenkin se muutama vuosi väliä sitten kerkee siin vanheta se tieto sit jo kuitenkin.”

Sen sijaan yksi haastateltavista kertoi käyttävänsä korkeakoulun kirjastoa, koska sieltä löytyy helposti oman alan kirjallisuutta ja verkkokirjastomateriaalia:

AMK\_3: ”Mä oon kyl aika paljon käyny sillattiis [korkeakoulun kirjastossa] et sielt on tota se on pieni ja simppele ja tietää et mis ne oman alan asiat on ni on tullu ihan vaan käytyy muutenkin kattomassa et mitä sielt sit löytyy ja sit siel on voinu se mahdollisuus olla että et on käyny vähän tutustuu johonkin kirjaan ja sit vasta päättäny vasta ostaako sen vai ei, siellä kuitenkin löytyy aika hyvä tarjonta näistä omienkin – ja sit kuitenkin kun on käytössä aika hyvät tota ne tota tämmöset verkkokirjastoaineistot niihin on pääsy niin tota se kans helpottaa sitä et sieltä löytyy aika paljon materiaalia.”

Tiedonhankinnassa internet oli haastateltaville ylivoimainen kanava. He kokivat, että internetistä löytyy pitkälti samaa tietoa kuin kirjastosta, mutta nopeammin ja helpommin:

AMK\_2: ”Ja ehkä nykyään sit toi netti tarjoo paljo semmost tavaraa mitä kirjasto saattais tarjota että, tarvii aina sinne sit lähtee hakee jotai tietty.”

AMK\_1: ”Niin sen löytää jos ettii jotain tietoo esimerkiksi niin sen löytää Googlella samantien ja se artikkeli missä se on käsitelty oikeestaan pelkästään se ja ehkä tarttee vähän selata jostain isommasta skaalasta mutta ei oo semmosta että tarttis enää kirjasta kaivaa.”

AMK\_3: ”Sit ehkä se on kans sitä kun ei vaan tuu käytetty sitä kirjastoo just sen takii kun Googlasta nyt löytää saman tiedon ehkä nopeemmin.”

Haastateltavat tunnistivat kaksitoista erilaista kirjaston tarjoamaa palvelua (liite 4). Kaksi haastateltavista kuitenkin kertoi, että heidän mielikuvansa kirjaston tarjoamista palveluista voi olla rajoittunut, koska he eivät juuri käy kirjastossa:

AMK\_3: ”Mutta ei oikeen tiedä että mitä kaikkee se sit oikeen tarjookaan kun onhan siellä varmasti paljon muutakin palveluita sitten – kyllä sekin varmaan paljon auttas jos vaan kävis vähän kattoon mitä sieltä sitten löytyy kun ei oo silleen kuitenkaan niin tuttu paikka.”

AMK\_2: ”– kun sen vaan mieltää semmosena et kun en mä nyt kirjoja tarvii niin en mä nyt mene.”

Haastateltavat kuvasivat kirjastoa hiljaiseksi, rauhalliseksi ja järjestelmälliseksi. Vaikka haastateltavat eivät juuri käyttäneet kirjaston palveluita, suhtautuivat he kirjastoon positiivisesti osittain sen tarjoaman palvelun ilmaisuuden takia:

AMK\_1: ”En mä sitä ny turhana kyllä pidä, että ennemmin kyllä ihan hyvänä tota pidän, mutta kai sitä tulis käytettyäkin ehkä jossain vaiheessa vähän enemmän mutta, mut ei kuitenkaan tuu käytettyä että, johtunee ehkä jostain muusta.”

AMK\_4: ”Kyl mä ainakin pidän sillei hyvänä että ihan hyvä että sellanen palvelu tarjotaan ilmaseks, se on kuitenkin aika hyvä tiedonlähde vieläkin vaikka on olemassa just toi netti on nykyään aika iso apu siinä kyllä.”

AMK\_2: ”Ja onhan se kun se on ilmanen et jos siit joku rahaa ovella pyytäis tai kassalla niin varmaan olis joku aika jyrkkä mielipide.”

AMK\_1: ”Niin sit tietysti vaatimukset vaatimustaso heti rahan tultaessa mukaan niin nousee aika runsaasti vaikka ei paljo oliskaan mutta se on semmonen ihmisen luonto.”

Lisäksi kirjastoa pidettiin tärkeänä palveluna kaunokirjallisuutta lukeville, koska etenkin kotimaista kaunokirjallisuutta ei juuri ole ilmaiseksi tarjolla internetin kautta:

AMK\_1: ”– – eihän netti taas tarjoa tällasta jos paljo haluais lukee niinkun romaania tai jotain muuta niin siinä vaiheessahan se loppuis se netistä surffaaminen aika äkkiä, varsinkin kotimaisia teoksia tai ylipäätänsä suomennettuja niin eihän niitä tuolta löydä.”

## 6.5 Työllistetyt

Hämeenlinnassa haastateltiin neljää iältään 23–55-vuotiasta miestä, jotka tekivät töitä pitkäaikaistyöttömiä työllistävän säätiön kautta. Yksi osallistujista oli käynyt peruskoulun ja muilla haastateltavilla oli toisen asteen koulutus.

Kahdella haastateltavista oli kirjastokortti tällä hetkellä ja kahdella ei. Jokainen haastateltavista oli käyttänyt kirjaston palveluita ainakin jossain määrin. Kaksi osallistujista kertoi käyneensä lapsena usein kirjastossa vanhempiensa kanssa kun taas kahden vanhemmat eivät olleet käyttäneet kirjastoa heidän ollessaan lapsia. Yksi haastateltavista oli käyttänyt kirjastoa eniten yläasteikäisenä, jolloin hän oli kuunnellut musiikkia sekä lukenut lehtiä. Kaksi muuta haastateltavaa oli käyttänyt kirjastoa enemmän ala-asteella, jolloin toinen oli kuunnellut musiikkia sekä lukenut lehtiä ja toinen oli lukenut sarjakuvia. Vanhin haastateltavista oli käyttänyt kirjastoa niin nuoruudessaan, opiskellessaan kuin aikuisenakin, jolloin hän oli muun muassa lukenut lehtiä sekä käyttänyt tietokonetta kirjastossa.

Suurimmalla osalla haastateltavista kirjastonkäyttö on vain hiipunut ja jäänyt ilman sen suurempaa syytä:

TYÖLLISTETTY\_4: ”Ei varmaan siis, en mä saa päähäni että, se vaan jotenkin jäi.”

TYÖLLISTETTY\_1: ”No se on vähän niinkun pikku hiljaa vähentynyt että sitten kun on niin monipuolisia näitä muitakin tarjontoja että ei kerkiä niinkun kaikkiin keskittyä sillä tavalla.”

Nuorena kirjastossa musiikkia kuunnellut kuitenkin kertoi, että musiikin jakelun kehittyminen vaikutti hänen kirjastonkäyttönsä loppumiseen. Yksi osallistuja myös kertoi, että hänen kirjastokorttinsa rikkoutumisella oli vaikutusta kirjastonkäytön lopettamiseen:

TYÖLLISTETTY\_3: ”No jaa musiikkia rupes saamaan vähän muista paikoista, netistä esimerkiksi ja noin pois päin, ei tarvinnu mennä.”

TYÖLLISTETTY\_2: ”Mä muistasin sen kun mulla meni mun kirjastokortti rikki ja sit mä joskus kauan sen jälkeen mun piti mennä hakeen uus, niin siin oli mun edes vähän jonoa ja sit siinä kesti niin kauan niin kauan et mä en jaksanu odottaa, mä lähin vaan pois, että ei ikinä sit hankkinu uutta tilalle.”

Tämä tapaus kuitenkin kuvastaa sitä, että haastateltavalla ei ollut motivaatiota käyttää kirjaston palveluita uudelleen, koska hän ei enää hankkinut uutta kirjastokorttia.

Vaikka kaikki haastateltavat olivat jossain vaiheessa elämäänsä käyttäneet kirjaston palveluita, vain yksi haastateltavista kertoi lukevansa kirjoja. Kirjaston sijaan hän hankki kirjat käytettynä divarista. Eräs haastateltavista näki kirjojen lukemisen jopa hieman negatiivisesti aikaa vievänä viihteenä:

TYÖLLISTETTY\_1: ”Niin, vie noi ihan nää arkiaskareetkin vie aikaa jo... sitä tulee kaiken maailman lehtiä ja muita juttuja... mulle tulee aina joskus selattua jostain, sitten jos jonkun romaaninkin lukee niin siinähan menee sitten ilta vierähtää äkkiä semmosessa kevyessä lukemisessa.”

Tiedonhaussa haastateltavat luottivat pääasiassa internetiin. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että kirjat ovat paras tiedonlähde, jos he tarvitsevat varmasti luotettavaa tai tarkkaa tietoa jostain asiasta:

TYÖLLISTETTY\_4: ”[Hankin tietoa] netistä, mutta siinä on just se että netissä on aina vähän, se ei oo ihan niin luotettavaa, jos mä tosissaan tietoo haluan niin kyllä mä sen kirjasta haen.”

TYÖLLISTETTY\_1: ”No kyllä sitä niinkun monista lehdistä ja sitten kyllä se niinkö jos haluaa jotain spesiaalitietoa niin kyllä se niinkö jostain kirjastosta tai kirjoista täytyy kaivaa sitten, tietysti netistäkin voi kattoo jotain osviittoja sitten vähän.”

Toisaalta yksi tietokoneita harrastava haastateltava kertoi, että ajantasaista harrastetietoa saa parhaiten internetin kautta:

TYÖLLISTETTY\_4: ”On ja sitten mäkin noitten tietokoneitten kans pulaan ni siinä hommassa sit taas netin kautta pysyy parhaiten ajan tasalla et mul on sieltä sitä luettavaa ihan niin paljo että en kerkee ees tekeenkään.”

Haastateltavat näkivät kirjaston hyvin perinteisellä tavalla. He mainitsivat kirjastoa kuvaaviksi sanoiksi ”hiljaisuus”, ”rauhallinen paikka” sekä ”täynnä kirjoja”. Toisaalta haastateltavat osasivat nimetä 12 eri kirjaston palvelua (liite 4). Haastateltavilla oli kaiken kaikkiaan hyvin positiivinen kuva kirjastosta. Kaikki kokivat, että heillä oli ollut joko hyviä tai vähintään neutraaleja kokemuksia kirjastosta:

TYÖLLISTETTY\_2: ”No siis sitä joskus ala-asteella on käyny, lähinnä jotain sarjakuvia siellä luin ja lainasin mutta, ihan hyvin se suju ettei siel mitään ihmeellistä ollu.”

TYÖLLISTETTY\_4: ”No aika samoilla linjoilla että on siitä nyt kaksikymment vuotta että tota ja aika samaa samanlaista käyttöä että ja siis kokemukset ei mitään siis negatiivisia kokemuksia missään nimessä.”

Vaikka haastateltavat eivät enää kirjastoa käyttäneetkään, olivat kaikki sitä mieltä, että kirjasto on hyvä palvelu. Lisäksi kaikille oli tärkeää, että kirjasto säilyy maksuttomana:

TYÖLLISTETTY\_1: ”Kyllähän se ehdottomasti on ainakin säilytettävä ja pidettävä maksuttomana, jotkut ehdottaa sitäkin et pitäs niinkun jotakin maksaa sitten kun lainaa.”

TYÖLLISTETTY\_4: ”No samoilla linjoilla että hyvä palvelu ja tota maksuttomana ehdottomasti.”

## 6.6 Työssäkäyvät

Työssäkäyviä henkilöitä haastateltiin sekä Hämeenlinnassa että Kouvolassa. Hämeenlinnassa haastatteluun osallistui kaksi naista, jotka olivat iältään 48 ja 59 vuotta. He työskentelivät virastossa ja heillä molemmilla oli toisen asteen koulutus. Kouvolassa haastatteluun osallistui kolme iältään 50–59-vuotiasta miestä, joilla oli toisen asteen koulutus. Haastateltavat olivat aiemmin työskennelleet paperitehtaalla, mutta ovat sen lakkauttamisen jälkeen siirtyneet muihin töihin. Viitataan tässä Hämeenlinnassa haastateltuihin viraston työntekijöinä ja Kouvolassa haastateltuihin entisinä paperitehtaan työntekijöinä.

Kenelläkään haastateltavista ei ollut kirjastokortti lukuun ottamatta yhtä viraston työntekijää. Kaikki olivat kuitenkin jossain vaiheessa elämäänsä käyttäneet kirjastoa. Entisen paperitehtaan työntekijät sekä toinen viraston työntekijöistä olivat käyttäneet kirjastoa lapsena tai nuorena:

VIRASTO\_1: ”Sillon kun mä olin pieni mä innostuin lukemaan, et kyl meilläkin kävi kirjastoauto niin joka perjantai ja [lainasin] kauheat kasat kirjoja.”

PAPERI\_1: ”Oltiin välitunnit aina siin Kouvolan kirjastol yhteiskouluu vastapäätä me oltiin siel välitunnit ei tarvinnu pakkases olla, mut en mie lukenu siel mitään – – pelattiin shakkii siel.”

PAPERI\_2: ”Sit kuunneltiin siellä niit juttui, se oli uusint uutta sillon nää korvaläpät siel sai kuunnella niit.”

PAPERI\_3: ”Olen mä ite käyny pieneen poikana sellaseen, kun Pilkanmaassa oli vielä kirjasto niin siellä tul, sitä käytin.”

Toista virastotyöntekijää lukuun ottamatta kenenkään haastateltavan vanhemmat eivät olleet käyttäneet kirjastoa. Virastotyöntekijän kohdalla sekä hänen äitinsä että hänen siskonsa kävivät usein kirjastotautolla kun hän oli nuori. Toisaalta hänen omat lapsensa kävivät kirjastossa ainoastaan koulun kanssa. Myöskään entisten paperitehtaan työntekijöiden lapset eivät käyneet kirjastossa. Toinen viraston työntekijöistä muisteli, että hänen lapsensa on käyttänyt ahkerasti kirjastoa ainakin nuoruudessaan:

VIRASTO\_2: ” – – mun tyttö on saanu kuudennella luokalla kirjastokortin käytöstä ni stipendin normaalikoulussa ja Tampereen yliopiston alasuudessa niin se käytti niin paljon kirjastoo että se sai sitten stipendin – – en osaa ny sanoo kun tota on taas työelämässä ollu kiinni jo 12 vuotta, niin että käyttäkö hän, ei oo tullu kysyttä nytten vaikka tää [haastattelu] oli tiedossa ei tullu mieleen, mutta sillon tosiaan ylioppilaaks saakka ainakin käytti todella paljon.”

Edellisestä kirjastokäynnistä kahdella entisellä paperitehtaan työntekijällä ja toisella viraston työntekijöistä oli kulunut muutamia vuosia. Kahdella muulla haastateltavalla kirjastokäynnistä oli kulunut 10–35 vuotta. Viraston työntekijät olivat siinä mielessä erityisessä asemassa, että molemmat heistä olivat työnsä puolesta olleet tekemisissä kirjaston kanssa. Toinen viraston työntekijöistä oli osallistunut kirjastossa pidettyjen koulutustilaisuuksien järjestämiseen ja toinen oli ollut aikanaan kirjastossa töissä. Kirjaston kanssa toimiminen on kuitenkin aiheuttanut haastateltavissa hyvin erilaiset reaktiot:

VIRASTO\_2: ”Mä olen käyny kirjastoissa eri kaupungeissa, mä olen ollu siis [viraston] täydennyskoulutus yhdyshenkilö – – niin me käytiin pitämässä muun muassa semmonen kun Virtuaalikirjasto 2.0 ja se oli siis että mun herra jumala, niin siihen loppu mun kirjaston haaveilu... mä aattelin et sitten kun tulee miljoonas kirjastokortti Hämeenlinnan kaupungissa niin mä menen sitte ilmottautuu, mutta kun se oli sellasta mediarumpaa niin mä ajattelin että ei tällanen hämäläinen kansakoulun käyny ei ymmärrä.”

VIRASTO\_1: ”Mä oon itse asiassa ollu kirjastossa vuoden töissä – – tuli joo kun siellä [oli töissä niin] ihan varta vasten käytyä.”

Toinen viraston työntekijöistä ei pitänyt kirjaston virtualisoitumisesta ja se ajoi hänet vielä kauemaksi kirjastosta. Toinen haastateltava taas alkoi käyttämään kirjaston palveluita enemmän sen takia, että oli kirjastossa töissä.



Paperitehtaan entisten työntekijöiden kohdalla suurin syy kirjaston käyttämättömyyteen on se, että kirjastossa käyminen ei kuulu heidän elämäntapaansa:

PAPERI\_2: ”Kyl se on vaan jääny ettei siit on niinkun, ei oo, jotain kaikkee muuta räp-läämist on.”

PAPERI\_3: ”En tiiä siis niin kauan kun siis jos säilyy sellases kunnos et pystyy liikku-maan ja harrastaa jotain niin tuskin tulee kirjaston käyttäjä.”

Lisäksi entiset paperitehtaan työntekijät toivat esille, että kirjastoon pitää aina erikseen lähteä, jos sinne haluaisi mennä. Entisiltä paperitehtaan työntekijöiltä kysyttiin myös, olisiko kirjasto voinut olla jollain tavalla avuksi heille siinä vaiheessa, kun kaupungin paperitehdas lakkautettiin. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että juuri tapahtuneen jälkeen kirjastolla ei ole mitään annettavaa irtisanotuille. Sen sijaan kirjasto voi olla apuna siinä vaiheessa kun irtisanottavat ovat saaneet uuden suunnan elämäl-leen:

PAPERI\_3: ”Varmaan silloin kun se tilanne on aina huonoimmillaan silloin just kun se on tapahtunu niin tota tuskin on, siin varmaan on monel se hetki ettei jaksu lukea edes päivän [lehteä].”

PAPERI\_1: ”Ehkä sen jälkeen kun on alkanu uudelleen opiskeleen.”

PAPERI\_3: ”Joo sit kun, ja joillekin voi olla sit se vaihe että kun on löytäny niinkun sen jokun ratkasun, olkoon se nyt si vaikka eläköityminen tai mikä vaan ni sitten.”

Toisen viraston työntekijän kirjastonkäyttöön olivat vaikuttaneet muutto toiselle paikkakunnalle, ajanpuute sekä muuttuneet elämäntilanteet. Lisäksi iso este kirjastonkäytölle tällä hetkellä oli kirjas-ton sijainti:

VIRASTO\_1: ”Mut sit tota mä muutin Hämeenlinnaan, no Hämeenlinnassa en kyllä enää käyttäny kirjastoo, sit mä muutin takasin Hauholle, no sit kun lapset synty niin ei vaan ollu aikaa ja sit se hiipu jotenkin kun sä et käyny siellä niin sitten ei... ja sit mä itse asiassa odotan että se Hauhon kirjasto muuttais vähä ihan siihen keskustaan, että se olis niinkun läpikulkumatalla, se olis niin helppo poiketa siinä kun menee kauppaan, tulee kaupasta tai johonkin, nyt sä joudut varta vasten kiipeen sen ison mäen, monta kilometriä ylös ja varta vasten niinkun lähtee.”

Toisella viraston työntekijällä ei ollut henkilökohtaisesti positiivisia kokemuksia kirjastosta, mikä on varmasti vaikuttanut kirjastonkäyttöön. Lisäksi hänen kirjastonkäyttöönsä vaikutti ajanpuute sekä se, että lukeminen on hänelle vaikeaa:

VIRASTO\_2: ”Se kirjastoauto oli ahdas, oli tota paljon väkeä ja sitten kun ei oo mikään lukuihminen niin se jäi.”

VIRASTO\_2: ”Sitten että kun sä oot 24 [tuntia vuorokaudessa] yksinhuoltaja niin ei sulla oo siihen aikaa... ja sitten vielä kun on kauheen että ei osaa lukee kun sä luet jonkun niin aha mitäs siinä sanottiin niin eihän semmoseen tota, mul on monta kirjaa mitä mä oon alottanu ja kuulunu jopa Suomalaiseen Kirjakerhoon kai 14 vuotta, mutta ei niitä kaikkia kirjoja oo tullu luettua eikä edes hankittua... että tota... semmonen tietoähky se on mulle oikeen myrkkyä.”

Toinen virastotyöntekijä luki kirjoja ja kertoi kierrättävänsä niitä ystävien kesken. Kahdella paperitehtaan entisellä työntekijällä lukeminen liittyi erikoistilanteisiin, kuten lomamatkoihin. Silloin luetavat kirjat ostettiin joko uutena tai käytettynä:

PAPERI\_3: ”Ja sit sellasta ihan ajantappolukemista vaikka kun johonkin lomareissulle lähtee niin mie käyn sit kirpparil ostamas jotain vanhoi lehtii tai jotai muuta... niit ei tarvii ne voi hylätä niit ei tarvii kuljetella, kyl mie luen jonkun verran mut tosiaan en oo semmonen lukija että”

PAPERI\_2: ”Aika vähän sillee tulee myö ollaan joskus kun mökille, mökki pohjoses jos mennään niin mikäs Kirjapörssi tällasia sielt jotain ostetaan, siel niit sit nurkassa lojuu, ei niit kukaan lue.”

Etenkin toinen viraston työntekijöistä luotti internetiin tiedonhaussa, mutta tietoa saatiin myös radion ja television kautta. Lisäksi sekä paperitehtaan entiset työntekijät että viraston työntekijät lukivat ja tilasivat sanomalehtiä. Paperitehtaan entiset työntekijät käyttivät kuitenkin tiedonhakuun pääasiassa internetiä. Käytännön ongelmiin neuvoa kysyttiin perheeltä ja tutuilta:

PAPERI\_3: ”Kuinka paljo tarvii enää tietokirjoi kun on gogle mikä tietää kaikest kaiken?”

PAPERI\_2: ”Melkein netistä tulee haettua jos jotain sellast tarvitsee.”

PAPERI\_1: ”Ja jos ei sieltä löydy niin melkeen kysyy meiän ukolta, aina jos on joku sellanen tieto mikä on ollu ennen.”

Viraston työntekijät tunnistivat kaksitoista kirjaston palvelua kun taas entiset paperitehtaan työntekijät tunnistivat kuusi palvelua (liite 4). Viraston työntekijöiden palveluiden tuntemukseen vaikutti varmasti aiemmat kytkökset kirjaston toimintaan. Yksi entinen paperitehtaan työntekijä taas mainitsi, että ei varmaan tunne kaikkia kirjaston tarjoamia palveluita:

PAPERI\_1: ”Ja sit on vähä sellanen tunne että paljo muutakin on mutta ei vaan tiedä mitä.”

Entiset paperitehtaan työntekijät kuvailivat kirjastoa hiljaiseksi, paljon tietoa sisältäväksi ja sivistäväksi. Lisäksi puolueettomuus tuntui eräästä haastateltavasta asialta, joka kuvasi juuri kirjastoa:

PAPERI\_3: ”Sellasen kuvanhan kirjastost saa tällai että tää on sillaei aika puolueeton laitos, sellai et se, et niinkun monel on joku tavote siin jutus että se koitetaan muokata tai muuta mutta tässä on ehkä sillai aika hyvin et sivistäminen on ihan hyvästä ei siinä oo mitään niin se on sellanen hyväksyttävä, ei voi niinkun että täällä pelattais minkään asian puolesta.”

Lisäksi yksi haastateltavista koki, että vaikka ei itse käytäkään kirjaston palveluita, tulisi kirjasto säilyttää heitä varten, jotka sitä käyttävät. Hän koki myös, että kirjaston etäisyys sen käyttäjistä ei saisi kasvaa liian suureksi Kouvolan keskustan ulkopuolella:

PAPERI\_1: ”Kyl kai sellanen kai kuitenkin vaikka tää Kouvolan tilanne on mikä on niin se että nää säilyis sillee että ettei noi etäisyydet tulis niille esteeks kirjaston käytös jotka nyt todella käyttää, et ei se oo sit mistään kotosin sit jos Kouvolan keskustas on vaikka siel ois minkälainen tarjonta niin sinne on sitten jollain konstil jo mentävä, ja siihen suuntaanhan tässä vähän ollaan menos että, no totta kai sitä on helppo sitten aina perustella ettei oo käyty tarpeeks et siel ei käyny kun sen ja sen verran mut onhan nekin niistäkin sitten osa putoaa pois helposti jos tota, et se kai on sellanen...”

Toisaalta haastateltavat kokivat kirjaston pulmalliseksi paikaksi itselleen. Yksi haastatelluista koki, että kirjastossa on omat käyttäytymissääntönsä, jotka eroavat muista. Toinen haastatelluista taas kertoi, että kirjastosta oli vaikea paikallistaa aineistoa:

PAPERI\_3: ”Sit sellanen tulee kun ei oo kirjaston käyttäjä et siel on vähän vaikee käyttäytyä, ei osaa.”

PAPERI\_1: ”[Löysin lehden] ku kysyin että ne on piilotettu tonne lokeroihin ne lehet – onneks mie huomasin kysyä.”

Viraston työntekijät kuvailivat kirjastoa rauhalliseksi ja viihtyisäksi paikaksi, josta saa kaiken tiedon. Myös viraston työntekijät toivat esille kirjaston tärkeiden muille ihmisille, vaikka eivät itse kirjaston palveluita käyttäisikään:

VIRASTO\_1: ”Se on ihan tarpeellinen laitos kyllä.”

VIRASTO\_2: ”Semmonen siis kyllähän sen täytyy olla vähän niinkun semmonen just niille jotka eivät pääse mihkään niin lähteen niin se kirjastohan on tosi tärkeä elikkä siis jos siitä ruvetaan säästään niin kyllä sitten ollaan väärillä raiteilla kunnan tossa taloudesta.”

Toinen viraston työntekijöistä kertoi, että voisi aloittaa kirjastossa käymisen uudelleen, jos kirjasto sijaitisi hänen arkireittiensä varrella. Toinen viraston työntekijöistä taas haluaisi kirjastoon lisää ilmaisia palveluita:

VIRASTO\_1: ”No kun se ois mun matkani varrella.”

VIRASTO\_2: ”Oisko semmoset mitä olis jotain niinkun että vois käydä semmosen palvelun kattomassa sitten vaikka siellä, oota jos se olis vaikka nyt verenpaineen mittausta tai joku, jotain palveluita ne pitäis olla nimittäin – – mut kun nykyään on joka paikassa niinkun jonoo, mutta ehkä se sitten tulis sinne kirjastoonkin jos siellä olis palveluita enemmän, niinkun sellasia... ja tietysti ilmaisia palveluitahan ne pitäis olla kansalaisille.”

## 6.7 Kotiäidit

Hämeenlinnassa toimivassa vauvakerhossa tehtyyn haastatteluun osallistui viisi iältään 29–37-vuotiaasta naista. Neljällä haastateltavalla oli vauvaikäisiä lapsia, joiden kanssa he kävivät säännöllisesti vauvakerhossa. Yksi haastateltavista oli kerhon työntekijä, jolla oli ala-asteikäinen lapsi. Kahdella haastateltavalla oli alempi korkeakoulututkinto ja muilla oli toisen asteen tutkinto. Kolme haastatelluista oli tällä hetkellä kotiäitejä, mutta kaksi haastatelluista oli työelämässä. Lisäksi toinen työelämässä oleva henkilö opiskeli. Vaikka kaksi haastateltavaa eivät olleet kotiäitejä, heidän elämäntilanteensa oli haastattelun perusteella lähempänä kotiäitien elämäntilannetta kuin tässä tutkimuksessa haastateltujen työssäkäyvien elämäntilannetta. Tämän takia myös työssäkäyvät äidit otettiin mukaan kotiäitien ryhmään.

Kaikki haastateltavat kertoivat käyneensä nuoruudessaan aktiivisesti kirjastossa ja kahden haastateltavan vanhemmat olivat käyneet kirjastossa heidän ollessaan nuoria. Osa haastateltavista oli käyttänyt kirjaston palveluita myös opiskeluaikana:

VAUVAKERHO\_4: ”Siis kanssa justiin lapsena ollaan käyty ja sitten niin kun nuorena ja opiskeluaikana.”

VAUVAKERHO\_2: ”Mää kans oon nuorempana käyttäny tosi paljon – – sit mulla oli kyllä se kun mä tässä välissä opiskelin uudestaan niin mä jotain kävin lainaamassa, tästäkin on jo siis niin joo niin 15 vuotta, niin tota mä kyllä lainasin silloin satunnaisesti jotain.”

Siitä, kun haastateltavat olivat viimeksi käyttäneet kirjaston palveluita aktiivisemmin, on kulunut jo 6–20 vuotta. Kirjastonkäytön loppuminen ei siis johtunut haastateltavilla lasten saamisesta, ja yhdeksi syyksi mainittiin esimerkiksi se, että kirjastonkäyttö on ajan saatossa jäänyt muiden asioiden tieltä:

VAUVAKERHO\_1: ”Jossain vaiheessa se vaan jäi kun tuli elämään niinku kaikkee muuta.”

VAUVAKERHO\_2: ” – – yleensäkin varmaan sitten kun oli tiettyssä iässä nuori ja oli menoja niin siinä se varmaan niinkun jäi ekan kerran.”

VAUVAKERHO\_4: ” – – ja sit tuli kaikkee muita harrastuksia vaikka niinku lukikin ni sit ei tullu sinne kirjastoon niinkun lähdettyä.”

VAUVAKERHO\_5: ” – – mut tota se on vaan jääny.”

Kaksi haastateltavista kertoi myös, että muutto toiselle paikkakunnalle johti siihen, että kirjaston palveluita ei enää käytetty. Lisäksi osa haastateltavista mainitsi, että kirjaston olemassaolo on ajan saatossa vain unohtunut:

VAUVAKERHO\_2: ”– – ja sitten se tietenkään ei oo muistanukkaan [kirjastoa].”

Haastateltavien tämän hetkistä lapsiperheen arkea leimasi kiireisyys ja vapaa-ajan puute, mikä vaikutti myös kirjastonkäyttöön:

VAUVAKERHO\_3: ”Sitten kun ei niinkun töiden jälkeen jaksa eikä aina kerkee lähteä ja sit hakee lapset hoidosta, pitää tehdä ruokaa ja käydä kaupassa ja sit se on jo kiinni... ja sit niinkun se että ei sit jaksa enää lähteä...”

VAUVAKERHO\_4: ”[Vapaa-aika] menee semmoseen niinku epämääräseen niinkun semmoseen jännään.”

Myös kirjaston toimintatavat, kuten tilan hiljaisuus, lyhyet laina-ajat sekä sakkomaksut ovat vaikuttaneet haastavien kirjastonkäyttöön:

VAUVAKERHO\_3: ”Mut jotenkin nyt sit aattelee et siellä pitää olla ihan hiljaa meidän lapsista lähtee ääntä, ei me voida mennä sinne.”

VAUVAKERHO\_4: ”Ja pelottaa just miten siellä toimitaan tätä nykyä siis niinkun”

VAUVAKERHO\_3: ”– – mä olin niinkun väsynyt ite niitten lasten kanssa, ni ei jaksa niinkun huolehtia sit siitä [aineiston palauttamisesta].”

VAUVAKERHO\_2: ”Mutta sillonkin oli jo se palauttaminen niinkun sillon tuli nää tosi tiukaks mun mielestä muuttunu siitä mun edellisestä käynnistä tosi paljon päähän se että nousi niinkun että jos sulla vähänkin myöhästy ne oli niin rankat ne sakot.”

Haastateltavista kaksi kertoi lukevansa kirjoja, vaikka toisella lasten saaminen oli vaikuttanut lukemiseen merkittävästi:

VAUVAKERHO\_4: ”Mutta olen siis niinkun lukenut, on pystynyt lukemaan, kyl mä luen lehtiä ja kirjaa ihan siis säännöllisesti, en nyt ehkä päivittäin mutta kolme kertaa viikossa.”

VAUVAKERHO\_2: ”Mutta nykyään on just se että kun ei ehdi sillai lukee niinkun mitenkään kauheen vauhdikkaasti niitä kirjoja – – niin mulla kestää ihan sika kauan sen lukeminen koska mä ehdin just ne pari sivua.”

Kaikki haastateltavat kuitenkin hankkivat kirjoja ainakin lapsilleen. Kirjoja hankittiin joko kirjakaupasta, kirjakerhosta, kirpputorilta tai internetin kautta. Itse lukemista edelleen harrastavilla kirjastonkäyttö onkin loppunut osittain siihen, että työelämään siirtymisen jälkeen on ollut rahaa ostaa kirjat omaksi:

VAUVAKERHO\_2: ”Kun oli sit rahaa käytössä enemmän niin sitten sun oli helpompi saada kotiin ne kirjat.”

Kaikki haastateltavat kertoivat hankkivansa tietoa internetin kautta, eikä mitään muuta tiedonhankintakanavaa mainittu. Kirjaston palveluita haastateltavat tunnistivat 15 kappaletta (liite 4). Haastateltavat kuvasivat kirjastoa mielenkiintoiseksi, monipuoliseksi ja viihdyttäväksi sekä hiljaiseksi, seesteiseksi ja rauhalliseksi. Vaikka kaikki suhtautuivat kirjastoon pääasiassa positiivisesti, oli osalla haastateltavista negatiivisia kokemuksia tai mielipiteitä kirjastosta. Kaksi haastateltavista kritisoi kirjaston uusia palveluita ja lisäksi yhdellä oli negatiivinen kokemus aineiston palauttamisesta kirjastoon:

VAUVAKERHO\_1: ”No jossain vaiheessahan Hämeenlinnan kirjastossa mä muistelisin et on ollu joku että vuokrataan sauvakävelysauvoja – se on musta niin omituinen asia.”

VAUVAKERHO\_4: ”Mä niinkun oon sitä mieltä että [jos] maksaa asiakaspalvelusta must on jotenkin hassua että tehdään tällasta [itsepalvelua].”

VAUVAKERHO\_5: ”Mulla kävi siis sillei että tota joku kirja minkä mä palautin niin – tota sitten mulle tulikin kotiin tällanen lappu joo et tää on tarvelty tämä kirja tai niinkun et se on menny pilalle ja sit mä olin ihan sata varma et se oli ollu kunnossa se kirja kun mä olin palauttanu sen ja sitten mulle tuli joku ihan hirvee sakkomaksu siitä – ja harmitti sitte kun en mä sitä mistään saanu sitten selville sitä että mitä, pakkohan mun se oli sitten maksaa.”

Suurin osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että he voisivat jossain elämänvaiheessa taas alkaa käyttämään kirjaston palveluita:

VAUVAKERHO\_3: ”Joo ja ehkä sitten just se että vaan saisi sysäyksen että rupeis käymään, niin ehkä siitä tulis semmonen tapa.”

VAUVAKERHO\_4: ”Kyllä koska ainakin mä luen koko ajan ja tykkään lukee, varmaan sitten enemmän joskus muutaman vuoden päästä kun on omaa aikaa.”

Haastateltavat antoivat myös useita kehitysehdotuksia, jotka helpottaisivat kirjaston palvelujen käyttöä tällä hetkellä. He toivoivat, että aineiston palauttamisesta tulisi helpompaa ja laina-ajat olisivat pidempiä. Lisäksi toivottiin, että kirjastossa olisi enemmän äänikirjoja, ja että kirjasto ilmoittaisi enemmän tapahtumistaan:

VAUVAKERHO\_5: ”Se kun se palauttaminen olis helpompaa, se ois jotenkin niinkun se ois semmonen kynnyks ettei tarttis niinkun raahautua niinkun sinne asti.”

VAUVAKERHO\_1: ”No varmaan jos ne laina-ajat ois pidemmät... ainakin nyt tässä elämäntilanteessa.”

VAUVAKERHO\_4: ”Ja aukioloajat ois ehkä vähän joustavammat ja lauantaita, ei sunnuntaisin tartte olla, mut tosiaan lauantai.”

VAUVAKERHO\_2: ”Lisää noita äänikirjoja, mä tykkäsin pienenä ihan hirveesti äänikirjoista siis niinkun kuunnella satuja niinkun, se sopis ehkä tähän elämäntilanteeseen paremmin kun se kirjat vielä.”

VAUVAKERHO\_1: ”No varmaan just sitä et vähän enemmän niinkun tiedotusta että mitä siellä tapahtuu.”

## 6.8 Eläköityneet

Eläköityneitä kirjaston ei-käyttäjiä haastateltiin Hämeenlinnassa ja Lahdessa. Hämeenlinnassa ikäihmisten vapaaehtoistoimintakeskus Pysäkissä oli haastateltavana kolme 72–84-vuotiasta naista ja seurakunnan pienituloisille järjestetyssä ruokailussa haastateltavana oli kaksi naista ja yksi mies, jotka olivat iältään 63–73-vuotiaita. Lahdessa toimivassa Setlementissä haastateltiin kolmea naista, jotka olivat iältään 70–81-vuotiaita. Haastateltavista neljä oli käynyt kansakoulun, kolmella oli toisen asteen tutkinto ja yhdellä oli alempi korkeakoulututkinto. Yksi haastateltavista oli valinnut esitietolomakkeesta vaihtoehdon ”muu koulutus”.

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta olivat joskus käyneet yleisessä kirjastossa. Pysäkin haastateltavilla viimeisestä kirjastokäynnistä oli kulunut aikaa muutamista vuosista yli kahteenkymmeneen vuoteen. Yksi haastateltavista käy edelleen toisinaan kirjastossa poikansa mukana, ja välillä poika myös tuo hänelle kirjastosta kirjoja luettavaksi:

PYSÄKKI\_2: ”Hetkinen siitä oiskos ehkä pari kolme viikkoo, pojan kanssa, ja silloin hän otti sieltä minullekin jonkun, mikähän kirja se oli, noita... joku niitä sota-ajan kirjoja – – siitä on vuosia kun mä oon omaehtosesti käynyt, todella.”

Yksi seurakunnan ruokailussa käyvistä haastatelluista ei ollut koskaan käynyt yleisessä kirjastossa. Kaksi muuta haastateltavaa olivat käyneet kirjastossa joitakin vuosia sitten. Toinen haastateltavista kertoi käyneensä nuorena useammin kirjastossa ja toinen ollessaan vielä vuorotyössä. Kumpikaan ei kuitenkaan kokenut koskaan olleensa aktiivinen kirjastonkäyttäjä:

RUOKAILU\_2: ”Minä nyt yleensä silloin kun, en tätä Hämeenlinnan kirjastoa en ole vielä käyttänyt mutta kun on käynyt lukemassa lehtiä aikaisemmin asuin Nurmijärvellä niin siellä mä aina sitten lainasin siitä kirjastosta – – minä kun olin vuorotyössä niin oli aina enemmän vapaa-aikaa niinkun sitten.”

RUOKAILU\_3: ”Joskus nuorempana mä oon käyttänyt enemmän – – en mä sielläkään [Tampereella nuorena ollut] kovin aktiivinen [kirjastonkäyttäjä]”

Yksi Setlementissä haastatelluista ei muistanut, milloin olisi viimeksi käynyt kirjastossa. Sen sijaan kahdella henkilöllä viimeisestä kirjastokäynnistä oli kulunut vain hieman aikaa – toinen haastatelluista oli käynyt kirjastossa alle puoli vuotta sitten ja toinen edellisenä päivänä:

SETLEMENTTI\_2: ”Koskahan mä, oisinko mä syksyllä käyttänyt sitä viimeks.”

SETLEMENTTI\_3: ”– – mä rupesin kiinnostuun siitä [Henrik VIII:n] aikakaudesta, mä halusin niinkun enemmän tietää sitte niist henkilöistä ja Cromwell, Thomas Cromwellista niin tota – – kirjaskaupasta ei varmaan löydy siitä paljon mitään tästä miehestä eikä sitten antikvaarista vielä vähemmän niin tota sitte mä käännyin sitte kirjaston puoleen ja mä sain hirveen hyvää palvelua sielt.”

Kaksi Setlementin haastateltavista ei siis täyttänyt ei-käyttäjän määritelmää. Syynä tähän saattoi olla se, että haastatteliija ei painottanut haastateltavia rekrytoitaessa tarpeeksi ei-käytön määritelmää. Lisäksi on mahdollista, että haastateltavat vasta itse haastattelussa muistivat, että edellisestä kirjastonkäyttökerrasta ei ollut kulunut yli kahta vuotta. Vaikka ei-käyttäjän määritelmä ei kahden osallistujan osalta aivan täyttynytkään, otettiin heidätkin mukaan tutkimukseen, koska he kokivat olevansa kirjaston ei-käyttäjiä ja heidän viimeistä edellisestä kirjastokäynnistään oli kulunut useita vuosia.

Neljä haastatelluista eläkeläisistä oli käyttänyt lapsuudessaan koulun kirjastoa, josta oli saanut lainata kirjoja kotiin. Kaksi Setlementissä haastatelluista henkilöistä kertoi käyneensä lapsuudessaan ja nuoruudessaan yleisessä kirjastossa. Kolme eläkeikäistä ei ollut käyttänyt lapsuudessaan ollenkaan kirjastoa, koska koulun kirjastosta ei saanut lainata kirjoja tai kodin lähellä ei ollut yleistä kirjastoa.

Pysäkillä ja Setlementissä haastateltujen vanhemmat eivät olleet käyneet kirjastossa haastateltavien ollessa lapsia. Syynä tähän mainittiin usein se, että haastateltavien lapsuudessa vanhempien päivät täyttyivät työstä eikä heillä ollut aikaa muulle. Kaksi Pysäkillä haastatelluista kertoi, että heidän lapsensa käyttävät kirjastoa. Seurakunnan ruokailussa omien vanhempien ja lasten kirjastonkäyttö ei tullut esille. Yksi Setlementin haastatelluista epäili oman lukuintonsa johtaneen siihen, että hänen lapsensa ei käytä kirjastoa:

SETLEMENTTI\_2: ”Ei hän mikään lukuihminen hän ei oo – – mä oon joskus toivonukki et hänel ois jonkinlainen kipinä ollu kirjoihin, saanu multa, mut onkohan se ollu sit mä oon joskus epäilly et se on ollu vastareaktio kun mä luen paljon et se on vastareaktio sille ollu tää et, en ainakaan rupee lukutoukaks, pelottava ajatus mutta kyllä se voi olla niin-kin.”

Eläkeläisille tyypillistä oli se, että he lukivat sanoma- ja aikakauslehtiä. Jokaisessa ryhmässä ainakin yksi eläkeläinen mainitsi, että lehtien lukeminen kirjojen sijaan on heillä syynä kirjaston ei-käyttölle:

PYSÄKKI\_1: ”Luen, mutta suoraan kun sanon niin enimmäkseen noita tollasia, Kotiliesi tullee, lehtiä, Maalla-lehtiä ja Apuja ja tämmösiä.”

RUOKAILU\_2: ”No tuota on vielä vanhoja viikkolehtiä lukematta.”

SETLEMENTTI\_2: ”No mulla loppu ihan niihin lehtien selaamiseen – – niin ja sitten kun televisioo töllöttelen päivät pitkät, en mä pysty tekemään käsitöitä näil käsillä enkä mitään sellasta ni että ei mitään muuta syytä että joskus harmittaakin kun kirjat jää kaikki lukematta – –kun tuntuu että ei ehdi sitten enää muuta.”



Pysäkin haastateltavista yksi epäili, että unohtaisi palauttaa kirjat, jos hän lainaisi niitä. Lisäksi kaikki Pysäkin haastateltavat toivat esille iän karttumisen tuomat fyysiset esteet, jotka ovat vaikeuttaneet lukemista ja kirjastonkäyttöä:

PYSÄKKI\_2: ”Mä luen kans lehtiä aika paljon, viikkolehtiä ja mul on tää näkö kanssa, kaihit kasvaa molemmissa silmissä, mutta kun ne täytyy olla et justiinsa sit näet jotain jos pääset leikkaukseen.”

PYSÄKKI\_3: ”Hidastuu toiminnatkin ja kaikki, en mä kaipaa sellasta vilkasta, kaikenlaista vilkasta menoa.”

PYSÄKKI\_1: ”Nii mulla on kyllä toi matkakin sitten aika pitkä.”

Seurakunnan ruokailussa yhdellä haastateltavista kirjastonkäyttö oli loppunut hänen muuttaessaan toiselle paikkakunnalle. Lisäksi hänen kirjastonkäyttöönsä on vaikuttanut se, että kirjastossa ei ole tarpeeksi hengellistä kirjallisuutta:

RUOKAILU\_3: ”– tulee muutettua pois paikkakunnalta eli Tampereelta ja menin Ori-vedelle niin siel ei tullu käytettyä kirjastoo olleenkaan, että silloin kattelin vaan niitä kirjoja mitä mulla oli kirjahyllyssä.”

RUOKAILU\_3: ”Mä olen ostanu kirjoja kun mä oon huomannu että hengellinen kirjavarasto on kovin pieni täällä [Hämeenlinnassa].”

Yhdellä Setlementin haastatelluista kirjaston käyttämättömyys liittyi vahvasti siihen, että kirjojen omistaminen on hänelle tärkeää. Lisäksi hän pelkäsi lainattavien kirjojen likaantumista ja kirjojen palauttamisen unohtumista:

SETLEMENTTI\_3: ”Et kyl mä oon aina ollu tietonen kirjastosta ja käyttäny sitä palvelua joskus, mut tota sit mä oon sellanen kirjafriikki, että mä mielelläni haluan omistaa kirjoja, et mä haluaisin mul on se kirjan tuntu, että se on mun, mä oon vähän sellanen omistuksenhalunen siinä mielessä että mä haluan selata sitä kirjaa myöhemmin, että se on mulla sitten mul on sellanen varmuus et mä voin hakee sen kirjahyllystä.”

SETLEMENTTI\_3: ”Mulla on toinen juttu, että mä en oo kauheen huolellinen kirjojen käsittelijä ja mä pelkään aina että mä likaan niit kirjoja tai unohdan palauttaa ne kirjat ja tota kaikkee tollasta, et mä en oo mikään kauheen huolellinen ihminen, mä aina välillä voin syödäkin siinä samalla ja sitte lukea sitä ja tollasta ja sitten juoda kahvia siinä, mä aina pelkään että mä hulautan kahvia kirjan päälle, mitä tapahtuu sit lainakirjalle.”

Yksi Setlementin haastateltavista kertoi, että häntä ei enää kiinnostanut kirjastossa käyminen:

SETLEMENTTI\_1: ”Minullakin on ikää sen verran että minä en enää välitä... ne on olleet ja menneet ne ajat.”

Haastateltavat lukivat kirjoja vaihtelevasti. Pysäkin haastateltavista kukaan ei lukenut tällä hetkellä kirjoja. Seurakunnan ruokailussa käyvistä kaksi luki kirjoja ja kirjat hankittiin internetin kautta ja divarista. Kaksi Setlementin haastatelluista ei juuri lukenut kirjoja, mutta intohimoiseksi lukijaksi

tunnustautunut haastateltava useimmiten osti kirjat uutena tai divarista, mutta hyödynsi toisinaan kirjaston palveluita etsiessään tietopuolista kirjallisuutta:

SETLEMENTTI\_3: ”Ja viimeks mä kävin sitten sitä edellisellä kerralla kun mun piti tehdä keramiikassa sorsa niin mä en yhtään muistanu et miten sorsan räpylät ja montako varvasta sillä on ja tota, mun piti mennä sinne kirjastoon ja sitten ne otti kopion siit kuvasta sitten ja sitten mä vasta pystyin siitä tekemään sorsan näkösen siitä, että tällasii palveluita mä oon kyllä käyttäny, et en mä niinkun kirjastoa kokonaan oo jättäny.”

Eläkeikäisten tiedonhankintakäytännöt vaihtelivat jonkin verran. Pysäkin haastateltavat hankkivat tarvitsemansa tiedon pääasiassa henkilölähteistä. Yksi haastateltavista kuitenkin kertoi, että hänen tyttärensä etsii hänelle tarvittaessa tietoa myös internetin kautta. Seurakunnan ruokailussa käyvistä haastatelluista yksi käytti tiedonhakuun internetiä kun taas toinen kertoi tyttärensä hakevan hänelle tietoa internetin kautta. Kolmas seurakunnan ruokailussa käyvä sai tarvittaessa tietoa ystäviensä kautta. Setlementin haastatelluista kaksi kertoi hankkivansa tietoa internetin kautta ja lisäksi kaksi haastateltavista sai tarvittaessa apua lastenlapsiltansa.

Haastateltavat tunsivat kirjaston palveluita vaihtelevasti. Sekä Pysäkin että seurakunnan ruokailun haastateltavat tunnistivat kolme kirjaston palvelua kun taas Setlementin haastateltavat tunnistivat 13 palvelua (liite 4). Pysäkin haastateltavat kuvailivat kirjastoa hiljaiseksi, ilmaiseksi lukupaikaksi ja lainaamoksi, seurakunnan ruokailussa käyvät rauhalliseksi, sivistäväksi ja ystävälliseksi ja Setlementin haastateltavat hiljaiseksi, rauhalliseksi, turvalliseksi ja miellyttäväksi. Kaikilla haastateltavilla oli-kin pääasiassa positiivinen mielikuva kirjastosta:

PYSÄKKI\_3: ”Hyviä [kokemuksia] vaan, ei siinä oo mitään vahingoittamaan rupea, päinvastoin, tullu tietoa.”

RUOKAILU\_2: ”Minkä olen sillon tällön joskus käyttäny, ni ei minulla nyt mitään negatiivista siitä ole että oli ihan.”

SETLEMENTTI\_2: ”– – että oikein myönteiset kokemukset on molemmista kirjastosta ja tuota kirjastoauto[sta].”

Kirjasto nähtiin hyvänä tiedonlähteenä ja sen valikoimaa laajana ja monipuolisena. Lisäksi henkilökuntaa pidettiin ystävällisenä ja auttavaisena. Kaksi pienituloista eläkeläistä toi kuitenkin esille, että kirjastossa saisi olla palautus- ja lainausautomaattien sijaan enemmän virkailijoita, joilta voisi kysyä neuvoa ja joiden kanssa voisi jutella. Toisaalta he pitivät itsepalvelun mahdollistavia automaatteja hyvänä asiana sellaisille henkilöille, jotka eivät pääse kirjastoon päivisin:

RUOKAILU\_3: ”No tänne kirjastoon melkein noita virkailijoita ois enemmän paikalla ettei tulis sellanen että kun tulee kirjastoon niin haluais jutella eikä oo paikalla ketään niin se tuntuu niin kamalalta.”

RUOKAILU\_2: ” – – niin ja sitten kun nää meni tämmösiks niin että koneelliseksi niin minä tykkään virkailijan kanssa enkä koneen kanssa asioida – – kyllä mä ymmärrän sen että semmonen joka ei päivällä pääse että pystyy illalla lainaamaan tai pääsee sinne sisälle.”

Myös yksi settlementin haastateltavista pelkäsi kirjaston liikaa teknistymistä, mutta kuitenkin arvosti kirjaston hyvin toimivaa itsepalvelua ja koki, että esimerkiksi tablet-tietokoneiden avulla lukeminen voisi olla mahdollista myös henkilöille, joilla on heikko näkö.

SETLEMENTTI\_3: ”Mua kyllä vähän pelottaa sit jos se menee siihen, että jos menee niihin teknisiin puoliin et se kirjasto todella tulee semmonen vaan et se pitäisi hankkia se iboard vai mikä se on se sellanen – – no sit sitä vaikka mä tässä teilasın kauheesti sitä sähkökirjaa ni tota on siin se hyvä puoli että sit näkö voi huonontua koko ajan ni siinähan saa aina sen tekstin suuremmaks et kyl siitä voi olla tänkin ikäsilte vanhemmille just hyötyä.”

Yksi seurakunnan ruokailussa käyvistä sekä Settlementin haastateltavista näki kirjaston tarpeellisena palveluna ihmisille, joilla ei ole varaa ostaa kirjoja omaksi. Lisäksi yksi seurakunnan ruokailun haastateltavista mainitsi, että kirjojen lainaaminen on hyvä tapa hankkia luettavaa, koska silloin kirjat eivät vie pysyvästi tilaa kotona.

Vain kaksi haastatelluista eläkeläisistä uskoi käyttävänsä kirjaston palveluita mahdollisesti tulevaisuudessa. Yksi Settlementin haastateltavista kertoi, että hän voisi alkaa käyttämään kirjaston tarjoamaa kotipalvelua siinä vaiheessa kun ei enää pystyisi lähtemään kotoa. Lisäksi hän ja yksi seurakunnan ruokailussa käyvistä eläkeläisistä uskoi käyttävänsä kirjaston palveluita taas jossain vaiheessa kun käytölle syntyy jokin tarve.

## 7 POHDINTA

Analysoin tässä tutkimuksessa kahdeksan erilaisessa elämäntilanteessa olevan ryhmän syitä kirjaston ei-käytölle. Seuraavaksi käyn tiivistetysti läpi suurimmat yleisten kirjastojen ei-käytön syyt elämäntilanneryhmittäin sekä valotan myös useille haastatteluryhmille yhteisiä ei-käytön syitä. Lisäksi pohdin, miten taustamuuttajat vaikuttivat tässä tutkimuksessa kirjaston ei-käyttöön. Lopuksi käyn läpi miten haastateltavat suhtautuivat yleiseen kirjastoon kuntalaisten palveluna.

### 7.1 Kirjaston ei-käytön pääsytyt elämäntilanteittain

Fokusryhmähaastatteluiden perusteella elämäntilanne näyttää ainakin osin vaikuttavan kirjaston ei-käytön syihin. Vaikka kirjaston käyttämättömyydelle esiintyi myös elämäntilanteesta riippumattomia syitä, löytyi jokaisesta haastatteluryhmästä myös sille tyypillinen ei-käytön syy.

Lasten kohdalla kirjaston ei-käyttöön vaikutti selvimmin pitkäksi koettu matka kirjastoon. Matkan takia lapsi olisi tarvinnut aikuisen viemään häntä kirjastoon, mikä tekee spontaanista ja omaehtoisesta kirjastonkäytöstä vaikeaa. Yläasteikäisillä pitkä matka kirjastoon ei enää tullut esille ei-käytön syynä. Sen sijaan heidän kohdallaan ei-käytön yhtenä syynä oli aktiviteettien paljous vapaa-aikana. Sama teema näkyi myös ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoiden sekä kotiäitien haastatteluissa. Heillä kirjastonkäyttö oli ainakin osittain jäänyt yläasteiässä, koska vapaa-aika alkoi täyttyä muista aktiviteeteista ja harrastuksista. Myös Huynhin (2013, 18) tutkimus osoitti ajanpuutteen olevan yleinen syy kirjaston ei-käytölle nuorten keskuudessa.

Nuorisotilan nuorilla oli muista fokushaastatteluryhmistä poiketen hyvin negatiivinen asenne kirjastoa kohtaan ja heidän asenteensa ja mielikuvansa olivat myös ei-käytön pääsyy. Haastateltavien mielikuvat kirjastosta kuitenkin johtuivat luultavimmin heidän omista stereotypioistaan kuten Cookin ja muiden (2005, 160) tutkimuksessa. Tätä teoriaa tukee myös se, että kukaan haastateltavista ei ollut omaehtoisesti käynyt kirjastossa, jolloin heillä ei voinut olla juuri kokemusta kirjastosta.

Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilla ei-käytön syynä korostui vapaa-ajan puute. Haastateltavat kuvasivat koulupäivien olevan pitkiä ja he panostivat koulunkäyntiin myös vapaa-ajallaan. Haastateltavat myöskin toivat esille, että he eivät jaksaneet enää lukea kirjoja vapaa-ajallaan, koska opiskellessa joutui lukemaan tarpeeksi.

Ammattikorkeakouluopiskelijoilla kirjastonkäyttöä rajoitti se, että yleisestä kirjastosta ei löytynyt heidän opiskeluaansa liittyvää kirjallisuutta. Sen sijaan opiskelu- ja harrastekirjallisuutta hankittiin esimerkiksi verkkokaupoista tai oman oppilaitoksen kirjaston kautta.

Työllistettyjen kohdalla ei-käytön syyt eivät olleet kovin selviä. Heillä kirjastossa käyminen oli yleensä vain jäänyt ilman sen suurempaa syytä. Yksi haastateltavista tosin mainitsi, että musiikin jakelun kehittyminen johti siihen, että uusimmat levyt löytyivät muualta kuin kirjastosta. Lisäksi työllistettyjen kohdalla sosio-ekonominen asema on saattanut vaikuttaa kirjaston ei-käyttöön.

Työssäkäyvillä henkilöillä oli useita erilaisia syitä ei-käytölle. Entisten paperitehtaan työntekijöiden kohdalla ei-käytön syinä olivat aktiivinen vapaa-aika sekä se, että he eivät juuri lukeneet kirjallisuutta. Heillä lukeminen ja sitä kautta kirjasto yhdistyivät aktiviteettien puutteeseen, josta he eivät juuri kärsineet. Yksi haastateltavista kertoikin, että ei usko alkavansa kirjaston käyttäjäksi ellei esimerkiksi menettäisi liikuntakykyään, jolloin hänen nykyiset harrastuksensa jäisivät ja hän saattaisi alkaa lukea.

Viraston työntekijät erosivat ei-käytön syiltä hyvin paljon toisistaan. Toiselle haastateltavista lukeminen oli vaikeaa ja lisäksi hänellä oli osittain negatiivisia kokemuksia kirjastosta. Toinen haastateltavista taas oli kiireinen perheenäiti, jonka aika kului harrastuksien ja perheen parissa. Lisäksi hänen kirjastonkäyttönsä vaikutti kirjaston sijainti hänen arkireittiensä ulkopuolella.

Kotiäitien kirjaston ei-käyttöön liittyi hyvin vahvasti arkirutiineista ja lapsien hoitamisesta johtuva jatkuva kiire ja vapaa-ajan puute. Heillä kirjaston käyttäminen ja etenkin aineistojen lainaaminen on hankalaa, koska laina-ajat ovat heidän kiireiseen elämäänsä nähden liian lyhyitä. Tämä johti myös myöhässä palautettujen aineistojen takia saatujen sakkomaksujen pelkäämiseen. Lisäksi kotiäidit toivoivat, että kirjaston aineistoa voisi palauttaa muuallekin kuin kirjastoon. Kotiäitien kirjaston palveluiden käyttämättömyyden syyt olivatkin hyvin samanlaiset kuin Vihosen (2011, 95) lapsiperheiden kirjastonkäyttöä koskevassa tutkimuksessa.

Suurin osa haastatelluista eläkeläisistä ei kokenut tarvitsevänsä kirjaston palveluita, koska luki kirjojen sijaan sanoma- ja aikakauslehtiä. Yksi haastateltavista tosin päinvastoin suhtautui hyvin intohimoisesti kirjoihin ja niiden omistamiseen, minkä takia hän ei halunnut juuri lainata kirjoja. Vanhenehmissa myötä lukuintoon ja samalla kirjaston käyttöön vaikutti osalla myös esimerkiksi näkökyvyn heikkeneminen. Lisäksi osa haastateltavista ei pitänyt kirjaston lisääntymistä teknistymisestä, joka ilmeni muun muassa lainaus- ja palautusautomaattien sekä elektronisten aineistojen kautta.

## 7.2 Elämäntilanneryhmille yhteiset ei-käytön syyt

Useita kirjaston ei-käytön syitä esiintyi useammassa kuin yhdessä haastatteluryhmässä, jolloin niitä ei voida pitää tiettyyn elämäntilanteeseen liittyvinä.

Useissa elämäntilanneryhmissä esiintyi kirjaston toimintatavoista johtuvia ei-käytön syitä. Tällaisia olivat esimerkiksi aineiston palauttamisen unohtumisesta tai aineiston tärveltyämisestä johtuvat sakkomaksut. Etenkin kotiäitien haastattelussa laina-ajat ja sakkomaksut vaikuttivat selvästi kirjaston käyttämättömyyteen. Lisäksi sakkomaksut tulivat esille myös ammattikoulun opiskelijoiden sekä eläkeläisten keskuudessa. Kirjaston sijainti kaukana kotoa vaikutti etenkin lasten kirjastonkäyttöön, mutta se tuli esille myös ammattikoulun opiskelijoiden sekä työelämässä olevien haastatteluissa. Lisäksi osa eläkeikäisistä ja kotiäideistä kertoi, että he eivät pitäneet kirjaston automatisoitumisesta. Tämä ei välttämättä ollut suurin syy kirjaston käyttämättömyyteen, mutta se ei ainakaan tehnyt kirjastossa käymisestä houkuttelevampaa. Myös kirjaston aineistovalikoima vaikutti ammattikorkeakoulun opiskelijoilla sekä yhdellä eläkeläisellä kirjastonkäyttöön. Ammattikorkeakoululaisille ei löytynyt kirjastosta omaan alaan liittyvää kirjallisuutta ja yksi eläkeläinen ei löytänyt kirjastosta hengenlistä kirjallisuutta. Kaiken kaikkiaan kirjaston toimintatavoista johtuvat ei-käytön syyt eivät tässä tutkimuksessa poikenneet aiempien tutkimusten löydöistä.

Yksi kirjaston ei-käytön syistä suurimmalla osalla haastatelluista oli se, että tiedonhankinta tapahtui muiden kanavien kautta. Melkein kaikki haastateltavat sanoivat hankkivansa tietoa internetin tai Googlen kautta. Etenkin ammattikorkeakoulun opiskelijat painottivat internetin ylivoimaisuutta tiedonhaun helppouden ja nopeuden takia. Toisaalta tiedonhaussa käytettiin myös muita kanavia. Peruskouluikäiset sekä ammattikoulun opiskelijat mainitsivat, että opiskelussa tarvittavaa tietoa hankintaan oppikirjoista. Edellä mainituissa ryhmissä sekä työssäkäyvien ja eläkeikäisten ryhmissä tiedonlähteenä mainittiin lisäksi henkilölähteet kuten perhe ja läheiset. Osa haastateltavista arvosti myös kirjallisia lähteitä. Työllistetyt olivat sitä mieltä, että kirjat ja kirjasto ovat hyviä lähteitä silloin, kun tarvitaan varmasti luotettavaa tietoa. Lisäksi entiset paperitehtaan työntekijät sekä eläkeläiset lukivat paljon lehtiä, joten he saivat tietoa myös sitä kautta.

Jokaisessa ryhmässä kirjaston ei-käyttöä perusteltiin omilla lukemistottumuksilla ja aineistohankintatavoilla. Useat haastateltavat kertoivat kirjaston ei-käytön syyksi sen, että he eivät lue kirjoja. Toisaalta moni haastateltavista luki kirjoja, mutta kertoi hankkivansa kirjat muualta. Kirjoja hankittiin esimerkiksi kirjakaupoista, internetistä, divareista sekä kirjakerhoista. Lisäksi muutama haastateltava kierrätti hyviä kirjoja tuttavien kesken tai sai aineistoa lahjaksi. Tämä tutkimus siis tukee vahvasti

aiempien tutkimusten näkemystä siitä, että kirjaston ei-käyttäjien joukossa on sekä lukijoita että heitä, joita lukeminen ei kiinnosta.

Useat haastateltavat myös kuvailivat, että kirjastonkäyttö on hiipunut ja lopulta jäänyt ilman suurempaa syytä. Lisäksi muutama haastateltavista kertoi, että oli melkein unohtanut kirjaston olemassaolon. Kirjastonkäytön jääminen tässä tapauksessa on voinut johtua esimerkiksi elämäntilanteen muutoksesta. Toisaalta syynä voi olla se, että kirjastonkäyttö ei kuulu henkilön elämäntapaan.

### **7.3 Elämäntilanteen muutokset ei-käytön selittäjinä**

Fokusryhmähaastatteluista ilmeni, että tietyt elämäntilanteen muutoskohdat vaikuttavan negatiivisesti kirjastonkäyttöön. Esimerkiksi yläasteikään tuleminen ja siihen liittyvät muutokset, kuten itsenäisyyden lisääntyminen verrattuna lapsuuteen sekä uudet vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet vaikuttivat usealla haastateltavalla kirjastonkäytön loppumiseen. Teini-iässä kirjastonkäyttö ei välttämättä ole myöskään ikätovereiden kesken erityisen suosittu ja puhuttu harrastus. Tämä ilmeni haastatteluissa siinä, että nuoret eivät osanneet varmasti sanoa, käyttävätkö heidän ystävänsä kirjastoa.

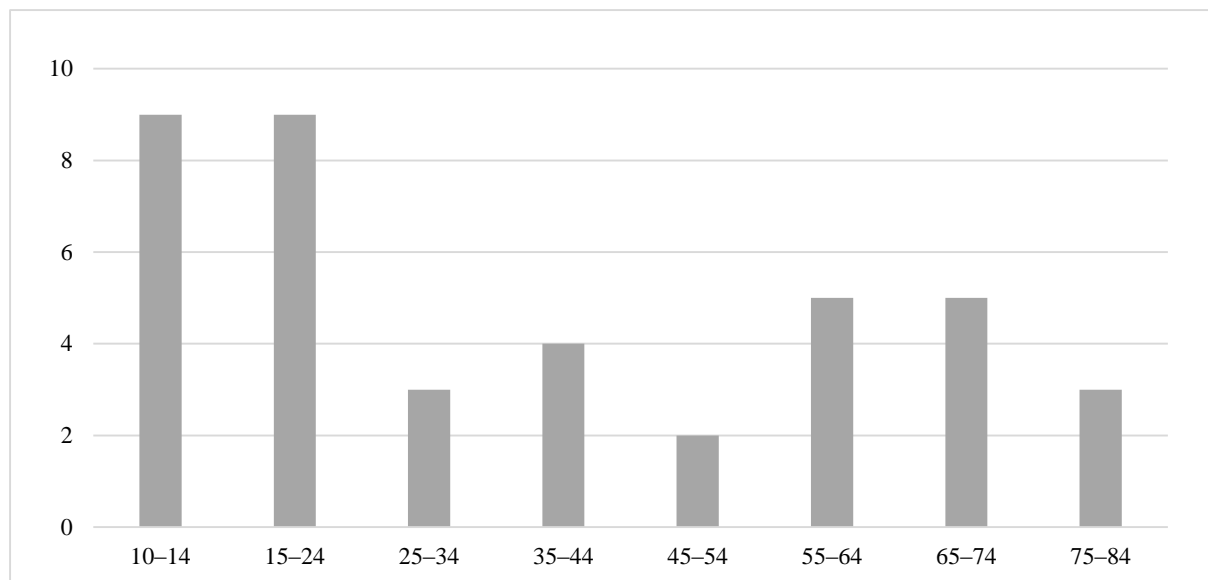
Toinen kirjastonkäyttöön negatiivisesti vaikuttava elämänmuutos näyttää olevan opiskeluiden loppuminen. Esimerkiksi osa työllistetyistä sekä kotiäideistä kertoi, että he käyttivät kirjaston palveluita opiskeluaikana, mutta sen jälkeen kirjastonkäyttö taas jäi. Lisäksi esimerkiksi osa lapsista, työssäkäyvistä ja nuorista kertoi, että kirjastoa voisi käyttää opiskellessa.

Elämäntilanne saattaa muuttua myös ihmisen vanhetessa esimerkiksi, jos fyysinen kunto alkaa heikentyä. Eläkeikäisten haastatteluissa tuli esille, että näkökyvyn heikentyminen on johtanut kirjojen lukemisen vähenemiseen tai loppumiseen, ja sitä kautta kirjastonkäytön jäämiseen. Lisäksi iäkkäillä liikuntakyvyn heikentyminen voi johtaa siihen, että kirjastoon on vaikea päästä vaikka se sijaitisi kohtalaisen lähellä kotia.

Neljäs haastatteluissa esiintynyt elämäntilanteen muutos oli muutto toiselle paikkakunnalle. Esimerkiksi osa ammattikorkeakoulun opiskelijoista, työssäkäyvistä sekä kotiäideistä nimesi muuton toiselle paikkakunnalle johtaneen kirjastonkäytön vähentymiseen. Toisaalta muuttoon on voinut liittyä muitakin elämäntilanteen muutoksia, jotka yhdessä ovat muuton kanssa johtaneet kirjaston käytön loppumiseen.

## 7.4 Taustamuuttujat ja ei-käyttö

Haastatteluiden yhteydessä haastateltavilta kerättiin tietoa muun muassa heidän iästään, sukupuolestaan ja koulutuksestaan. Ikäjakaumaltaan haastateltavat olivat 10–84-vuotiaita (kuvio 3). Tutkimusasetelman takia oli luonnollista, että haastatteluihin osallistui hyvin eri-ikäisiä ihmisiä.



Kuvio 3. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden henkilöiden lukumäärä ja ikäjakauma

Tämän tutkimuksen osallistujien ikärakenteesta on huomattava se, että fokusryhmähaastattelujen ryhmäjako ala- ja yläasteikäisten kohdalla vaikutti suoraan siihen, minkä ikäisiä haastateltavat olivat. Sen sijaan etenkin työllistettyjen, työssäkäyvien ja kotiäitien ikäjakaumat olisivat voineet olla hyvin erilaiset, jos haastateltavat olisi rekrytoitu eri paikoista.

Vaikka tutkimus ei kerro mitään iän vaikutuksesta kirjaston ei-käyttöön, tukee se esimerkiksi Serolan ja Vakkarin (2001) sekä Sinin ja Kimin (2008) näkemystä siitä, että noin 20–35-vuotiaiden kirjastonkäyttöön vaikuttavat työelämään siirtyminen ja mahdolliset perhe-elämän velvollisuudet. Lisäksi tutkimuksessa tuli esille, että kirjaston viihdekäyttö laskee yläasteikään tultaessa, kuten myös Hawkinsin ja muiden (2001) tutkimuksessa on todettu.

Haastateltavat jakautuivat sukupuolen mukaan melkein tasan. Miehiä tai poikia haastateltavista oli 21 henkilöä ja naisia tai tyttöjä 20 henkilöä. Haastateltavien sukupuolijakaumaan etenkin opiskelijoiden sekä työssäkäyvien kohdalla on voinut vaikuttaa haastateltavien rekrytointipaikat. Myöskään sukupuolen vaikutuksesta ei-käyttäjyyteen ei voi vetää johtopäätöksiä tämän tutkimuksen perusteella.



Taulukko 3. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden yli 18-vuotiaiden henkilöiden koulutuksen taso

Koulutuksen taso	Haastateltavien ikä	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Perusaste / peruskoulu	23 vuotta	1	0	1
Perusaste / kansakoulu	71–84-vuotta	0	3	3
Toinen aste	22–72-vuotta	10	7	17
Alempi korkeakouluaste	24–73-vuotta	1	3	4
Muu koulutus	81 vuotta	0	1	1

Haastatteluun osallistuneista täysi-ikäisistä henkilöistä suurimmalla osalla oli toisen asteen tutkinto (taulukko 3). Yli 18-vuotiaista haastateltavista noin 63 %:lla korkein tutkinto oli toisen asteen tutkinto, 18,5 %:lla peruskoulu tai kansakoulu ja 14,8 %:lla alempi korkeakoulututkinto. Täysi-ikäisistä miehistä lähes kaikilla oli toisen asteen tutkinto, kun taas naisten kohdalla tutkinnot jakautuivat hieman tasaisemmin. Huomionarvoista on kuitenkin, että toisen asteen koulutuksen saaneista miehistä kolme oli ammattikorkeakouluopiskelijoina, jotka olivat hankkimassa alempaa korkeakoulututkintoa. Kaiken kaikkiaan tutkimus näyttäisi varovasti tukevan esimerkiksi Berelsonin (1949) sekä Serolan ja Vakkarin (2011) näkemystä siitä, että kirjaston ei-käyttö on yleisempää matalammin koulutetuilla henkilöillä. Toisaalta esimerkiksi henkilöiden rekrytointiprosessi ja yliopisto-opiskelijoiden puuttuminen haastatteluryhmistä ovat voineet vaikuttaa rekrytoitujen haastateltavien koulutustasoon.

## 7.5 Mielikuva yleisistä kirjastoista ja yleisten kirjastojen arvostaminen

Haastateltavien mielikuvaa kirjastosta kartoitettiin kysymällä heidän tuntemiaan kirjaston palveluita, kirjastoa kuvaavia sanoja sekä mielipiteitä ja mielikuvia kirjastosta. Haastatteluryhmät tunnistivat hyvin eri tavoin kirjaston palveluita. Eniten palveluita, yhteensä 15 kappaletta, tunnistivat kotiäitien ryhmä. Vähiten palveluita, kolme kappaletta, tunnistivat Pysäkin ja seurakunnan ruokailun eläkeläiset. Ainoa palvelu, jonka kaikki haastatteluryhmät tunnistivat, oli kirjojen lainaaminen (taulukko 4). Tämän jälkeen tunnetut palvelut hajaantuivat huomattavasti, koska lehtien luvun ja tietokoneen käytömahdollisuuden tunnistivat vain seitsemän haastatteluryhmää. Kaiken kaikkiaan tunnetuimmat palvelut liittyivät erilaisten aineistojen lainaamiseen tai kuluttamiseen kirjastossa sekä tietokoneen käyttöön. Uudemmissa palveluista useimmin tunnistettiin näyttelyt, poistomyynti sekä digitointi. Yhteensä haastateltavat tunnistivat 37 kirjaston tarjoamaa palvelua. Huomattavaa kuitenkin on, että 14 tunnetuista palveluista mainittiin vain kerran ja kymmenen palvelua mainittiin vain kaksi kertaa (liite 4).



Haastatteluissa ei suoraan kysytty, pitävätkö haastateltavat kirjastoa tärkeänä palveluna tai paikkana, mutta monissa haastatteluissa tulivat esille myös nämä näkökulmat. Nuorisotilan nuoria lukuun ottamatta kaikilla haastateltavilla oli vähintään neutraali suhtautuminen kirjastoa kohtaan. Lisäksi kaikissa aikuisten haastatteluryhmissä Pysäkin haastatteluryhmää lukuun tuotiin esille, että kirjasto on hyvä palvelu.

Ammattikorkeakouluopiskelijoiden, työllistettyjen, Setlementin, viraston työntekijöiden sekä seurakunnan ruokailun haastatteluissa tuli esille, että kirjaston ilmaisuus on tärkeä asia. Palvelun ilmaisuus ei välttämättä ollut niinkään tärkeä oman kirjastonkäytön kannalta, vaan siksi, että muilla ihmisillä olisi mahdollisuus päästä käsiksi tietoon ja kirjallisuuteen.

Ilmaisen lainausmahdollisuuden lisäksi myös muita palveluita pidettiin tärkeänä kirjastonkäyttäjille. Seurakunnan ruokailussa käyvien ja kotiäitien haastatteluissa haastateltavat toivat esille, että esimerkiksi lainaus- ja palautusautomaattien mahdollistama itsepalvelu on hyvä asia, vaikka he eivät itse sitä halunneet käyttää. Setlementin haastateltavat ja viraston työntekijät kertoivat, että heidän mielestään kotikirjastopalvelu on tärkeä ikäihmisille, jotka eivät pääse itse lainaamaan kirjoja. Yksi Setlementin haastateltavista kertoi harkitsevansa kotikirjastopalvelun käyttöä itsekin, jos kirjojen hankkiminen käy tulevaisuudessa mahdottomaksi.

Lisäksi työllistetyt, entisten paperitehtaan työntekijät sekä viraston työntekijät toivat esille, että kirjastopalvelu tulee ehdottomasti säilyttää. Entiset paperitehtaan työntekijät olivat huolissaan siitä, että kirjastot siirtyvät kauemmaksi käyttäjistään, ja toinen viraston työntekijöistä oli sitä mieltä, että kirjastopalveluista ei tulisi säästää.

Kaiken kaikkiaan monilla haastateltavilla oli melko vanhanaikainen kuva kirjastosta. Useat mielsivät kirjaston edelleen ilmaiseksi lainaamoksi, jossa vallitsee hiljaisuus. Tämä mielikuva saattaa osiltaan olla syynä joidenkin haastateltavien kirjaston ei-käyttöön. Kuten esimerkiksi McNicolin (2004, 85) sekä Evjenin ja Audunsonin (2009, 168) tutkimuksissa todettiin, vanhanaikaisen kirjastokuvan juuret voivat olla lapsuudessa asti. Toisaalta useat ryhmät tunnistivat runsaasti kirjaston palveluita, jolloin palveluiden tuntemuksen taso ei luultavasti vaikuta heidän kirjastonkäyttönsä. Melkein kaikki haastateltavat arvostivat kirjastoa ja sen tarjoamia palveluita ei-käytöstä huolimatta, ja useat haastateltavat toivat esille kirjaston merkityksen muille ihmisille. Myös näiltä osin tämä tutkimus tukee pitkälti aiempia havaintoja kirjaston arvostuksesta ei-käyttäjien joukossa.

## 8 LOPUKSI

Tässä tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää fokusryhmähaastatteluiden avulla, miten elämäntilanne vaikuttaa kirjaston ei-käytön syihin. Lisäksi tavoitteena oli tutkia, mikä kuva ei-käyttäjillä on kirjastosta palveluna. Kaiken kaikkiaan tutkimus onnistui keräämään yhteen erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten syitä kirjaston palveluiden käyttämättömyydelle, ja tutkimuksessa kävi ilmi, että elämäntilanne ainakin jossain määrin vaikuttaa ei-käyttäjäyden syihin. Tutkimus myös osoitti, että melkein kaikilla haastatelluilla henkilöillä oli positiivinen kuva kirjastosta. Tämän lisäksi moni koki, että kirjasto on tärkeä palvelu, joka tulee ehdottomasti säilyttää.

Kuten kaikkien tutkimusten kohdalla, myös tässä tutkimuksessa oli omat ongelmakohtansa. Tutkimuksessa käytettyä aineistoa ei kerätty juuri tätä tutkimusta varten, joten se ei vastannut kaikilta osin tutkimuksen tarpeita. Joitakin tutkimuksen kannalta tärkeitä elämäntilanneryhmiä kuten lukiolaiset, yliopisto-opiskelijat sekä työttömät jäi tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi jälkeenpäin ajateltuna haastateltaville esitettävät kysymykset olisivat voineet pyrkiä selvittämään tarkemmin esimerkiksi henkilöiden mahdollista aiempaa kirjastonkäyttöä. Myös henkilöiden taustasta olisi voinut kerätä enemmän informaatiota tukemaan tutkimusta. Haastateltavia rekrytoitaessa olisi pitänyt kiinnittää tarkempaa huomiota siihen, että kaikki haastateltavat täyttävät kirjaston ei-käyttäjälle annetut kriteerit.

Kirjaston ei-käyttöä ja siihen liittyviä erilaisia syitä tulisi tutkia edelleen tulevaisuudessa, jotta kirjastojen kehittämisen perustana eivät olisi vain kirjaston käyttäjien mielipiteet. Ei-käytön syiden selvittämisen ja kirjastojen palvelun parantamisen kannalta olisi mielenkiintoista toteuttaa koko maan laajuinen tutkimus aiheesta. Lisäksi aiheesta olisi mahdollista tehdä pitkittäistutkimus, joka valottaisi kirjaston ei-käytön syiden mahdollista muuttumista pidemmän ajan kuluessa.

Kirjaston ei-käytön syitä selvittävää tutkimusta kannattaisi tehdä myös yksittäisten kirjastojen sisällä, jotta kirjastot saisivat selville, miksi juuri niiden palveluita ei käytetä. Suomessa on monen kokoisia ja erilaisilla resursseilla toimivia kirjastoja, joten myöskin ei-käytön syyt voivat vaihdella kirjastoittain. Tärkeää on myös se, että tutkimusten tai selvitysten pohjalta valmistellaan käytännön toimia kirjaston palveluiden parantamiseksi. Kirjastokohtaiset tai maanlaajuiset ei-käyttäjäselvitykset voivat toimia myös potentiaalisena tukena perusteltaessa kirjaston olemassaolon tarpeellisuutta päättäjille. Tämäkin tutkimus osoitti sen, että kirjaston ei-käyttäjäisyys ei tarkoita sitä, etteikö henkilö arvostaisi kirjastoa kuntalaisille järjestettynä ilmaisena palveluna.

## LÄHTEET

- Aabø, Svanhild & Strand, Jon. 2004. Public library valuation, nonuse values, and altruistic motivations. *Library & Information Science Research* 26:3, 351–372.
- Abbas, J., Kimball, M., Bishop, K., & D'Elia, G. 2008. Youth, public libraries, and the Internet: Part four: Why youth do not use the public library. *Public Libraries*, 47:1, 80–85.
- Ahonen, Reeta & Mäkinen, Erica. 2011. ”Kirjat ja lukeminen ovat harrastukseni no:1” : Tutkimus YTY-kirjastoalueen ikääntyvien kirjastopalveluiden käytöstä ja tarpeista. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011112815908>. Viitattu 19.5.2014.
- Berelson, Bernard. 1949. *The Library's Public; A report of the Public Library Inquiry*. New York: Columbia University Press.
- Clark, Christina & Hawkins, Lucy. 2011. ”Public Libraries and Literacy: Young people’s reading habits and attitudes to public libraries, and an exploration of the relationship between public library use and school attainment”. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED515944.pdf>. Viitattu 7.5.2014.
- Cook, S. J., Parker, R. S. & Pettijohn, C. E. 2005. The public library: An early teen's perspective. *Public Libraries* 44:3, 157–161.
- Eskola, Antti. 1980. Kirjojen lukeminen, toiminta, elämäntapa: yhteiskuntatieteiden 70-luvun metodologinen murros "Lukeminen Suomessa" -projektista käsin nähtynä. Tampere: UDK.
- Evjen, Sunniva & Audunson, Ragnar. 2009. The complex library: Do the public’s attitudes represent a barrier to institutional change in public libraries? *New Library World* 110:3, 161–174.
- German Library Association. 2012. Causes and reasons for the non-use of public libraries in Germany: A representative telephone survey of 1,301 people aged between 14 and 75 years. [http://www.readingworldwide.com/fileadmin/dokumente/Non\\_use\\_of\\_public\\_libraries\\_final\\_English\\_Handout.pdf](http://www.readingworldwide.com/fileadmin/dokumente/Non_use_of_public_libraries_final_English_Handout.pdf). Viitattu 8.5.2014.
- Green, Tracey. 1994. Images and Perceptions as Barriers to the Use of Library Staff and Services. *New Library World* 95:7, 19–24.
- Hawkins, Margaret, Morris, Anne & Sumsion, John. 2001. Socio-economic features of UK public library users. *Library Management* 22:6, 258–265.

- Hernon, Peter & Altman, Ellen. 1998. *Assessing Service Quality: Satisfying the Expectations of Library Customers*. Chicago: American Library Association.
- Hider, Philip. 2008. Use and Nonuse of an Australian Regional Public Library. *APLIS* 21:1, 33–40.
- Huynh, Pauliina. 2013. Nuorten kirjastonkäyttöä vähentävät tekijät. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013091815393>. Viitattu 12.5.2014.
- Ipsos MORI. 2010. What do the Public Want from Libraries? User and Non-user Research. Ipsos MORI / Shared Intelligence / Museums, Libraries and Archives Council. <http://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/2697/What-do-the-public-want-from-libraries.aspx>. Viitattu 7.5.2014.
- Kaisti, Hanna. 2014. Yllättävän hyvä kirjasto! Ehdotus Hämeenlinnan, Kouvolan ja Lahden kirjastojen laatukäsikirjaksi. [https://vanamo.verkkokirjasto.fi/c/document\\_library/get\\_file?uuid=1334f865-8d6c-4fd0-9fd1-7f85a3e38b16&groupId=10448](https://vanamo.verkkokirjasto.fi/c/document_library/get_file?uuid=1334f865-8d6c-4fd0-9fd1-7f85a3e38b16&groupId=10448). Viitattu 27.10.2014.
- Kaisti, Hanna & Kuisma, Niina. 2013. ”Siellä voi varmaan tehdä paljon muutakin, mut en vaan tiä mitä” – Hämeenlinnan, Kouvolan ja Lahden kirjastojen ei-käyttäjäselvitys. [https://vanamo.verkkokirjasto.fi/c/document\\_library/get\\_file?uuid=fdb16db6-af8b-4b28-ae7d-3f11c8507a92&groupId=10448](https://vanamo.verkkokirjasto.fi/c/document_library/get_file?uuid=fdb16db6-af8b-4b28-ae7d-3f11c8507a92&groupId=10448). Viitattu 27.2.2014.
- Kari, Päivi. 2010. Ei-käyttäjäkysely Nokian kaupunginkirjastossa 2010. Nokian kaupunginkirjasto. <http://nokiankaupunki-fi-bin.aldone.fi/@Bin/74b2322171769ad1cf03b3a8adbad84b/1401692175/application/pdf/3534987/Ei-kayttajat.pdf>. Viitattu 21.2.2013.
- Kielitoimiston sanakirjan verkkoversio. 2014. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Viitattu 12.11.2014.
- Lampinen, Tiina. 2010. Miksi kirjastoa ei käytetä? Teemahaastattelu Perhon kunnankirjaston yli 60-vuotiaille ei-käyttäjille. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010112615854>. Viitattu 14.3.2013.
- McCarthy, Grace. 1994. Getting to Know Your Non-Users. *Library Management* 15:4, 30–34.
- McNicol, Sarah. 2004. Investigating non-use of libraries in the UK using the mass-observation archive. *Journal of Librarianship and Information Science*, 36:2, 79–87.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013a. Suomen yleisten kirjastojen tilastot – Etusivu. <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/>. Viitattu 2.12.2013.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013b. Suomen yleisten kirjastojen tilastot – Perustilastot 2012. <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-fi/perustilastot.aspx?AreaKey=Y2012T1N1>. Viitattu 2.5.2013.

Porin kaupunginkirjasto. 2013. Kirjaston asukastutkimus 2013. [http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kirjasto/julkaisut/EkDeleG8H/Kirjaston\\_asukastutkimus\\_2013.pdf](http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kirjasto/julkaisut/EkDeleG8H/Kirjaston_asukastutkimus_2013.pdf). Viitattu 9.5.2014.

Rantanen, Marja-Leena. 2008. HelMet-kirjaston ei-käyttäjätutkimus 2007. [http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/Luennot/Liitteet/Marja\\_Leena\\_Rantanen.ppt](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/Luennot/Liitteet/Marja_Leena_Rantanen.ppt). Viitattu 31.1.2013.

Rissanen, Ilkka & Santamaa, Touko. 2010. Seinäjoen pääkirjaston ei-käyttäjät. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010113016331>. Viitattu 21.2.2013.

Savolainen, Reijo. 1993. Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta : arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinnan tutkimuksen viitekehyksen hahmottelua. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sbaffi, Laura & Rowley, Jennifer. 2014. Public libraries and non-users: A comparison between Manchester and Rome. *Journal of Librarianship and Information Science*, ennakkojulkaisu 6.1.2014.

Seinäjoen ammattikorkeakoulu. 2012. ”Kirjasto on hyvä olemassa” – Raportti Laihian kunnan ikäihmistien kirjastonkäytöstä. [http://www.laihia.fi/files/136/Laihian\\_kunnan\\_ikaihmiset.pdf](http://www.laihia.fi/files/136/Laihian_kunnan_ikaihmiset.pdf). Viitattu 10.10.2014.

Serola, Sami & Vakkari, Pertti. 2011. Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa; Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:21. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKM21.pdf>. Viitattu 27.12.2013.

Sin, Sei-Ching Joanna & Kim, Kyung-Sun. 2008. Use and non-use of public libraries in the information age: A logistic regression analysis of household characteristics and library services variables. *Library & Information Science Research* 30:3, 207–215.

Smith, Ian M. 1999. What do we know about public library use? *Aslib Proceedings* 51:9, 302–314.

Taavila, Sini-Annika. 2011. Orimattilan kirjaston ei-käyttäjätutkimus : Paljon turhempaa on tässä maailmassa ku kirjasto. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201105086700>. Viitattu 29.1.2013.

Taking Part. 2013a. Taking Part 2012/13 Quarter 4: Report. [https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/209232/Taking\\_Part\\_2012\\_13\\_Quarter\\_4\\_Report.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/209232/Taking_Part_2012_13_Quarter_4_Report.pdf). Viitattu 20.5.2014.

Taking Part. 2013b. Taking Part 2012/13 Quarter 4: Statistical Release – Libraries. <https://www.gov.uk/government/publications/taking-part-201213-quarter-4-statistical-release--2>. Viitattu 20.5.2014.

Taking Part. 2013c. Taking Part 2012/13: Annual Child Report. [https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/231004/Taking\\_Part\\_Year\\_8\\_2012\\_13\\_Child\\_Report.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/231004/Taking_Part_Year_8_2012_13_Child_Report.pdf). Viitattu 20.5.2014.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vakkari, Pertti. 1983. Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot : tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Väitöskirja. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Vihonen, Saija. 2011. Kirjaston merkitys lapsiperheille : valtakunnallinen kyselytutkimus alle kouluikäisten lasten vanhemmille. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201105137774>. Viitattu 14.3.2013.

Wadley, Andrea L. & Broady, Judith E. & Hayward, Tim E. 1997. An evaluation of current public library service to the full-time employed. *Library Management* 18:4, 205–215.

Yleisten kirjastojen neuvosto. 2011. Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016.

<http://www.kirjastot.fi/File/aca26e87-a1eb-4925-8c56-0491d5751bcf/Ykn-strategia-kirjastoversio-fin.pdf>. Viitattu 26.11.2013.



## **LIITTEET**

LIITE 1: Fokusryhmähaastattelujen kysymysrunko aikuisille

LIITE 2: Fokusryhmähaastattelujen kysymysrunko peruskouluikäisille

LIITE 3: Taustatietolomake

LIITE 4: Haastatteluryhmien tuntemat kirjaston palvelut

# **LIITE 1: Fokusryhmähaastattelujen kysymysrunko aikuisille**

## **1. Kokemukset, mielikuvat ja mielipiteet kirjaston käytöstä:**

- Onko sinulla kirjastokortti?
- Muistatko koska olet käyttänyt viimeksi kirjastoa ja missä?
- Millaisia kokemuksia sinulla on ollut kirjastosta?
- Oletko jossain elämäsi vaiheessa käyttänyt paljon kirjastoa? Koska?
- Jos olet aikaisemmin käyttänyt kirjastoa, mistä syystä käyttö loppui?
- Kun olit lapsi, käyttivätkö vanhempasi yleistä kirjastoa?
- Mitä mieltä olet kirjastosta?
- Mitä mielikuvia sinulla on kirjastosta – mitä kuvia tulee mieleen sanasta ”kirjasto”?
- Millaisilla adjektiiveilla kuvaisit kirjastoa?

## **2. Syitä käyttämättömyyteen:**

- Miksi et (enää) käytä kirjastoa?
- Lainaako joku muu puolestasi kirjastosta kirjoja, musiikkia, elokuvia tms.?
- Mitä teet vapaa-aikanasi?
- Mistä haet tietoa?
- Mistä hankit kirjat, elokuvat, musiikin?

## **3. Kirjaston palvelujen tunteminen:**

- Mitä kirjaston palveluita tunnet? Mitä kirjastossa voi tehdä?
- Tiedottaako kirjasto tarpeeksi palveluistaan?
- Jos ei, missä toivoisit kirjaston kertovan palveluistaan?

## **4. Kirjastoon kohdistuvat odotukset ja toiveet:**

- Mitä toivot kirjastolta?
- Mikä saisi sinut ryhtymään kirjaston käyttäjäksi?

## **LIITE 2: Fokusryhmähaastattelujen kysymysrunko peruskouluikäisille**

### **1. Kokemukset, mielikuvat ja mielipiteet kirjaston käytöstä:**

- Onko sinulla kirjastokortti?
- Muistatko koska olet käyttänyt viimeksi kirjastoa ja missä?
- Kenen kanssa kävit ensimmäisen kerran kirjastossa – isän tai äidin, päiväkodin kanssa, koulun, kavereiden kanssa tai ihan itse?
- Mitä on jäänyt mieleen kirjastosta?
- Oletko joskus käyttänyt paljon kirjastoa? Koska?
- Jos olet aikaisemmin käyttänyt kirjastoa, mutta et enää käytä, niin miksi se loppui?
- Käyvätkö sinun isäsi tai äitisi kirjastossa? Entä sisarukset?
- Jos isäsi tai äitisi käy kirjastossa niin tuo tuovatko he myös sinulle kirjoja, lehtiä, elokuvia, musiikkia?
- Käyvätkö sinun kaverisi kirjastossa?
- Millainen paikka kirjasto on?
- Millaiset ihmiset käyvät kirjastossa?

### **2. Syitä käyttämättömyyteen:**

- Mitä teet koulun jälkeen?
- Mitä harrastat?
- Jos tarvitset jotain tietoa, esimerkiksi vaikka miltä joku eläin näyttää, niin mitä teet?
- Tykkäätkö lukemisesta? Jos tykkäät, miten saat ne kirjat jotka luet?
- Luetko/katsotko sarjakuvia? Jos luet/katsot niin mistä saat ne sarjakuvat joita luet?
- Tykkäätkö musiikista? Jos tykkään, miten saat musiikin jota kuuntelet?
- Tykkäätkö elokuvista? Jos tykkäät missä katsot elokuvat?
- Käytätkö pöytätietokonetta, läppäriä tai tabletti-tietokonetta? Jos käytät, missä käytät?
- Pelaatko tietokonepelejä? Missä?
- Käytkö lapsille/nuorille järjestetyissä tapahtumissa? Jos käyt niin missä?

### **3. Kirjaston palvelujen tunteminen:**

- Mitä kirjastossa voi tehdä?
- Oletko nähnyt kirjaston mainoksia? Missä?
- Oletko nähnyt netissä mitään kirjastoon liittyvää? Jos olet niin mitä?
- Jos vaikka joku hyvä lasten bändi esiintyisi kirjastossa, mistä saisit sen tietää?

### **4. Kirjastoon kohdistuvat odotukset ja toiveet:**

- Voisitko ajatella, että käyttäisit joskus paljon kirjastoa?
- Mitä kaikkea siellä voisi olla joka sinua kiinnostaisi? Mitä toivot kirjastolta?

## LIITE 3: Taustatietolomake

**Täytähän tämän esitietolomakkeen ennen haastattelua, kiitos!**

**1. Sukupuoli**

☐ mies/poika                      ☐ nainen/tyttö

**2. Ikä:** \_\_\_\_\_

**3. Postinumero:** \_\_\_\_\_

**4. Elämäntilanne:**

- ☐ koululainen
- ☐ opiskelija
- ☐ työssä
- ☐ työtön
- ☐ kotiäiti tai -isä
- ☐ eläkeläinen
- ☐ muu

**5. Viimeisin suorittamasi tutkinto:**

- ☐ vielä koulussa (peruskoulu, lukio, ammatillinen oppilaitos)
- ☐ kansakoulu
- ☐ peruskoulu
- ☐ ammattikoulu tai -kurssi
- ☐ lukio tai ylioppilas
- ☐ kaksoistutkinto/kolmoistutkinto
- ☐ opistotason ammatillinen koulutus
- ☐ alempi korkeakoulututkinto (amk tai kandidaatti)
- ☐ ylempi korkeakoulututkinto
- ☐ lisensiaatin tai tohtorin tutkinto
- ☐ muu koulutus

**6. Tiedätkö, missä sinua lähin yleinen kirjasto sijaitsee? Jos tiedät, kerro myös sen nimi (esim. kaupungin pääkirjasto tai lähikirjaston nimi) sekä kuinka kaukana se on asuinpaikastasi.**

---

---

## LIITE 4: Haastatteluryhmien tuntemat kirjaston palvelut

Palvelu	Ala-aste	Yläaste	Nuorisotila	Ammatikoulun opiskelijat	AMK:n opiskelijat	Työllistetyt	Virasto	Paperitehdas	Kotiäidit	Pysäkki	Setlementti	Srk:n ruokailu	Yhteensä
Kirjojen lainaaminen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	12
Lehtien lukeminen		x			x			x	x	x	x	x	7
Tietokoneen käyttö	x	x		x	x	x	x		x				7
DVD:n/videoiden lainaaminen		x	x	x	x		x	x					6
Musiikin lainaaminen		x	x	x			x		x			x	6
Näyttelyt					x	x	x		x		x	x	6
Musiikin kuuntelu					x	x	x		x				4
Poistomyynnit					x	x			x			x	4
Digitointi						x	x	x					3
Elokuvien katselu	x				x				x				3
Kirjastoauto				x		x						x	3
Kirjojen lukeminen	x	x										x	3
Tiedonhankinta								x		x		x	3
Kahvila						x						x	2
Kirjailijaillat							x		x				2
Konsertit					x				x				2
Kuntoiluvälineiden vuokraus									x			x	2
Lehtien lainaus					x		x						2
Leikkipaikka	x								x				2
Oleileminen	x		x										2
Opiskelu		x										x	2
Satunurkka						x	x						2
Shakkipeli		x						x					2
Kaukopalvelu						x							1
Keidas									x				1
Kirjaesittelyt		x											1
Kopiointi						x							1
Kotipalvelu							x						1
Kurssit					x								1
Lehtisali						x							1
Luennot												x	1
Lukusali									x				1
Mediamaja		x											1
Nuortentila			x										1
Seurustelupaikka												x	1
Teemaillat							x						1
WC									x				1